

Rose Marie Tillisch

Babysalmesangens teologi

– en gudstjeneste,
en menighed

Et bidrag til forståelsen af babysalmesangens teologi og dens rødder

Babysalmesangens teologi

Rose Marie Tillisch

Babysalmesangens teologi – en gudstjeneste, en menighed

Et bidrag til forståelsen af babysalmesangens
teologi og dens rødder

Praktisk-teologiske
refleksioner og iagttagelser

FOLKEKIRKENS
UDDANNELSES- OG VIDENSCENTER

**Babysalmesangens teologi
– en gudstjeneste, en menighed**

Et bidrag til forståelsen af babysalmesangens teologi og dens rødder
Praktisk-teologiske refleksioner og iagttagelser

Rose Marie Tillisch

1. udgave, 2. oplag 2023

Billedtolkninger: Bjørn Nørgaard

Foto side 105: Birte Andersen

Grafisk tilrettelæggelse: D-Grafisk, David Lund Nielsen

© Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, København 2022

FOLKEKIRKENS
UDDANNELSES- OG VIDENSCENTER

Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter

Skt. Markus Kirkeplads 1,1.

8000 Aarhus C

www.fkuv.dk

ISBN: 978-87-90323-75-2 (digital)

Tryk: Scandinavian Print Group

Indhold

Forord.....	7
Indledning.....	9
Anbefalinger og opfordringer	15
Projektets formål og metode	17
Del 1: Projektets formål og metode	17
Del 2: Babysalmesangens skabelseshistorie	27
Liturgiske forløbere: En historisk redegørelse.....	51
Analyse med udgangspunkt i den historiske redegørelse	63
Del 3: Babysalmesang i praksis	73
Forkyndelse i åbne fællesskaber Lederens betydning	77
Præstens rolle i babysalmesang.....	87
Behov for frivillige ældre	91
Kirkerummet: Den ubetingede tids fællesskab.....	97
Babysalmesangsmenigheden og inkarnatorisk teologi.....	103
Kirkerum eller sognegård.....	109
Et andet rum	113
Kirkekaffens betydning.....	113
Babysalmesang for alle uanset religiøs observans.....	117

Konklusion.....	123
Litteratur til babysalmesang.....	129
Bilag.....	133
Gudsmødets teologi.....	135
Gud fletter sig ind i os	142
Feministisk og diakonal teologi.....	142
Babysalmesang – en aktivitet i kirken eller en kirkelig aktivitet?	147
Bjørn Nørgaards billedtolkninger	157

Forord

Babysalmesang har været omtalt som én af folkekirkens største succeser siden dens spæde begyndelse i 90'erne. Det er et tiltag, som skaber ramme om at være kirke på måder, som giver mening for nybagte forældre, og som inviterer til brug af kirkerum på nye måder. I lyset af babysalmesangs store betydning er det en glæde at kunne præsentere nærværende undersøgelse af fænomenet, dets historie, teologiske, liturgiske og musikalske diversitet samt dets udviklingsmuligheder i fremtidens folkekirke.

Videnscentret laver forskellige typer af rapporter, der spænder fra forskningsprægede over udviklingsorienterede rapporter og idékataloger til undersøgende og teologisk undrende rapporter. Nærværende udgivelse er et eksempel på det sidste.

Vi har i Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter bedt en forskeruddannet teolog og præst, Rose Marie Tillisch, om at undersøge feltet på en måde, som både rummer beskrivende gengivelser af praksis og praktisk teologiske refleksioner. Hun har med sin ildhu og evne til at træde ind i de universer, hun har mødt, systematiseret sine iagttagelser og erfaringer. Vi har bedt hende tilgå feltarbejdet fra perspektivet som deltager snarere end som betragter. Hun gengiver resultaterne af arbejdet på en måde, der belyser babysalmesang historisk, udviklingsmæssigt og ikke mindst teologisk. Med tak til Rose Marie Tillisch for et engageret arbejde ønsker Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter rigtig god læselyst!

*Aarhus, juni 2022
Birgitte Graakjær Hjort*

Indledning

Har babysalmesang en teologi?

FUVs bestyrelse gav mig til opgave at beskrive babysalmesangens teologi. Har babysalmesang da en teologi? På baggrund af interviews og deltagerobservationer kan jeg nu svare: Ja, i høj grad. Lige så mange slags teologier som folkekirken rummer. Fra en verdslig, lavpraktisk forstadsteologi, over en inspireret inkarnationsteologi, videre ind i et farverigt grundtvigsk legende univers til en liturgisk nærmest meditatív dansende andagt. Fælles for dem alle er, at babysalmesang har lutherske rødder og ikke kan løsrive sig fra dem uanset kirkelig retning, så længe der synges salmer.

Disse fire teologiske tilgange blander sig lokalt og bliver hver for sig til mange forskellige former for babysalmesang. I det nybyggede forstadssogn med den gamle middelalderkirke ser lederne babysalmesang som vigtig brobygning mellem det verdslige og det hellige og leger det grundtvigske salmeunivers ind sammen med verdslige sange. I den moderne kirke i byens centrum bygget sammen med indkøbscentret lægger lederen vægt på en liturgisk tilgang med udelukkende kirkelige elementer lagt ind i sang og dans. Hvert steds leder laver professionelt sine afvejninger.

I projektet, som er gennemført som et kvalitativt feltarbejde, har jeg foretaget interviews, lavet deltagerobservation, gjort litteraturstudier og efterfølgende analyseret og lavet praktisk-teologiske refleksioner over det samlede materiale. Interviews er godkendt af interviewpersonerne, idet jeg har skrevet frem og tilbage med dem, til deres indlæg kunne godkendes af dem. Med vilje har jeg valgt at arbejde med strategisk udvalgte cases med så bred

variation som muligt¹ og derfor kun besøgt sogne, hvor lederen havde fast ansættelse i sognet og fortrinsvis en relevant uddannelse, fordi det giver kontinuitet når lederen er en del af medarbejdergruppen ved kirken. Samtidig har lederen muligheden for at bygge relationer op lokalt over tid, få lokalt sognekundskab. Der er dermed størst sandsynlighed for at babysalmesang har taget farve af den lokale kontekst, og at jeg derfor kunne bruge en sådan case til at undersøge babysalmesangens teologi.

Mit valg af strategiske cases som undersøgelsesmetode supplerer dermed to tidligere undersøgelser af feltet, som havde en bredere kirkesociologisk tilgang og ikke undersøgte feltet teologisk. Undersøgelsen ”Tager du barnet ved hånden, tager du moderen ved hjertet” (2014) har vurderet, at 55-60 procent af danske pastorater udbyder babysalmesang. Undersøgelsen fandt, at mange menighedsråd igangsatte babysalmesang for at nå en gruppe i befolkningen, som ellers er forholdsvis passive medlemmer.² Brugerne af babysalmesang (forældrene) kommer med deres børn, fordi de gerne vil gøre noget godt for barnet, samtidig med at de kommer ud af hjemmet, mens de er på barsel: ”Interessant nok får begge parter præcis det, de efterspørger: brugerne bliver rent faktisk mere trygge ved kirken, er mere tilbøjelige til at benytte den også efter at have gået til babysalmesang, og de oplever, at deres barn er glade for at være i kirken”.³ Rapporten fra undersøgelsen fandt dog også, at der er et uudnyttet potentiale i babysalmesang, og at ”kirkerne dermed med god fordel – og uden at skræmme brugerne væk – ved babysalmesang kunne øge mængden af de religiøse elementer, tilstedeværelsen af præster og sågar snakke om eksistentielle og trosmæssige spørgsmål, da det lader til, at de, der kommer til babysalmesang, er åbne overfor dette. Alle de, der reelt mener, at babysalmesang nok er for religiøst til dem, fravælger aktiviteten allerede hjemmefra”.⁴ Undersøgelsen pegede således på et ønske fra deltagerens side om øget kristendomsformidling og plads til samtaler om tro og eksistens. Samtidig fandt undersøgelsen, at 55

1 Bent Flyvbjerg, Fem misforståelser om casestudiet i *Kvalitative Metoder*, 2010, side 475

2 Nielsen, Marie Vejrup, Helle Janderup, Christina Skovgaard Iversen, og Gitte Ranfelt. 2014.

”Tager du barnet ved hånden, tager du moderen ved hjertet”. Center for Samtidsreligion.
<http://samtidsreligion.au.dk/oevrige-projekter/babysalmesang/>.

3 Nielsen et al. 2014, 39.

4 Nielsen et al. 2014, side 35.

% af forældrene ikke så deltagelse i babysalmesang som dåbsoplæring, også selvom mange af dem valgte at få deres barn døbt. Det flugter med Karen Marie Leth-Nissen og Astrid Krabbe Trolles fund i ”Dåb eller ej?” (2014), som pegede på, at der blandt forældre ikke sker en automatisk kobling mellem dåb og deltagelse i babysalmesang, men at babysalmesang overvejende ses som et kulturtilbud.⁵

Gennem de samtaler, møder og deltagerobservationer, jeg har været del af i de forløbne godt to år (med første samtale i maj 2020 og sidste samtale i april 2022), er jeg nået frem til en samlet teologisk forståelse af, at babysalmesang kan betragtes som *gudstjeneste*, og at de, som deltager i den, er *menighed*. Min analyse styrker babysalmesang som et arbejdsfelt, som kan reflekteres teologisk, og jeg nuancerer det gennem en beskrivelse af de tre forskellige *teologiske babysalmesangsskoler*, som jeg har fundet i min analyse. Mine teologiske pointer er desuden:

- At babysalmesang har teologi(er) med lutherske rødder. Babysalmesangens teologi har, viser det sig, dybe rødder i sans for kvalitet og poesi af højeste karat. Denne kvalitet må ikke vande ud. Babysalmesang har i sin mere kropslige og bevægende form appel i hvert fald til generationerne fra 45 år og nedefter i alder, men også i stor udstrækning op til bedstemoralderen. Denne store gruppe kristendoms-interessererede oplever igennem babysalmesang en folkekirke, som de kan identificere sig med.
- At deltagerne bærer på et ønske om kristendom formidlet i kirkens rum samt et ønske om, at kirken melder ud, at religiøst tilhørsforhold er underordnet.

Begge dele er i tråd med FUVs undersøgelse *Religiøsitet og forholdet til folkekirken 2020*, som peger på en stigende åbenhed overfor det spirituelle og religiøse i befolkningen, også overfor andres religiøse ståsted⁶.

5 Karen Marie Sø Leth-Nissen og Astrid Krabbe Trolle: Dåb eller ej? Københavns Universitet, 2014, side 67-70.

6 Jais Poulsen, Astrid Krabbe Trolle, Maiken Friischman Larsen og Bjarke Schönwandt Mortensen: Religiøsitet og forholdet til folkekirken 2020 – Kvantitative studier, Folkekirkens Uddannelses og Videnscenter, 2021, side 107-108

Samlet set peger mine fund på, at jo mere menighedsråd og ledere forholder sig til babysalmesang som bevidst kristendomsformidling gennem liturgisk salmesang og samvær for alle uanset religiøst tilhørsforhold eller dåbssyn, jo mere imødekommes deltagernes ønsker og forventninger. Det har samtidig visse implikationer. Babysalmesang er en succes målt på deltagelse og findes i et meget stort antal sogne. Skal succesen rodfæstes, er det oplagt at styrke gennem uddannelse.

Forfatterne af ”Tager du barnet ved hånden, tager du moderen ved hjertet” (2014) fandt, at praksis i dag er, at mange af lederne af babysalmesang ikke var uddannet specifikt i babysalmesang⁷. Samtidig er det kortlagt (2014), at lederne af babysalmesang i mange sogne heller ikke har fast tilknytning til sognet, ikke har deltaget i babysalmesangskurser og ikke har salmekundskab eller liturgisk viden. Det til trods for at der findes forskellige babysalmesangsmetoder eller -skoler, der udbyder kurser, man kan følge. To af de ledere, som medvirker i denne bog, foreslår, at der opbygges en samlet uddannelse i babysalmesang. Her kunne musik, kristendom, diakoni og liturgi, hvor der også undervises i de tre babysalmesangsskolars forskellige liturgiske og pædagogiske indfaldsvinkler, som det foreslås af dem, være fagene. Ligesom man kan blive præst med andre forudsætninger end teologi ved at tage en ekstra uddannelse, ligesådan mener lederne selv, at det vil være godt fremover, at ledere af babysalmesang får en målrettet efteruddannelse, uanset hvilken baggrund, de ellers har. Ledere af babysalmesang varetager en vigtig liturgisk og diakonal funktion.

Ønsker man i folkekirken at handle på de klare meldinger fra deltagere og ledere, kunne følgen være at udvikle en egentlig uddannelse i babysalmesang, begyndende med, at der nedsættes en arbejdsgruppe med for eksempel repræsentanter fra 3K-uddannelsen, kirkemusikskolerne, de tre babysalmesangsskoler⁸, Præsteforeningen og FUV. Anbefalingerne eller opfordringerne, der er baseret på informanternes udsagn, kommer her straks efter indledningen. De underbygger dette forslag.

7 Nielsen et al. 2014, side 10-12

8 Som jeg redegør for i de kommende kapitler

Luther fremhævede, hvordan salmesang står lige med prædiken. Ordet forkyndes lige godt i salmer som i prædiken, var hans overbevisning. Han skrev 40 salmer som fx *Lovet være du Jesus Krist, Nu fryde sig hver kristenmand* og *Vor Gud han er så fast en borg*. Som Bertel Haarder har beskrevet det, var den reformatoriske tanke, at sangen var ”en lovsang for troen på modersmålet” og ”ikke en kraftanstrengelse for på latin at overbevise Gud om menighedens fromhed.”⁹ Nu om dage er sangene så også en hjælp til de forældre, der endnu ikke har dansk som modersmål, men som er ved at få det. Luthers valg af samtidige melodier og samarbejde med komponister ved nye melodier lagde vægt på melodisk skønhed og folkelig åbenhed. Denne folkelige åbenhed er fulgt med op igennem århundrederne og er i dag tillige en væsentlig integrationsfaktor.

Som jeg nævnte ovenfor, er det min vurdering efter i alt 30 samtaler med stiftere, ledere og deltagere, at babysalmesang, uanset skole, er en gudstjeneste, og at dens deltagere er menighed. Deres udsagn peger på, at det kan få stor betydning, hvis vi fremover – indadtil – i det kirkelige system, i menighedsråd blandt medlemmerne, i arbejdsteam i sognet og i de præstelige lag fra præst over provst til biskop arbejder med at højne babysalmesangs status ved at kalde dens deltagere ved rette navn og dens funktion det, den er, nemlig menighed og gudstjeneste. Udadtil vendt ud mod menigheden – hos deltagerne i babysalmesang – behøver man ikke ændre navn. Det fungerer, som det er. Ofte vil det i praksis nok være et spørgsmål om generationsskifte. Når de yngre generationer kommer til om et par årtier, vil det ikke længere være fremmed, også uden børn, at holde hverdagsgudstjeneste på gulvet på yogamadrasser i et kirkerum uden bænke med krop, sans, dans og sang. Mine interviews og observationer vidner om, at det ikke alene er børn, der har brug for jordforbindelse, krop og sans i gudstjenesten.

Jeg har struktureret bogen således, at de teologiske rødder bag babysalmesang som gudstjeneste og dens deltagere som menighed udfoldes og uddybes i bogens første del *Rødder*, hvor jeg arbejder med en teologisk analyse på et historisk, religionspædagogisk og liturgisk grundlag. Her gør jeg rede

9 Bertel Haarder, Luthers salmer på dansk, Eksistensen, 2017, forord side 8

for de tre babysalmesangsskoler, som træder frem i det indsamlede materiale.

I bogens anden del *Lukkede eller åbne fællesskaber* giver jeg mikrofonen til deltagere og ledere, og redegør for deres forskellige syn på babysalmesang anskuet som folkeligt fællesskab. Udgangspunktet er her mine samtaler og interviews med ledere og forældre om, hvordan de opfatter, oplever og, hvad angår forældrene, tager medansvar for babysalmesang. I flere tilfælde tog deltagere ansvar for at bygge bro mellem deltagerne på tværs af religiøs baggrund, til- eller fravalg af barnedåb og andre tilhørsforhold til fx mødregruppe. Det tolker jeg teologisk som et udtryk for menighed, hvor deltagerne ikke er brugere af en aktivitet men tager det almene præstedømme på sig.

Som uddybende bilag til bogens kapitler vedhæfter jeg det fulde interview med Anne-Mette Riis som repræsentant for sin egen skole, og det fulde interview med Tina Brixtofte Andersen som repræsentant for Ingrid Oberborbecks skole. Samt en artikel af Mette Christoffersen Gautier og Christine Toft Kristensen, som de har bedt mig tage med i bogen som uddybende materiale, selv om den har været publiceret tidligere. Det skyldes, at den meget levende samtale, jeg havde med dem, ikke kom retvisende ned på papiret.

Tak til kunstneren Bjørn Nørgaard for at give lov til, at et udvalg af hans billedtolkninger fra *Min første salmebog* må genbruges, og til pastor emeritus Birte Andersen, for at hendes billeder fra Ferapont fra bogen *Marias Hymne* også får plads her. Tak til alle, der har bidraget til projektet med deres tid, korrektioner og overvejelser. Tak til FUV for at give mig en opgave, jeg ikke vidste, jeg havde brug for at gennemtænke teologisk.

*Rose Marie Tillisch,
Rungsted, 15. august 2022*

Anbefalinger og opfordringer

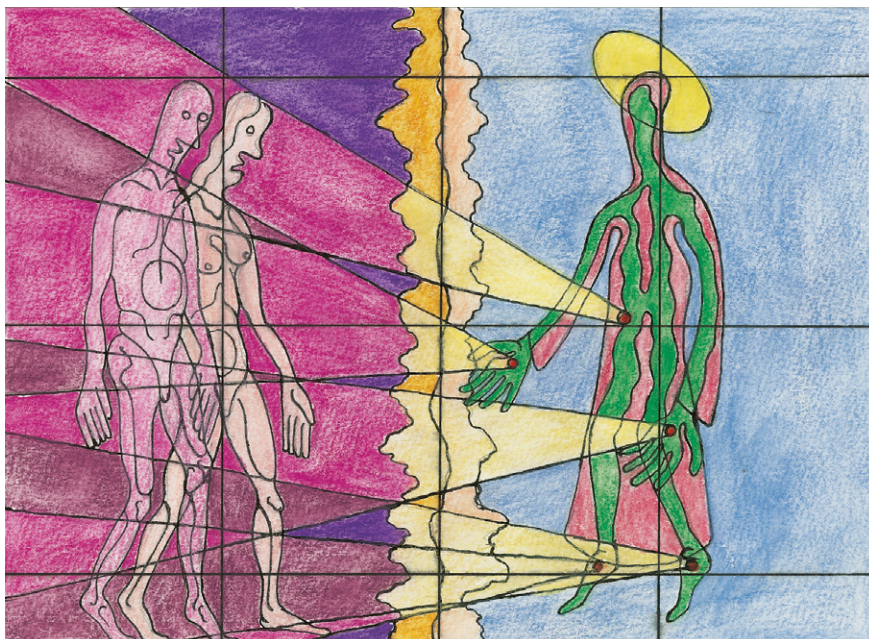
Med baggrund i informanternes (lederes og deltageres) udsagn i 12 sogne fordelt over hele landet, i samtaler med repræsentanter for de tre skoler og ophavskvinder, peger min analyse på tre overordnede anbefalinger eller opfordringer:

1. At alle som leder babysalmesang har/får en uddannelse i:

- En eller flere af de tre babysalmesangsskoler
- Deres forskelligheder, ligheder og teologier
- Kirkerummets dimension (liturgi og klang)
- Salmer
- Sang
- Kristne fordybelsesformer
- Spædbarnets udvikling
- Kristendomskundskab
- Andre religioner
- Diakoni: Herunder anbefales det, at der lokalt samarbejdes med fx Mødrehjælpen, sundhedsplejersken, biblioteket og flygtningehjælpen for at nå ud med tilbuddet så bredt som muligt

2. Babysalmesang på linje med søndagens gudstjeneste holdes fri af forventning om barnedåb:

- Babysalmesang tydeligt annonceres som åbent for alle uanset religiøs observans
- Babysalmesang anerkendes som gudstjeneste
- Babysalmesang finder sted i kirkerummet

- Babysalmesang er gratis at deltage i
- Babysalmesang rækker ud efter alle sociale grupper

3. Præster og menighedsråd sætter sig ind i babysalmesang og dens menigheds tanker

- Menighedsrådsmedlemmer og andre af kirkens frivillige, uanset køn og alder, jævnligt deltager i babysalmesang
- Præster, uanset køn og alder, deltager i babysalmesang, især til den vigtige efterfølgende kaffesamtale
- Alle menighedsråd får bogen tilbudt til alle ansatte og frivillige i forbindelse med workshop

Endvidere foreslår jeg et motto for det videre arbejde, som kunne lyde: Babysalmesang. Én menighed. Én gudstjeneste. Tre skoler. Én uddannelse.

Del 1

Projektets formål og metode

Opgaven har været at beskrive babysalmesangs teologi i spændet mellem de empiriske undersøgelser fra 2014 og den praksisorienterede tilgang repræsenteret ved *Babysalmesang med mere*, som Christine Toft Kristensen og Mette Gautier udgav i 2020¹⁰.

I 2014 udgav Marie Vejrup Nielsen gennem Aarhus Universitet og Danmarks Kirkelige Mediecenter rapporten ”Tager du barnet ved hånden, tager du moderen ved hjertet”¹¹. Projektmedarbejderne var Christina Skovgaard Iversen og Gitte Ranfelt Laugesen. Rapporten konkluderede et behov fra deltagernes side, for at folkekirken generelt gerne måtte gøre babysalmesang mere tydeligt løftet teologisk, ikke mindst af præsterne.

Mange kirker har ansat sognemedhjælpere til at varetage opgaverne med børn og børnefamilier, men vores oplevelse i snakken med sognemedhjælperne er, at de ikke altid føler, at de kan tage de store spørgsmål med mødrene omkring religion og eksistens, og hverken de selv eller brugerne lader til at have overvejet, at sognemedhjælperne skulle kunne have en sådan funktion. Helt anderledes er det dog med præsten, som i kraft af sit embede og sin personificering af religion i langt de fleste tilfælde som noget selvfølgelig vil udfylde den rolle. Det er især de steder, hvor der er en præst til stede ved babysalmesang, at man får en fornemmelse af, at babysalmesang handler om noget religiøst. I og med, at hverken brugere eller ledere af babysalmesang (med undtagelse af præster) ser organist, sognemedhjælper eller endnu mindre musikpædagoger som en religiøs ressource, vil der de steder, hvor brugerne ikke møder en præst ved babysalmesang sjældent opstå snakke om store spørgsmål, svære spørgsmål, og endnu mindre vil der opstå situationer, hvor det kan gøres tydeligt, at kirken kan være en ressourceinstitution i svære situationer. Man bør derfor, der hvor kirkerne

10 Babysalmesang med mere, Christine Toft Kristensen og Mette Gautier, Eksistensen, 2020

11 https://samtidireligion.au.dk/fileadmin/Samtidsreligion/Oevrige_projekter/Babysalmesang/BabysalmesangRapport.pdf

*ønsker, at babysalmesang skal være en religiøs aktivitet, der kan vække religiøse overvejelser hos brugerne, tale for, at der bør være en præst til stede mindst en gang i løbet af forløbet, hvor denne gør tydeligt opmærksom på sig selv og sin rolle. Ellers vil præsten for det første være usynlig for en del af menigheden, og for det andet en god mulighed for at have tilført religiøsitet til en aktivitet, der ellers i manges øjne vil blive opfattet som verdslig.*¹²

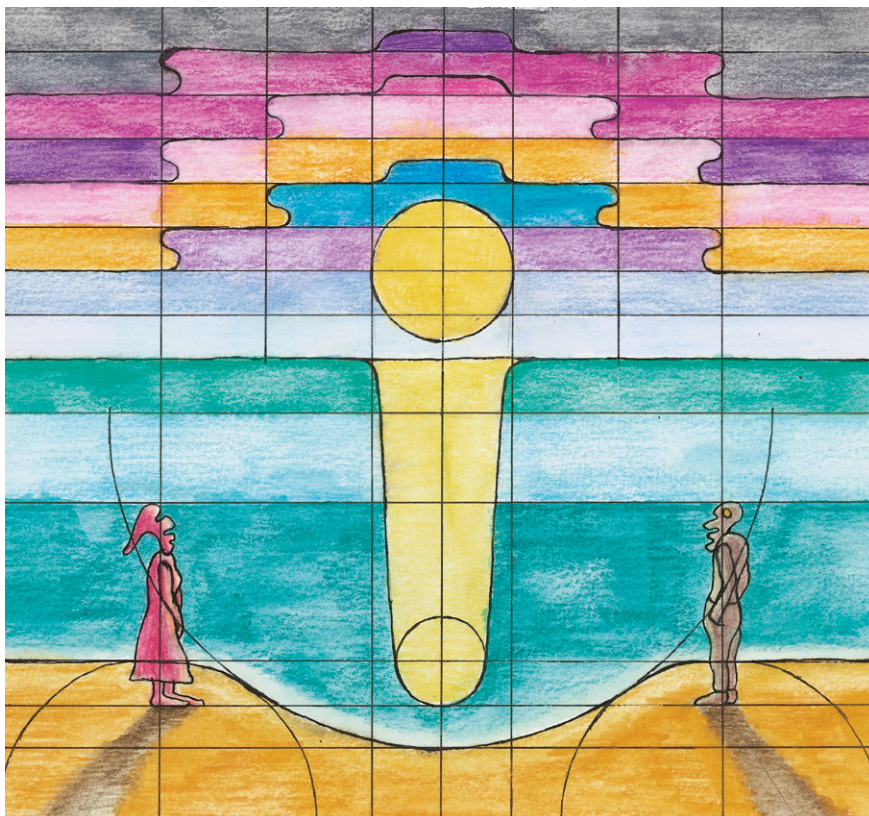
Forfatterne forstår det at ”tilføre religiøsitet” som forkyndelse af kristendom og ”religiøs aktivitet”, som noget der finder sted i kirken. I rapporten fra 2014 skriver de på sidste side, at hverken brugere eller ledere af babysalmesang ser organist, sognemedhjælper eller endnu mindre musikpædagoger som ”religiøs ressource”.

Inspireret af rapporten fra 2014 eksperimenterede sognepræst Mette Christoffersen Gautier og organist Christine Toft Kristensen sig frem til en metode baseret på højmesse med dåbsliturgi, hvor alle verdslige elementer er pillet ud. Dette i modsætning til de to oprindelige metoder, som begge blander verdsligt med helligt. Denne nye metode er nu i gang i tillempet form flere steder i landet. De har i forbindelse med deres kurser udgivet en bog med resultatet af deres overvejelser og nye praksis i 2020: *Babysalmesang med mere*.

Babysalmesang med mere efterlyser og praktiserer en mere eksplicit dåbsoplæring koblet med højmessens liturgi lagt ind i babysalmesang. Deres metode, eller skole, som jeg foretrækker at kalde det, beskrives senere i dette kapitel. På baggrund af de to udgivelser, Marie Vejrup Nielsens sammen med Mette Christoffersen Gautiers og Christine Toft Kristensens, blev jeg bedt om at beskrive babysalmesangens teologi.

I min undersøgelse består informanterne hovedsageligt af to kategorier: Ledere og deltagere i babysalmesang. I forbindelse med feltarbejdet til *Babysalmesangens teologi – en gudstjeneste, en menighed* har jeg i perioden sommeren 2020 til efteråret 2021 besøgt i alt 12 kirker, heraf fire, hvor der

12 https://samtdsreligion.au.dk/fileadmin/Samtdsreligion/Oevrige_projekter/Babysalmesang/BabysalmesangRapport.pdf, side 39

har været overgang fra en af de oprindelige metoder til den ny metode (*Babysalmesang med mere*), mens de øvrige kirker og samtalepartnere enten har bibeholdt deres oprindelige liturgiske metoder eller udviklet på den gamle metode, tilpasset den med nye idéer og efter lokale forhold, eller for to kirkers vedkommende, slet ikke haft nogen skole.

Hvert sted jeg besøgte, har jeg deltaget i babysalmesangen og efterfølgende haft uformelle samtaler med de forældre, der blev til kaffe, og med lederen/ lederne. Desuden har jeg haft enkeltstående dybere samtaler med enkelte forældre, frivillige og ledere, repræsenterende de forskellige metoder, her kaldet skoler. Det betyder, at jeg ikke har opsøgt kirker, hvor der er ansat ledere, der ikke har tilknytning til kirken i øvrigt. Kirkerne er for de flestes

vedkommende blevet valgt efter anbefalinger fra de tre skolars repræsentanter Anne-Mette Riis, Tina Brixtofte Andersen og Christine Toft Kristensen. Dem mødte jeg alle tre tidligt i forløbet. Inden jeg begyndte, vidste jeg ikke, at der fandtes (mindst) tre skoler indenfor babysalmesang.

Men det blev så klart undervejs. To oprindelige og en nyudviklet. De er alle tre langtidsholdbare kvalitetsprodukter, der fortjener udbredelse. Folkekirken har brug for forskellighed og rummelighed.

Det er i øvrigt spændende at iagttage at mange af de ledere, der har været med længe, har deltaget i kurser hos alle tre skoler. Mange blander derfor frit og frejdigt mellem skolerne og får på denne måde skabt deres egen teologi tilpasset netop deres sogn.

Udbyttet af samtalerne og refleksionerne giver sig ikke ud for at være dækkende. Der kan for eksempel godt findes flere skoler end de tre, jeg har mødt, på min vej gennem Jylland fra det nordvestlige Nordjylland til Falster i sydøst.

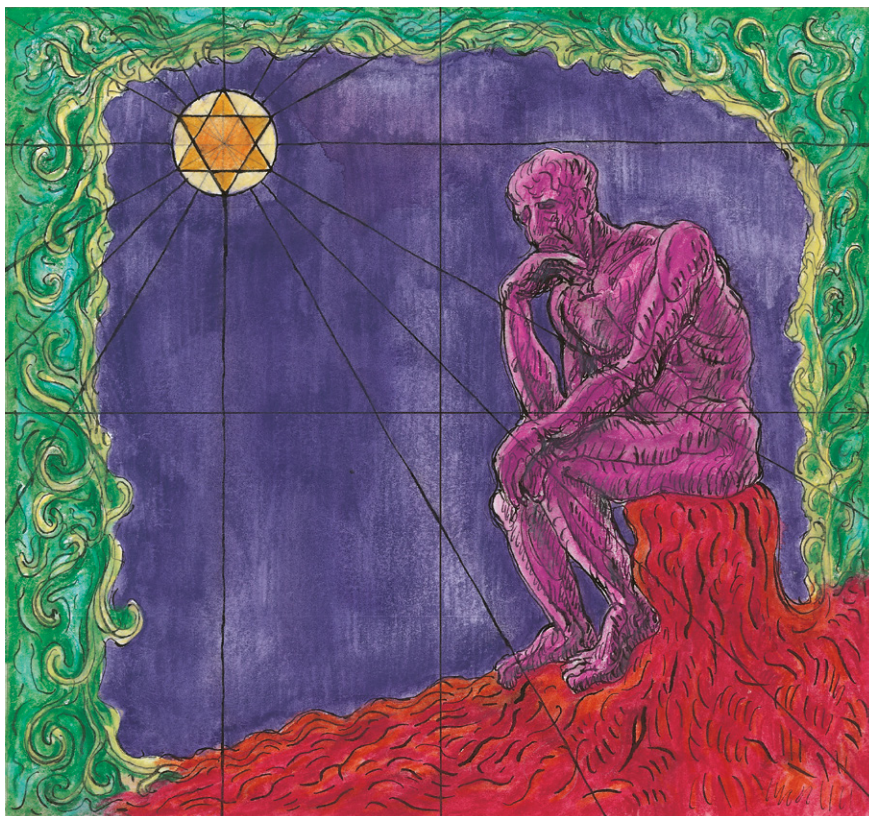
Udover de fysiske møder med babysalmesang rundt om i landet, fik jeg anledning til under coronanedlukningen også at følge, hvordan babysalmesang fortsatte på nettet via FB og hjemmesider. Der kunne jeg konstatere, at det, der fungerede bedst, var, når babysalmesangen blev sendt live. Under den første corona-nedlukning i marts 2020 leder jeg på FB efter live-streaming og videooptagelser af babysalmesang. Pludselig toner en leder og hendes organist-makker frem i højt humør. Det er en optagelse af et babysalmesangsforløb, der blev livestreamet. Lederen brager igennem med stort nærvær, og i chatten ved siden af kommenterer mødrene på, hvordan de små maver sig til hen til skærmen og trykker digital næse med lederen. Børnene er opslugte af hendes fremførelse af salmer, tegn og fagter, sange og forløb. Samspillet med organisten får også bragt musikken op på højt niveau selv gennem FB. Det er kvalitet på alle leder og kanter. En helt skøn scene, hvor lederen og organisten sender fra kirken. En sådan optagelse af en livebegivenhed tåler gensyn. Både leder, mødrenes chats og et billede af en af de små brænder igennem og er rent evangelium. Samtidig-

hed koblet med tovejskommunikation bevirker, at livesendingen umiddelbart er vedkommende, også som genudsendt optagelse.

Optagede videoer uden livestreaming kan det være vanskeligt at bedømme. Her var der store forskelle i de vilkår, de forskellige har haft til at optage og sende. Nogle har haft mulighed for at optage i kirken og bliver hjulpet af organist og kirkerum, andre sidder hjemme og skal klare alle elementer alene. Det alene er sejt og flot. Liturgien er en stor hjælp for alle uanset skole. Man mærker en alvor bag. Lederen sidder med sin dukke og gennemfører et helt forløb. Der hjælper det, når der er samspil mellem en organist og en leder, ellers kan det være svært ene kvinde at holde tempoet oppe. Men alt er produceret, kan man mærke, i en bevidsthed om, at det for mange mødre bliver særlig vanskeligt at være hjemme døgnet rundt med deres lille ny og være alene om det meste, og at lederen føler sig forpligtet af det. At synge sammen, selv om det er tidsforskudt, og på denne måde holde sangen vedlige på trods, bliver vigtigt. Mange af mødrene giver respons i chatten. De udtrykker taknemmelighed: At det er utrolig rart, at der bliver gjort noget, og at man ikke er glemt.

Til besøgene var det forskelligt, hvordan lederne tænkte mig ind. Jeg kom altid på forud aftalt besøg. I nogle kirker/sognegårde blev jeg indbudt til at deltage på gulvet på lige fod med forældre og børn. Andre steder var det mere hensigtsmæssigt, at jeg sad og så på. Det kunne være pladshensyn eller hvordan lederen bedst trivedes med min tilstedeværelse. Alle steder blev min tilstedeværelse venligt introduceret af leder og accepteret af deltagere.

Min tilgang var hvert sted at følge det, lederen havde forestillet sig. De fleste steder nåede jeg at tale med lederen enten lige før eller lige efter afholdelsen af babysalmesang. Havde lederen forestillet sig, at jeg sad sammen med børn og forældre på gulvet, gjorde jeg det. Havde lederen forestillet sig, at jeg sad lidt ved siden af på en bæk, gjorde jeg det. Nogle gange blev der plads på gulvet, når en mor udeblev. En enkelt lykkelig gang fik jeg lagt en tvilling på armen. Jeg optegnede efterfølgende liturgi og tog notater af samtalerne efter aftale med forældre og ledere.

Oprindeligt var det en væsentlig del af projektet at besøge Norge og Sverige og deltage i babysalmesang der for at se, hvordan denne kirkelige danske succes som eksportvare implementeres i vores søsterlande. Det blev hindret af nedlukninger og indrejseforbud i forbindelse med Covid-19.

Det kunne ellers have været spændende at have haft sammenlignende feltarbejde med hjem derfra. Alene det, at det i Sverige hedder ”babysång”¹³, og at det i Norge hedder ”babysang”, er interessant. I Norge hører babysang ind under kirkens trosoplæring¹⁴. I Sverige finder det sted i mange kirker,

13 Fx et opslag som dette: <https://www.svenskakyrkan.se/dellenbygden/kyrkis-och-babycafe> eller <https://www.svenskakyrkan.se/hagersten/babysang-och-babycafe>

14 <https://kirken.no/nb-NO/bli-med/aktiviteter-og-tilbud/trosopplaring/tiltak/babysang/>

men jeg har ikke kunnet finde en bred kirkelig introduktion til det. Anne-Mette Riis, hvis skole jeg kommer ind på senere, har i 2011 og nogle år frem afholdt en række kurser i Växjö stift, fortæller hun¹⁵. I Sverige er salmesangstraditionen ikke så stærk som her, men hun introducerede et udvalg af deres egne salmer for kursisterne der. I både Norge og Sverige har man valgt at hive ordet ”salme” ud og taler i præsentationsmaterialet om ”enkle sange”. Om der i praksis synges salmer, ved jeg ikke. Det eneste sted, hvor jeg ved et tilfælde kom ind i en kirke med babysang, var i Sundsvall, hvor lederen fortalte, at det hos dem var et tilbud til dem, der skrev sig op til dåb. Dette forhold har siden ændret sig, kan jeg se på deres hjemmeside. Hvad årsagen er til, at det ikke hedder babysalmesang, ved jeg ikke. I det materiale, der findes på nettet omtales salmer ikke. Det ser ud til, ligesom herhjemme, at babysang/sång foregår nogle steder i kirkerummet, andre steder i sognegårdene. Ser man på faldende medlemstal i de tre lande, kunne det være en inspiration til babysang og babysång i søsterlandene at forkynde kristendom gennem salmesang i kirkerummet.

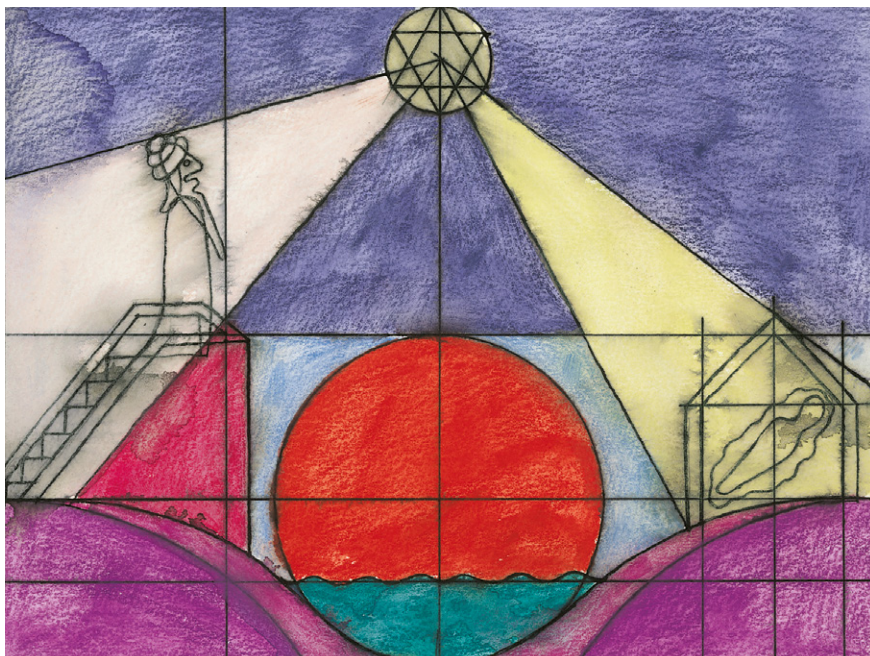
- Svenska Kyrkans medlemstal er anno 2020 55,2%, i 2021 53,9%.
- Den norske kirkes medlemstal anno 2020 er 66%.
- Den danske folkekirkes medlemstal pr 1. januar 2022 er 73,2 %.

Uden at have talt med hverken norske eller svenske babysang/sångs-deltagere vil jeg umiddelbart tro, at de vil være enige med informanterne i her-værende bog i, at det vil give flere deltagere til babysalmesang, hvis kirken melder ud, at der er åbent for alle uanset religiøs observans, og at der synges salmer, børnesange og rim og remser i en liturgisk ramme i kirkerummet.¹⁶ Det opfattes selvfølgelig, for kirken er et fælles mødested, hvor kristendom har hjemsted.

Den danske folkekirkes særkende er dens rummelighed. Den spænder i respekt for forskellige teologiske holdninger indenfor folkekirken som en regnbue over den danske himmel. Skal man lytte til, hvad denne bogs in-

¹⁵ Babysalmesang. Status – historie og perspektiv, Anne-Mette Riis, Kirken i dag, nr. 4., 2011, side 22

¹⁶ Det var min intention at besøge udvalgte babysång/babysang i Sverige og Norge, men corona forhindrede dette

formanter fortæller, er det vigtigt, at folkekirken bevarer sin spændvidde i alle regnbuens farver. Selvfølgelig med den åbenhed, at de sogne, der ønsker at forbinde babysalmesang med dåbsoplæring eller indøvelse til søndagsgudstjeneste, skal være frie til det, sådan som den ene af de om lidt tre beskrevne skoler ønsker det.

Del 2

Babysalmesangens skabelseshistorie:

En liturgi med
mange mødre

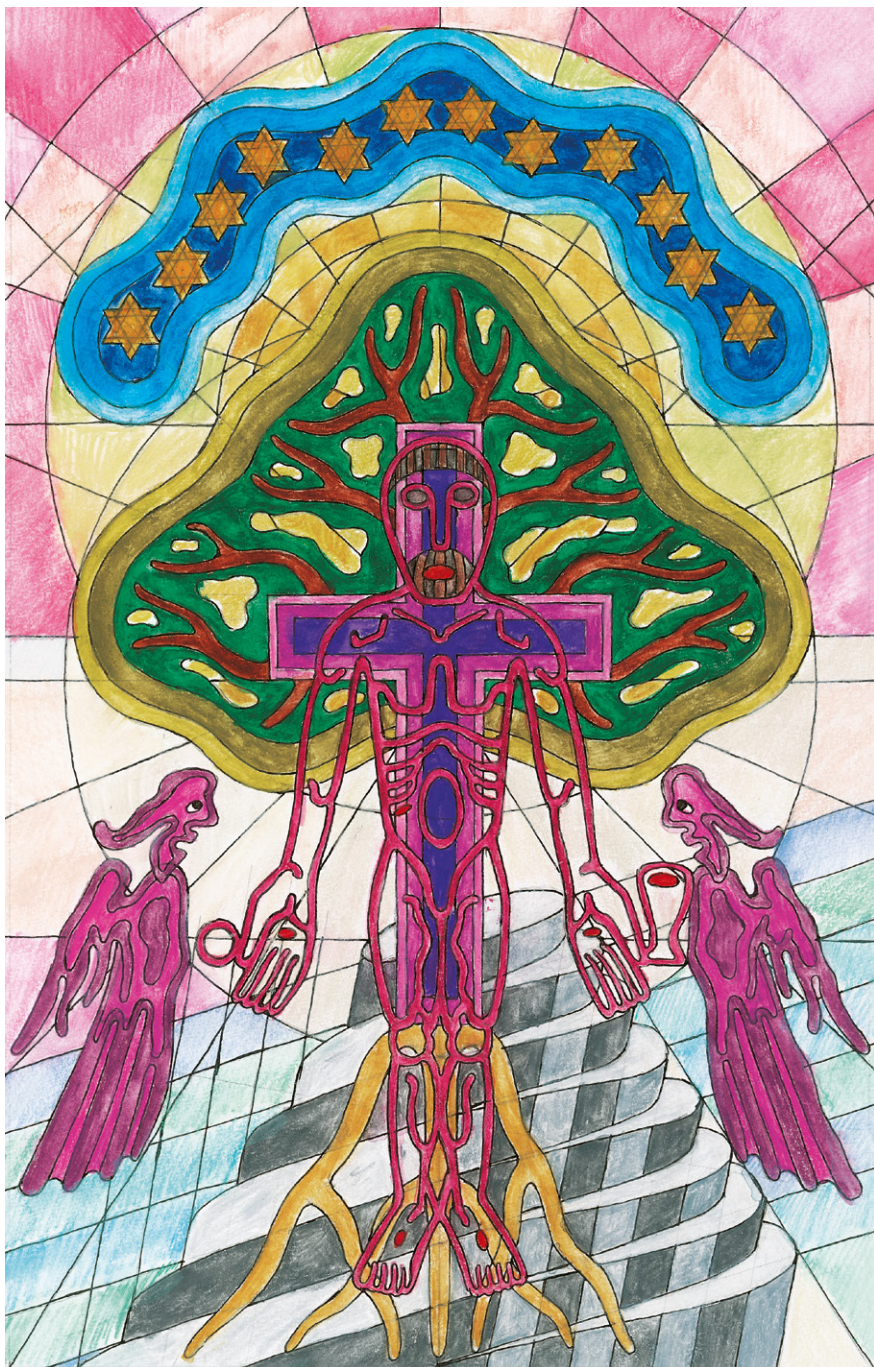
Ophav: Kirsten Nielsen og Helene Dam

Den ene af babysalmesangens to rødder er musikpædagogik. Den anden rod er religionspædagogik. Den vender jeg tilbage til. Ser man på det fra musikpædagogikkens side, udsprang idéen til babysalmesang af babymusik. Det var Kirsten Nielsen, som begyndte at undervise i babymusik. Hun underviste som docent på Esbjerg Musikkonservatorium i faget fra 1994. Anne-Mette Riis, som var lektor, og Inge Marstal, som var docent på det tidspunkt på Det Kongelige Musikkonservatorium i København (DKDM), blev inspireret til at udvikle babymusik til en kursusdag med Kirsten Nielsen i 1998. Anne-Mette Riis begyndte selv at undervise i faget i 1999. Der blev optaget en film af babymusik på konservatoriet med Anne-Mette Riis som leder og Inge Marstal som akkompagnatør.

En gruppe med babyer og mødre til musikundervisning på konservatoriet blev filmet i 2000. Jeg underviste gruppen fast over et halvt år og havde i samarbejde med Inge Marstal et udviklingsprojekt omkring musikformidlingen og sangen med de helt små. (...) Stiftspræst Helene Dam så filmen i 2002 og kom med det stikord, der skulle betyde en hel del for det danske kirkeliv. "Det dér må kunne gøres i kirken." Det kunne det i allerhøjeste grad.¹⁷

Idéen til babysalmesang sprang ud fra et religionspædagogisk standpunkt fra stiftspræst og operasanger Helene Dams pande i Københavns stift i 2002. Hun var blevet stiftets religionspædagog og så filmen til et foredrag, som på det tidspunkt professor i musikpædagogik i København, Inge Marstal, holdt. Helene Dam inspirerede til at flytte babymusik ind i kirkens rum. Anne-Mette Riis kom til at stå for arbejdet med at udvikle konceptet til babysalmesang, med at få det igangsat, uddannet, forankret og vedligeholdt. Helene Dam og Inge Marstal udgav efter to års afprøvning *Min første Sal-*

17 Babysalmesang. Status – historie og perspektiv, Anne-Mette Riis, Kirken i dag, nr. 4., 2011, side 22

mebog, og Anne-Mette Riis var med sammen med de to i *Manualen til Min første Salmebog* i 2004.

Charlotte Muus Mogensen, nu rektor på Sjællands Kirkemusikskole, dengang formand for DOKS¹⁸, kom med i arbejdet tidligt. Det var således DOKS, der lancerede en babysalmesangsuddannelse i 2005. Derefter blev det lagt over i Sjællands Kirkemusikskole, hvor det har kørt lige siden med Anne-Mette Riis som underviser.

Helene Dam fortæller i manualen om bevæggrundene til at etablere babysalmesang: Om mødet ansigt til ansigt mellem det lille barn og moderen som velsignelsens ansigt, Guds ansigt, der lyses over barnet. Når moderens stemme lægger melodi og salmernes ord til, vokser barnets univers. Salme-sang med børn er vigtig, fordi salmernes sprog og melodier giver positive modbilleder til en urolig hverdag og hjælper børn og voksne til at overvinde mistillid til verden og i stedet opbygge tillid til livet:

Når babysalmesang kan lade sig gøre og oven i købet er blevet en succes mange steder, skyldes det ikke mindst, at babyer faktisk er temmelig begejstrede for vor salmeskat. Deres lydhørhed for salmernes melodier viser det. På en måde kan man godt sige, at det er melodien, der er drivkraften. Det skal dog ikke forstås sådan, at salmerne i Min første salmebog først og fremmest er valgt ud fra deres musikalske kvaliteter. Et hovedkriterium for udvælgelsen af salmerne har været, at de både repræsenterer centrale temaer i kristendommen og besidder litterær kvalitet. Disse kvaliteter forstærkes gennem musikken, fordi gode salmemelodier har en ganske særlig evne til at bære ordene frem, så ord og musik går i eet med hinanden.

... (Børn) kræver ikke på samme måde som voksne, at ordene skal være til at forstå, tværtimod kan de godt lide fantasifulde ord, fordi de udvider deres univers og sætter deres fantasi i gang. Derfor er det synd, hvis den fornufttænkende voksne hindrer barnet i at boltre sig i ord, der slår hul på fornuften og gør verden større.¹⁹

18 Dansk Organist og Kantor Samfund

19 Min første salmebog, manual, 2004, Det kgl. Vajsenhus, Helene Dam: Om at synge salmer ind med modernælken, side 3-7

I en banebrydende tværfaglig dialog og konkret liturgisk praksis fik Dam/Marstal/Riis sat babysalmesang på Danmarkskortet. I en artikel i salmedatabasen fra 2018 skriver Inge Marstal:

Gennem salmesangen synges de kristne grundværdier ind i de små babyer, som instinktivt udvikler en fornemmelse for tilværelsens åndelige dimension og for kirkens liv og betydning. Selvom det lille barn hverken kan opfatte eller forstå det tekstlige indhold, vil det sanse og opsuge stemningen, atmosfæren og ånden i salmerne. Ordene vil sammen med det musikalske indtryk og udtryk lagres som indre billeder, der gradvist gennem opvæksten fremkaldes og vokser sig større og større. En musikalsk og åndelig start i livet er dannelse for livet.²⁰

I dag siger Helene Dam om babysalmesang, at den har en teologi, der siger sig selv:

Hvorfor virker Bach? Jo. For med Bach siger teologien sig selv. Sådan er det også med gode salmer sunget godt. Idéen med babysalmesang er at give en litterær og musikalsk ramme på højt niveau, hvor teologien siger sig selv. Det er dét, der har givet babysalmesang succes. Hvis man forsøger at lægge babysalmesang ind som dåbsoplæring med en eksplicit teologi, som nogen gerne vil det nu, slukker man for den flamme.

Babysalmesang burde have en medalje. Babysalmesang er mission ind i kirken. Og det siger jeg, selv om jeg ikke selv er optaget af babyer. For mig er det min pragmatiske side. Det har været en kæmpehjælp ikke at være vild med babyer. Jeg var bekymret over, at når børn skulle lære salmer, at man så tog og lærte børnene dem, som er uden teologisk dybde. Som om de ikke kunne forstå den slags. De skal have Brorson, Kingo, Grundtvig.²¹

Når det så er sagt, er det vigtigste, at den, der leder babysalmesang, er musikalsk og kender salmetraditionen. Det er ikke præsten, der her skal føre an, men kirkemusikeren:

20 <https://syngnyt.dk/onewebmedia/7%20Inger%20Marstal.pdf>

21 Samtale med Helene Dam 28. august 2020

Pointen er, at præsten skal være der, spille usynlig, men være der. Jeg kom og satte mig bare. Og vi hyggede, og jeg førte mig ikke frem som præst. Men så er der pludselig en, der spørger, efter at vi er færdige: ”Hvad betyder ”Sorrig”?”. Det førte nogle gange til, at der blev stillet flere spørgsmål, og det kunne igen føre til dybere samtaler.

*Det er ødelæggende, hvis præsten skal fylde med tekster og tiltag inden for babysalmesangens rammer. Præsten skal være der med sit nærvær, synge med. Ikke andet. De store ord, som børn ikke forstår, dem skal de have lov at sutte på. Det er **salmerne**, der skal føre børnene ind i de store ord. Og så kommer man en dag ind i det stærke, der gemmer sig inde i bolsjet. Det kommer man ind til, når man længe efter oplever og sanser det igen. Der skal vi som præster træde tilbage, lade musikken og ordene føre det ind i børnene. Det skal ikke forklares. Det er hele idéen.²²*

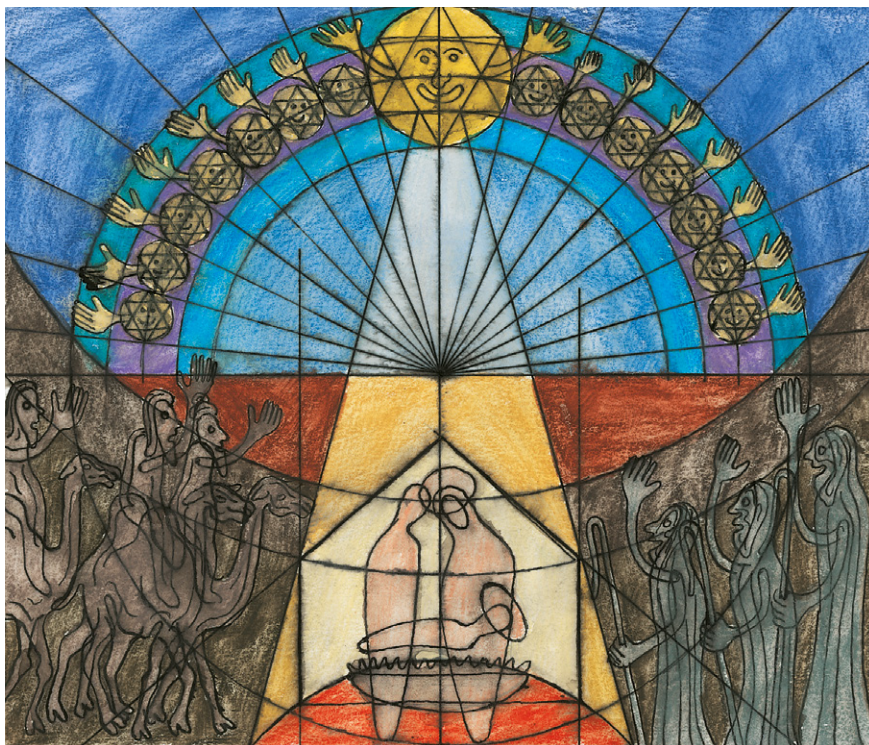
I sit udspring er babysalmesang altså en salmernes teologi. Det er en teologi med dybe rødder.

Ingrid Oberborbecks skole

I tiden omkring årtusindskiftet kunne gruppen af undervisere for de kommende musikpædagoger tælles på en hånd, heriblandt: Ingrid Oberborbeck (Fyn/Aarhus), Inge Marstal og Anne-Mette Riis (DKDM), Kirsten Nielsen (Esbjerg). De holdt møder og var censorer for hinandens studerende ved eksamen. Ved en sådan lejlighed får Ingrid Oberborbeck kendskab til det gryende arbejde med at overføre babymusik til babysalmesang. Hun var da rytmik- og musikpædagog og docent i elementær musikopdragelse ved Det Fynske Musikkonservatorium og ved Aarhus Musikkonservatorium.²³ Hun var, i øvrigt ligesom Anne-Mette Riis, i forvejen også kirkeligt engageret. Hun blev grebet af idéen og gik i gang med at undervise ud fra sit eget koncept både på konservatoriet i Odense og det i Aarhus. I 2008 udgiver hun som den først en bog med et koncept for babysalmesang efter sin egen fynsk/aarhusianske metode: *Som fuglen i skov*.

22 Samtale med Helene Dam 28. august 2020

23 Samtale med Anne-Mette Riis 20. maj 2022

Så Dam/Marstal/Riis i København og Oberborbeck fik idéen nogenlunde samtidigt. Men de udformede deres koncepter uafhængigt af hinanden. Helene Dam havde gennem nuværende provst på Frederiksberg, Kirsten Jørgensen, hørt om en fynsk udgave af babysalmesang, der var begyndt samtidigt med Inge Marstals og hendes københavnske. Den slags sker ofte når ny viden dukker op og musiske mennesker får indsigten.

Men ingen af os er de første. Eller måske var vi. Men underligt er det, at Kirsten Jørgensen, som nu er provst på Frederiksberg, men tidligere var præst på Fyn, startede babysalmesang op samtidig med os sammen med en musikpædagog fra Fyns Musikkonservatorium. Og noget lignende opstod i Ålborg og Aarhus.²⁴

24 Samtale med Helene Dam 28. august 2020

De to former for oprindelig babysalmesang, den københavnske (Dam/Marstal/Riis) og den fynsk/jyske (Oberborbeck), minder et stykke ad vejen om hinanden i deres salmevalg, valg af verdslige salmer og grundtvigske tilgang. Oberborbecks metode har dog et tydeligt særkende ved at være mere socialt og relationelt lagt an, mere uhøjtidelig i sin form. Men de er udsprunget af samme, dengang nye, viden om spædbørns evner til at suge til sig med alle sanser.

Ingrid Oberborbeck skriver om valg af salmer og sange til babysalmesang:

Denne bogs samling af salmer, sange og remser er mit personlige valg. Der er både folkelige melodier og salmer. Salmerne er kirkens egen musik. Sangene afspejler voksnes og børns liv uden for kirken. Stoffet er valgt efter følgende kriterier:

- *Sange og salmer, som jeg selv kan lide at synge.*
- *Melodier som er overkommelige, også for uøvede.*
- *Der stræbes efter musikalsk mangfoldighed i form af sange i mol og dur og i forskellige taktarter. Særlig vigtigt er det for mig, at der er melodier i 3-delt takt, som passer til vugge- og gyngebevægelser.*
- *Sange og salmer i forskellig rytme og tempo tilgodeser børns og voksnes behov for både livlig bevægelse og ro.*
- *Der er både gamle og nye salmer*

[...] Det er en god idé at spørge de voksne efter det sangrepertoire, som de elsker og bruger i hjemmet. Det skaber tryghed og sanglig sikkerhed, når man tager disse sange med i babysalmesang. Mange salmer og sange i denne bog er blevet del mit repertoire, fordi mødre ytrede ønske om at synge dem. På den måde udvides repertoiret hele tiden.²⁵

Ingrid Oberborbecks metode og liturgiske form er lyttende, dialogisk og organisk, den inddrager også deltagernes yndlingssange i arbejdet, og liturgien er tilrettelagt som en vandring med en otte-ni ophold undervejs gennem kirkerummet. Kropsbevidstheden stor. Der danses og synges, siddes

25 *Som fuglen i skov* af Ingrid Oberborbeck, 2008, side 15

og gås. Den bagvedliggende teologi beskrives i et indlæg af sognepræst i Lystrup-Elev, Hans Boas: "Af diendes og spædes mund", hvor babysalmesang beskrives som den spædes lovsang. Boas konkluderer:

At deltage i babysalmesang er altså en mulighed for at lære de spædes lovsang at kende, som den udfolder sig igennem barnets modtagende og åbne væren, som det er i forholdet til sin mor eller far. I den forstand er det den voksne, der bliver tjener, og barnet, der bliver "læremester" i lovsang. Men babysalmesang kan også befordre barnets tilegnelse af tro som tillid og åbenhed i kraft af det nære samvær med den voksne og igennem sangens rytme, melodi og klang i kirkens rum. Her får det sans for det guddommelige, som udfolder sig i salmesangen, i stemmens klang og i melodien, som bærer lovprisningen frem, så den vugger sig ind i barnets hjerte og sjæl.²⁶

Når barnet reagerer med sin fuldstændige åbenhed og glæde overfor den voksnes mere eller mindre rustne stemme, åbner den voksne sig og glædes. Det er da evangelium for fuld kraft.

En ad Ingrid Oberborbecks umiddelbare arvtagere er sognepræst ved Aarhus Domkirke, Tina Brixtofte Andersen. Hun fortæller:

Jeg er autodidakt i den forstand, at jeg altid har spillet megen musik og sunget, men jeg har lært af Ingrid Oberborbeck, som er sangpædagog, og som underviste i babysalmesang på musikonservatoriet i Aarhus. Hun stod for babysalmesangen i Johanneskirken, derfor tog jeg fortsætterholdet og stod i begyndelsen for musikalsk legestue. Hun beskriver sin metode i bogen "Som fuglen i skov". Der findes også en række videoer med hende og hendes metode på nettet.²⁷ Det er hendes metode, der er blevet plantet i Aarhus.

I mindst ti år har jeg afholdt babysalmesang og musikalsk legestue. Det betyder noget for min rolle i det, at jeg som præst er ritualbærer. Ritual og liturgi kommer af sig selv. Det sidder i kroppen. Det kan jeg se, fordi jeg arbejder sammen med en sangpædagog, som griber det, hvad angår liturgi,

26 "Af diendes og spædes mund" af Hans Boas i *Som fuglen i skov* af Ingrid Oberborbeck, 2008, side 20

27 "Som fuglen i skov" 1. del Babysalmesang med Ingrid Oberborbeck – YouTube

mere tøvende an. Liturgi sætter salmer og samvær ind i en betydningsmættet ramme. Vi sætter rammen som kirke, og så er det frit for forældrene at tage over. Det sociale felt, der er omkring sangen er vigtigt: Interaktionen mellem mor og barn, børnene imellem og mødrene imellem. På en måde skal præsten, lederen af babysalmesangen, blot være statist.

Min metode er, at jeg introducerer til salmerne og til de store eksistentielle emner, der ligger i dem. Emner, det kan være svært at sige noget om, men som godt kan synges om. Sundhedsplejersken spørger på en måde, hvor forældre skal objektivere deres barn. Normalitetsbegrebet er blevet så snævert i vor jagt på forklaringer og diagnoser. Men: I østen stiger solen op, og ja, det gør den jo. Hver dag. Og ligesådan med salmer som Lysets engel går med glans og Sov sødt barnlille. De rammer ind. Jeg blander sange og salmer, hvad der jo er andre, der mener at man ikke bør gøre. Jeg mener, at det er vigtigt indimellem at synge hverdagen ind, så kan man bedre RUMME salmerne.

Kirke- og kulturmedarbejdere er ofte opmærksomme på kirken som liturgisk rum. Jeg bruger det egentlig mere som akustisk rum. Der kan jeg som rammesætter og præst mere frit lægge vægten. Hvorfor det er, at babysalmesang siger folk noget, kan vi måske finde ud af ved at beskrive dens teologi. Babysalmesangens lange seje træk, dens frugter, viser sig først, når de som har deltaget som mødre og børn bliver en 50-60 år og er på spidsen af livet.²⁸

Ingrid Oberborbeck underviste i babysalmesang på Det Jyske Musikkonservatorium. Mange hold. Hun dannede skole for den særlige aarhusianske udgave af babysalmesang. Nok en mere diakonalt og socialt anlagt babysalmesang end de øvrige to skoler. Her er, som Tina Brixtofte Andersen fortæller det, diakoni lagt ind i måden at bygge hold op på med reserverede pladser til dem, der kommer, inspireret af Mødrehjælpen eller flygtningehjælpen og med dialog lagt ind i liturgien til at give sproglige åbninger til salmernes univers.

28 Samtale med Tina Brixtofte Andersen 29. juni 2020

Anne-Mette Riis' skole

Anne-Mette Riis var med fra allerførste færd og bidrog blandt andet til manualen til Helene Dams og Inge Marstals *Min første salmebog*. Anne-Mette Riis var dengang lektor i musik på Det Kongelige Danske Musikkonservatorium. Hun skabte rammer og indhold for en forankring af babysalmesang. Selv om de tre begyndte sammen, blev Riis' metode hurtigt helt sin egen og har dannet skole.

Riis' kæmpe arbejde med at udbrede kendskabet til babysalmesang lykkes ved at undervise kommende ledere, talløse hold af organister, kirke- og kulturmedarbejdere og præster i babysalmesang og ved selv at have rigtig mange babysalmesangshold. Riis havde tidligere ud fra sin vinkel arbejdet med spædbørns tætte kontakt til moderen gennem stemmen og haft baby-musik og sanghold, med mødre og babyer, hjemme på gulvet i sin egen stue.

Riis omsatte, ud fra sine erfaringer med babymusik, Helene Dams idé til et koncept og en egen metode for babysalmesang. En stramt opbygget, hvad jeg vil benævne, nærmest meditativ liturgisk form med en blanding af salmer og verdslige rim og remser. Riis lægger vægt på, at lederen har grundig forhåndsviden om liturgi, musik og salmer, sangstemme, kropssans og derfor også om spædbarnets udvikling og mor/barn relationen. I en artikel fra 2016 i *Kirken Underviser* skriver Anne-Mette Riis om underviserens kompetencer:

I babysalmesang bliver en bred vifte af underviserens faglige og personlige kompetencer sat i spil. Et kursus i at lede babysalmesang kan hjælpe godt på vej. Med de faglige kompetencer tænker jeg på: den gode sangstemme, den kropslige fundering, musikalitet, indsigt i salmernes tekstlige indhold, forståelse og respekt for kirkens rum og traditioner, viden om spædbarns-udvikling. De personlige kompetencer i denne sammenhæng er en lyttende opmærksomhed, engagement og evne til nærvær.²⁹

Kirkerummet, og den betydning rummet har for deltagerne, beskriver hun her i *Salmer i dans og bevægelse* fra 2009:

29 Babysalmesangens potentiale, Anne-Mette Riis, *Kirken Underviser*, 2016, side 3

*I slutningen af et forløb med babysalmesang har jeg spurgt forældrene, hvilken betydning det har for dem, at undervisningen er i kirkerummet og ikke for eksempel i sognegården. Til dette spørgsmål kom meget klare og entydige svar: "Nu har jeg gået forbi denne kirke dagligt i otte år uden rigtig at tænke over det; men efter dette er det jo blevet **min kirke**." Dette svar blev givet med stor overbevisning og er siden blevet givet i mange varianter fra mange forskellige forældre. Ydermere fremhæves skønheden, akustikken, lyset og dertil en form for lettelse over at have indtaget dette rum – at kirken ikke er fremmed længere og at den formodede selvhøjtidelighed, som mange måske forbinder kirken med, er afløst af åben respekt og nysgerrighed.³⁰*

30 Salmer i dans og bevægelse – fra babysalmesang til konfirmanddans, Riis, Anne-Mette, Det kgl. Vaisenhus' Forlag, 2009, side 18

Kirkerummets betydning ses der mere på i del 3 i *Kirkerummet: Den ubetingede tids fællesskab* og efterfølgende afsnit. Om sin egen tilgang til babysalmesang fortæller Anne-Mette Riis i en samtale:

AMR: ... Vi må øve os i ømhed. Vi må øve os i at lægge alt fra os, som forstyrrer. Både udefra og indefra og være til stede med hinanden nu og her. Igennem sangen med berøringen og bevægelsen får vi foræret en nøgle til ømhed og nærvær. Et barn næres gennem oplevelsen af at være elsket og værdifuld. Og den vished skabes gennem ømhed. Det er grobunden, hvorfra man som menneske vokser.

RMT: Kunne det kaldes en musikteologisk tilgang?

AMR: Ja – det kan jeg følge dig i. Musik og tro hænger sammen for mig. Sangen og forkyndelsen slår den samme streng an. Babysalmesang er et møde mellem mennesker, mellem oftest mor, nogle gange far, og barn. Men det er også et møde med det hellige gennem musikken. Der kastes lys ind på mødet gennem salmer, nærvær og musik. Et nærvær i den allerdybeste betydning.

RMT: Er det gudsmødet? Som når præstens hånd er Guds hånd i vielsesvelsignelsen?

AMR: Det har det muligheden for at være. Jeg spiller altid det samme stykke musik. Det er en variationssats over Carl Nielsens smukke melodi til Mit hjerte altid vanker i Jesu føderum. En sagde: ”Jamen, er det ikke en julesalme?” Jo. Men julen handler om fødsel, glæde og kærlighed, og dét er ikke sæsonbestemt. I hjerterummet er det jul hver dag. Imens musikken spiller, bevæger jeg en stor vifte langsomt. Eller blæser sæbebobler. Det er en stund hen imod afslutningssalmen, hvor forældre og barn ofte er helt tæt sammen og lader alt falde til ro.

RMT: Du taler et sted om mellemrummenes betydning. Jeg kan huske, hvor stort indtryk det gjorde på mig, første gang jeg var til en koncert, at der var stilhed mellem satserne. I kirkens ritualer savner jeg ellers disse mellem-

rum. Denne stilhed. Indfører du musikkens mellemrum i babysalmesangens forkyndelse og ritual?

AMR: Jeg lægger vægt på form og på mellemrum, fordi det skaber nærvær og fordybelse. Energien bevares i mellemrummene, men de giver også mulighed for at opleve stilhed. Jeg småsnakker ikke i den lille time, forløbet varer. Det er et ubrudt fokuseret forløb – uden snak. Det er denne form, der er med til at give fordybelsen.

Et forløb med babysalmesang varer tre kvarter, og jeg anskuer det som en regnbue, hvor den største bevægelse foregår på toppen. Der er en otte-ni faste elementer, ritualpunkter, undervejs. Jeg begynder med ni bedeslag. Det er en århundredgammel lyd, vi bærer med os i vores bevidsthed. Indledningen til gudstjeneste, vielse, dåb og begravelse. En måde at lukke opmærksomheden op på og stille sindet ind til dét, der kommer. Der er undervejs forskellige måder at være sammen på: Tæt forældre-barn samvær med øjenkontakt og berøring i morgensalmen, parvis rækkedans, riderankeleg, kredsdans med hele gruppen i fælles puls. Ved hver af regnbuens ender er mødet med den enkelte i et goddag- og farvel til det enkelte barn. Jeg synger barnets navn efterfulgt af morgenverset med klokkespillet og med en klokke/chime i hånden til farvelsalmen.

Der skal være kontraster i salmevalget – en vekslen mellem dur og mol. En vekslen i tempi og dynamik. Instrumenter med forskellig klang og dybde. Kontraster nuancerer og giver sammenhænge: Som mellem aften og morgen i for eksempel Fred hviler over land og by og I østen stiger solen op, eller ved juletid i forskellen i stemning mellem Maria gennem torne går, der får en enkel koreografi, og Velkommen igen Guds engle små, der bliver en festlig dans.

RMT: Det lyder som en gudstjeneste.

AMR: Det er en gudstjeneste. Jeg er præstedatter, har sunget i kirken det meste af mit voksenliv og holder af at komme i kirke som kirkegænger. Det er min baggrund og måde at tænke på.

Gudstjenestens ritual indeholder for mig at se en vekslen i tiltalen af vores hjerte, hjerne og krop. Jeg oplever også gudstjenesten som en organisk form, hvor vi i bedste fald føler os mættede bagefter. Hjerneforskeren Kjeld Fredens har sagt i et foredrag, at vores hjernestamme eller krybdyrhjernen siger: "Væk mig, når der sker noget interessant." Når vi oplever kontraster, vågner vi op. Det gælder os alle og derfor også børn.³¹

Babysalmesang rummer i Anne-Mette Riis' skole et fokus på nærvær og stilhed. En udspændt bue mellem inderlighed og fællesskab. Barnets forhold til moderen styrkes gennem hud, berøring og musik, og sanseåbnende kontraster mellem helligt og verdsligt skaber varme og humor. Sat sammen med salmernes indhold, kirkerummet og lederens koncentration øses der af en gavmild forkyndelse.

31 Samtale med Anne-Mette Riis 20. maj 2020

De to tidlige skoler – en opsummering

For lige at summere op, så er det i de to oprindelige udgaver af babysalmesang på begge sider af bælteerne *kirkemusikeren*, der har den styrende rolle som leder, når babysalmesang afvikles, mens præstens rolle, når han eller hun er der, er at være til stede og til rådighed for den vigtige samtale efterfølgende. At være usynligt til stede, som Helene Dam udtrykker det. En del af tapetet, men tapetet er også vigtigt. Eller som sognepræst og leder Tina Brixtofte Andersen siger det, ja også om lederens rolle: På en måde skal også lederen være statist.

Præsten har kun en aktiv rolle, hvis han eller hun er så musikalsk, at han eller hun selv står for afholdelsen, og selv da er hun blot statist. Det vigtige møde i første halvleg, til babysalmesang i kirkerummet, er mødet mellem mor/far og barn, der ser hinanden ansigt til ansigt, og begge velsignes derved. Det næste vigtige møde er mellem de voksne, gerne en præst og frivillige også, efterfølgende til kaffen.

Den vigtigste forskel mellem den Oberborbeckske vandring i kirkerummet og det Riis'ske nærvær er, at lederen hos Riis med omhu stramt holder en liturgi uden sidebemærkninger. Hos Riis bliver kirkerummets stilhed og akustik dermed en del af fordybelsen, og man får tid at opdage hjertelyd og danserytme. Hos Oberborbeck opstår stilheden i de mellemrum, som vandringen mellem kirkens forskellige indbyggede rum giver. Eksistensen træder her på en løftet måde uhøjtideligt frem i små introduktioner til salmer, rim og sange båret af en liturgi, der leger med kirkerummet. Begge måder at anvende kirkerum og liturgi virker meningsfulde og givende.

Ens for begge skoler er, at der synges såvel verdslige sange som salmer, og at det af såvel præst og musiker anses som en fordel, at præstens rolle som præst er tilbagetrukket under afholdelse af babysalmesang. Det er kirkemusikeren, der har den vigtige rolle som leder. Efterfølgende er der brug for præsten til samtalen ved kaffen.

Christine Toft Kristensens og Mette Christoffersen Gautiers skole

Den tredje skole er af nyere dato. Den står organist Christine Toft Kristensen og sognepræst Mette Christoffersen Gautier for. De leder kurser igennem deres firma NogetMedSalmer og danner dermed også skole.

I *Babysalmesang med mere* (2020) gør de sig en, som de selv siger, polemisk³² distinktion: Skal babysalmesang være en kirkelig aktivitet eller en aktivitet i kirken? De forstår den første som den rigtige tilgang og lægger derfor højmessens liturgi med dåb ind som klangbund i babysalmesang. Afsættet til dette valg tager de to dels i Gautiers frustration over det, hun opfatter som en manglende rolle til præsten i den oprindelige udgave af babysalmesang, dels i 2014-rapportens konklusion om et behov for mere forkyndende stof til babysalmesang.

At lægge mere forkyndende stof ind bliver i deres forståelse til at lægge det andet dåbsevangelium, fadervor og velsignelse ind og vælge alt verdsligt fra, inklusive verdslige sange, rim og remser samt at lægge højmessens grundliturgi som klangbund.

*Med Babysalmesang med mere har vi erfaret, at en ritualiseret form gav aktiviteten en meningsfuld struktur, der var genkendelig fra gang til gang, samtidig med at det var naturligt at lade strukturen inspirere af højmessens liturgi og menighedens ageren i kirkerummet. Aktivitetens tidlige struktur – liturgien – lader gruppen af personer foretage en fælles bevægelse under eller mellem dens forskellige led.*³³

Med analysen af de to andre oprindelige skolars metoder in mente med deres ritualiserede former, liturgi og genkendelighed fra gang til gang, vil jeg argumentere for, at nybruddet ikke består i at arbejde liturgisk med babysalmesang, men alene i at anvende højmessens dåbsliturgi som forlæg. Der

32 *Babysalmesang med mere*, Christine Toft Kristensen og Mette Gautier, 2020, Eksistensen, side 20

33 *Babysalmesang med mere*, Christine Toft Kristensen og Mette Gautier, 2020, Eksistensen, side 23

har været liturgi og gudstjeneste i babysalmesang fra første begyndelse for 20 år siden.

For de to gamle skoler ligger det forkyndende stof i salmer, kirkerum, liturgi, gentagelse, krop og bevægelse. Salmer såvel som verdslige sange bliver bærere af den teologi, der formidles, forkyndes, gentages og inkarneres gennem bevægelser, dans, vandring, berøring og formationer.

Den største forskel mellem den nye og de oprindelige udgaver af babysalmesang ligger, så vidt jeg har erfaret, i, at der til *Babysalmesang med mere* udelukkende synges salmer, alle verdslige sange vælges fra, og i, at der læses dåbsevangeliem og bedes fadervor.

Sammenlignende analyse mellem de tre skolars liturgier i praksis

Ude i sognene blander de tre skolars lære sig. Et eksempel på en blandingsform er denne, hvor kirke- og kulturmedarbejderen efterhånden får indarbejdet elementer fra flere skoler og tager stilling til, hvad der passer i hendes gangart:

Jeg har været på kursus hos Mette og Christine. De er jo gået et skridt videre og har tilføjet søndagsgudstjenestens liturgi. Det skridt har jeg ikke taget. Jeg kører det i en parabel ligesom Anne-Mette Riis. Det, jeg har tilføjet, er en lille morgenbøn og en lille tekstlæsning.³⁴

For deltagerne til denne kirkes utrolig fine babysalmesang er det fællesskabet, der tæller. Noget også kirke- og kulturmedarbejderen lægger vægt på. Først forældrene:

Det her vil vi ikke gå glip af. Her er vi alle i samme båd. Vi kommer her på grund af fællesskabet. Det er dejligt at kunne komme lidt ud. Så sker der lidt mere. Det kan være nogle lange dage indimellem.³⁵

34 28. September 2021, Nordjylland, samtale med leder af babysalmesang

35 28. September 2021, Nordjylland, samtale med forældre

Kirke- og kulturmedarbejderen, som udover kurser i babysalmesang har en solid baggrund som institutionsleder, korsanger og aktiv i menighedsliv hele sit liv, supplerer:

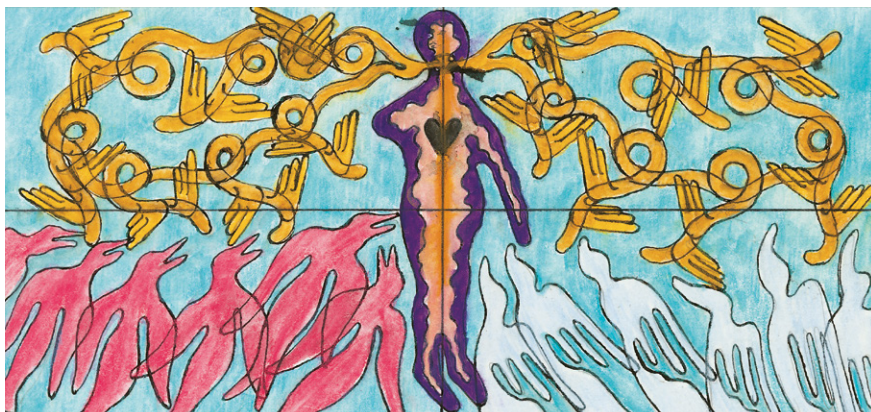
Babysalmesang giver et ligeværd mellem mødrene, og skuldrene sænkes. Der skal ikke ydes noget. Man skal bare følge med og være med barnet. Det er det samme, der siges, uanset om det er mødre, fædre eller bedsteforældre: Her tager jeg ansvaret, og de skal bare slappe af og følge med deres barn. Det er det, der gør, at babysalmesang er så populært. Når vi er færdige i kirken, har vi jo samtalen til kaffen, og den er mindst lige så vigtig. Det er en del af fællesskabet. Et af de to grundelementer.

Babysalmesang først og så kaffen bagefter; det er lidt mødre/forældregruppe, vi har. Jeg leder babysalmesang for de helt små og så musikalsk legestue efter babysalmesang for de et-tre årige. Det kører jeg hele året rundt en gang om ugen. Vi har også børnekirke en gang i måneden kl. 16:30, som en julegudstjeneste bredt ud over hele året. Det gi'r en kæmpestyrke, når man får opbygget fællesskaber og styrket sammenhold. Hvis vi vil have mennesker til at komme i kirken, må der være nogen, vi glæder os til at komme hen til og være sammen med.³⁶

Efter mødet med denne kirke- og kulturmedarbejder og andre af hendes utrolig dygtige kolleger er det blevet understreget for mig, at det afgøres ikke kun, om en aktivitet er kirkelig eller ej ud fra, om den har højmessens form. Andre faktorer spiller også ind. For eksempel om aktiviteten foregår i kirkerummet, har et eksistentielt, sjælesørgerisk, fællesskabsdannende eller diakonalt sigte og/eller af, om der synges sange og salmer i et liturgisk forløb.

De 12 steder jeg har besøgt, har der alle steder, også i de gamle skolers regi, været en fast liturgi. Altså uanset hvilken skole, der har været udgangspunktet.

36 28. September 2021, Nordjylland, samtale med leder af babysalmesang

Her er det så en kirke- og kulturmedarbejder, der har været med hele vejen, og som nu i sin egen tilpassede form har implementeret elementer fra *Babysalmesang med mere* i sin kirke. Hun fortæller:

Min måde at holde babysalmesang på har ændret sig i løbet af de 13 år, jeg har afholdt det. Nye inspirationer er kommet til, men grundformen er den samme. Det begyndte med et kursus hos Inge Marstal i 2007 på Løgumkloster Kirkemusikskole. Lise Nees lærte jeg også af på et legestue-kursus samme sted. Så deltog jeg i et inspirationskursus hos Mette Gautier og Christine Toft Kristensen for et par år siden. Desuden er jeg jo selv uddannet vuggestuepædagog, så aldersgruppen er mig godt bekendt. På inspirationskurset sagde de (Kristensen/Gautier), at det nye var, at nu skulle det hele være liturgisk. Jeg tænkte: Jamen, det er det jo! Det har hele tiden skullet være det, kirken gør, ikke det, biblioteket gør. Men de har da inspireret mig til nye ting.

Liturgien til babysalmesang kommer fra gudstjenesten. Det har den hele tiden gjort – for mig. Babysalmesang er en tid for fordybelse. Det er ikke kun de små, der har brug for gentagelse. Det har mødrene også. Der er så mange ting uden for kirken, der skal gå så stærkt. Men her er vi bevidst langsomme, og alting gentages og gentages. Det er en del af liturgiens væsen. Det er så skönt at komme ind i gentagelserne. Der er en form for ro i det. Salmerne er slidstærke med dybde og tyngde, som bare holder. Den ro,

*vi oplever, ville jo ikke komme, hvis vi kun havde bubblesangen. Der skal være vekselvirkning imellem det rolige og det festlige, så sangens form og virkning får plads. Om det er fagter, dans, rekvisitter – i alt skal der være god variation. Her bruger jeg liturgien til at få passet det ind. Liturgien er på en måde kommet af sig selv.*³⁷

Det er måske nok ud fra lederens synspunkt en forskel mellem den nye og de gamle liturgier, men liturgi har der været hele tiden. Den ovenfor citerede kirke- og kulturmedarbejder indførte, efter nogen tøven og overvejelser sammen med sognepræsten, såvel fadervor som læsningen af andet dåbsevangelium i sin udgave af babysalmesang. Det faldt godt ud. I en anden kirke fandt kirke- og kulturmedarbejderen ud af, efter et forsøg med at indføre de to nævnte elementer midt i et forløb, at det for at være vellykket skulle lægges ind fra begyndelsen. Lagt ind fra begyndelsen virker det naturligt og anfægter ikke deltagerne/menigheden uanset religiøs observans synderligt.

Babysalmesang kan heldigvis ikke undgå at være i en eller anden grad implicit dåbsoplærende. Indøvelse i kristendom er det jo. På kort eller langt sigt. Som Anne-Mette Riis udtrykker det:

*Babysalmesang er dåbsoplæring på den måde, at trygheden, tilliden, nærværet og genkendelsens varme til kirkens rum og salmerne bliver lagt i barnet og sandsynligvis også i den voksne.*³⁸

Måske er de afgørende faktorer for babysalmesangs succes i alle tre skoler bevægelse, sang og salmer, dans og leg og højt til loftet koblet med lederens autencitet? Det får man, så hatten passer, i alle tre stilarter.

Når jeg i mine feltstudier mødte babysalmesang, som blev afholdt efter den nye metode, Gautier/Kristensen, fremstod den mere traditionel end de oprindelige udgaver, Riis og Oberborbeck. Tilsvarende virkede babysalmesang som byggede på de to andre skoler, når jeg deltog i dem som led i mine

37 18. juni 2020, samtale med kirke- og kulturmedarbejder i Vestjylland, nu Gautier og Kristensens skole

38 Samtale med Anne-Mette Riis 20. maj 2020

feltbesøg, som mere progressive og folkelige i den forstand, at de inddrog hverdagens musik og leg, og for så vidt arbejdede efter Grundtvigs devise: Menneske først og kristen så. Oberborbecks skole har så det ekstra særkende, at den også tænker og handler bevidst diakonalt. Anne-Mette Riis' og Gautier/Kristensens inddragelse af dette felt er mere implicit.

I de fire kirker, hvor babysalmesang fulgte Gautier/Kristensens *Babysalmesang med mere*, var det lægkvinder, der afholdt den. Det betød, at den funktion som læser, der egentlig ifølge konceptet er tiltænkt præsten, tilfaldt de læge ledere. Det betød, at dåbsevangelium, fadervor og velsignelse blev læst og ledet af en lægkvinde, selv om det egentlig er imod konceptet. De fire kirker har således tilpasset konceptet de faktiske forhold, hvor det ikke er muligt at have en præst med, og på samme tid styrket et lægkvindeperspektiv. Det kunne være et argument for at have en enkelt bibellæsning, et digt, eller velsignelse lagt ind i babysalmesang, hvis ikke man har det i forvejen, for i det ligger en styrkelse af liturgi, det almindelige præstedømme og læglæsninger.

Jeg mener med andre ord, at babysalmesang efter alle tre skoler og ophav er det, som også *Babysalmesang med mere* er, og som de desuden så smukt beskriver, nemlig:

*En aktivitet, som er et gudstjenestelignende samvær for det allerede eksisterende fællesskab, som er sammen om en rituel praksis.*³⁹

Overalt i folkekirken er det vigtigt, at der er plads til forskellighed. Dette gælder også indenfor babysalmesang.

Det menighedsbegreb, som Gautier/Kristensen beskriver i *Babysalmesang med mere*, hvor deltagerne anskues som menighed, kan på samme måde bruges om deltagerne i babysalmesang efter alle tre skoler. Det menighedsbegreb bygger blandt andet på teolog Anna Marie Aagaards syn på funktionsmenigheder, som et udtryk for at kirke kan manifestere sig i særlige

³⁹ *Babysalmesang med mere*, Christine Toft Kristensen og Mette Gautier, 2020, Eksistensen, side 28

socialformer, som hver for sig er legitime og menighedsdannende fremtrædelsesformer.⁴⁰ Omsorg, fællesskab og kærlighed praktiseres og øves ikke alene til højmessen men alle vegne i kirkens liv.

Direkte adspurgt svarede 11 ud af 12 ledere ja til, at babysalmesang fortjener at blive betragtet som gudstjeneste og dets deltagere respekteres som menighed. Mine feltstudier peger samlet set på, at det er frugtbart at betragte babysalmesang som gudstjeneste og dens deltagere som menighed, uanset skole.

40 *Babysalmesang med mere*, Christine Toft Kristensen og Mette Gautier, 2020, Eksistensen, side 30

Liturgiske forløbere: En historisk redegørelse

Men nu til de religionspædagogiske rødder bagud. Hvad bevirkede at idéen om babysalmesang, altså om at føre babymusik ind i kirkens univers, kunne springe fra Helene Dams pande i sin tid?

Det har rødder langt tilbage i historien. Biskop Ambrosius af Milano (339-397) var den første til at anvende salmer som folkeligt middel til lovprisning. Salmer, også på modersmål, blev sunget længe før reformationen. Tænk blot på *En rose så jeg skyde*, som har sin første strofe fra en 23 strofe lang førreformatorisk Mariavise på tysk fra det 15. århundrede.

Salmernes teologi

Det handler om tradition for kvalitet. Om dannelse af en folkesjæl. Først og sidst.

Salmer og salmesang, siden fulgt af det 19. århundredes højskolesang, har fra reformationen og frem haft stor betydning i dansk folkelig selvforståelse. Hvad er det da salmer og fællessang, som menighedssang jo er, kan? Salmer kan det samme som kalkmalerier. Når salmer er bedst, smelter tekst og melodi sammen og åbner op for et fælles tredje: Sungne billeder, der folder gudsbegreb, menneske- og natursyn ud. De fleste kender tjekkisk melodi/Brorsons *Op, al den ting som Gud har gjort*, Weyse/Ingemanns *I østen stiger solen op*, Sommer/Johansens *Du som har tændt millioner af stjerner*. Lignende styrke har andre nyere salmer som Holm/Rasmussens *Spænd over*

os dit himmelsejl, Haumann/Smedegaards Du fødtes på jord, Jørgensen/Jørgensens Du som gir os liv og gør os glade.

Lovprisningen af skaberværket, alt, der er større end os i såvel jordisk som i himmelsk forstand, foldes ud for, med og i den syngende menighed. Bevægelsen i det indre vokser, i takt med at der synges i fællesskab. Ikke alene åndedrættet bliver dybere, nej, ånden vokser med i højde, dybde og bredde. Og ånd er relation. Salmerne er folkeligt dannende, man bliver glad af at synge dem, og det er kun de meget, meget religionsforskrækkede, der ikke synger med. Salmernes kvalitet ligger såvel i tekst som i melodi og går til hjertet.

Andre sange, som i øvrigt også ofte synges til såvel babysalmesang som til gravidsamtaler, er verdslige sange, som toner ind på natur og menneskesyn ud fra hverdagsperspektivet. Igen positive modbilleder til den hverdag, der af deltagerne ofte betegnes som urolig. Slagerne her er Bergstedts *Jeg ved en lærkerede* og *Solen er så rød mor*, begge med melodier af Carl Nielsen. Det poetiske sprog og melodi åbner sprækker til længsler og erfaringer, det ellers kan være vanskeligt at give sprog. Billeder og melodier henter den syngende ind fra et førsprogligt, sanset univers, hvorefter liturgi og ritual rammer det førsproglige ind.

Når salmer og sange, der har de kvaliteter, så også lægges ind i en liturgi eller et ritual, går de i kødet på en. De bliver en del af en, om man så er forælderen, der vugger sit barn, er barnet der vugges, eller er lederen, der med sin dukke gennemfører alle led. Fællesskabet opstår på en selvfølgelig måde i den gruppe, man mødes i til babysalmesang, og føres videre ind i et større fællesskab i hverdagen. Sangene med deres melodier og tekst lægger sig på ryggen og i kroppen og kan hentes frem og blive bevidstgjorte, når behovet opstår.

Salmer fra reformationen og frem

Det er ikke noget tilfælde, at babysalmesang opstod i Danmark. Det skyldes en høj musik- og religionspædagogisk bevidsthed nedarvet gennem århundreder med disse konkrete og anvendte poetisk sprængfyldte langtidsholdbare genbrugsprodukter.

Formidling af kristendom til børn og barnlige sjæle formidlet folkeligt igennem salmer har stået højt i kurs hos en række salmedigtere fra 1500-tallet og frem. Læren om den nærværende, favnende og kærlige Gud har rødderne nede også i Hans Christensens Sthens salme *Du, Herre Krist* fra det 16. århundrede, hvor der betryggende synges:

Da ved jeg vist,
o Jesus Krist,
du vil mig ej forlade.
Du siger så:
Kald du mig på!
Hjælp skal du få
og intet skal dig skade.

Den strofe gik rent ind hos en konfirmand i 1967, fire århundreder efter. Mig. Selvfølgeligigheden af Guds nærvær. Sunget med konfirmander eller deltagere til babysalmesang i det 21. århundrede får den også betydning for dem.

I det 16. århundrede satte Luther fornyet fokus på salmers og melodiers folkelige forkyndelseskraft. Selv skrev han som nævnt 40 salmer. På dansk grund implementerer Sthen i samme århundrede den folkelige salme med genkendelige melodier. Kingo fortsætter under enevælden i det 17. århundrede med poetisk folkeliggørelse af eksistentielle emner på dansemelodier. I det 18. århundrede i oplysningstidens statspietisme bliver biskopperne Brorson og Hersleb henholdsvis hymnologiske og homiletiske formidlere af en folkelig lovprisning til folket. Hjertets tale. Den fabelagtige og folkelige musikpædagog Schulz, der blandt andet komponerede melodien til *Her kommer Jesus dine små*, får i slutningen af 1700-tallet indflydelse ved det

danske hof med sin forståelse for, hvad musik og melodi bidrager med i forkyndelsen. Han får C. E. F. Weyse som elev.

Dronning Caroline Amalie og børneasylerne

Lidt over midtvejs mellem folkekirken anno 2022 og reformationen anno 1536 og indlagt i den fortælling, der begynder med Martin Luthers sammenfletning af musik og salmer som hovedelement i forkyndelsen, møder vi tre vigtige hovedpersoner: Prinsesse Caroline Amalie, lyrikeren Bernhard Severin Ingemann og komponisten Christoph Ernst Friedrich Weyse. Vi er i året 1837. Et år, der også har stor betydning for Grundtvig, men lige nu og her er det Ingemann og Weyse, der er i fokus. 1837 bliver et år, hvis folkelige sangproduktion fyldt af naturpoesi har betydning endnu – ikke mindst i babysalmesang. Her skrives melodi og tekst til blandt andre *I østen stiger solen op*, *Gud ske tak og lov* og *Nu titte til hinanden* bevidst henvendt til børn.

I 1815 gifter Caroline Mathilde og Struensees barnebarn, prinsesse Caroline Amalie, sig med den senere Christian VIII. Det er Christian VIII's andet ægteskab. Caroline Amalie bar som kronprinsesse og siden som dronning oplysningstiden på myndig vis ind i romantikken. Hun var socialt engageret, indså industrialismens polarisering af forholdet mellem rige og fattige og var en stor religionspædagog.⁴¹ Som det både frisindede og fremsynede menneske hun var, sørgede hun for fattige børns ve og vel ved at oprette børneasyler og en asylskole for drenge og piger. I asylerne og på skolen var leg, mad, musik og læring vigtige. Men lige så vigtigt var det at give børnene positive billeder af livet, så de fik kraft til at løfte sig ud og op. Det fik de gennem musik og sang. Den fattigdom, de vendte hjem til om aftenen, trængte til modbilleder. Hendes tanker om, hvordan børnelivet bedst løfter sig ud af armod gennem sang og musik, lander i skødet på først Weyse og Ingemann, der skriver morgen- og aftensange til asylerne, og siden på Grundtvig, som hun ansætter som rektor for asylskolen. Weyse og Ingemann omsætter Caroline Amalies tanker i melodier og tekster, i morgen-

41 <https://www.lfs.dk/1474>

og aftensange, der stadig når os med stor billedkraft. Lektor emeritus i musikvidenskab Sten Høgel skriver om prinsessens indsats:

Det er takket være hendes indsats, at det åndelige indhold i de danske asylers virksomhed blev af så høj karat, at det langt overgik, hvad de udenlandske kunne tilbyde (...) Prinsessen nøjedes ikke med at være igangsætter. Hun arbejdede ihærdigt med asylernes indre forhold. Hun introducerede betegnelsen "asylmoder" eller "læremoder" som erstatning for "bestyrerinde" og lagde den allerstørste vægt på omsorgen for børnene. Hun udarbejdede personligt en timeplan for arbejdet i sit eget asyl:

Kl. 8-9 samles Børnene, 9-9 1/2 fortælles Bibelhistorie, 9 1/2-11 Leg, Frokost, Vask, Leg, 11-12 (i flere Afdelinger og afvekslende) Læsning, Skrivning, Regning, Naturhistorie, Sang og Fortælling, 1-2 Bøn, Middag, Vask og Leg, 2-3 Navneopraab, Læsning, 3-4: 1 Dag Strikning, 4 Dage :1/2 Time Sang afvekslende med Regning og Fortælling, 4-5: 1/2 Time Regning eller Fortælling, 1/2 Time Leg, 5-6: Bøn, Aftensmad, 1/2 Time fri, 6-7: Børnene gaar eller underholdes, til de afhentes.

*Dagen begyndte og sluttede med en salme, hvortil der gerne måtte knyttes "nogle hjærtelige og venlige Ord" fra læremoderen, ligesom det var velset, at hun lærte børnene "en lille Klynge Vers, som de maaske aldrig senere vil glemme."*⁴²

Salmer og vers, sang og musik. Leg, lærdom og måltidsfællesskab. Alt sammen elementer, der hører til i babysalmesang i dag. Blot er målgruppen i vor tid de endnu mindre børn og deres forældre. Børnene er så små, at deres mødre og/eller fædre stadig har barselsorlov. Begge aldersgrupper har brug for positiv klangbund og rolige modbilleder i en tid i acceleration.

Til babysalmesang i de forskellige udgaver, jeg har mødt, er også den åndelige omsorg i fokus. Mødrene oplever, at de får en hellig timeout, et frirum, og at relationen mellem mor og barn styrkes gennem tegn, berøring og sang. Børnene svarer med lysende opmærksomme ansigter og glæde.

Fra børneasyll til babysalmesang

Caroline Amalie spurgte i sin tid de rette om hjælp til sit projekt. H. C. Andersen forsker og litteraturprofessor emeritus Johan de Mylius fortæller om Andersens gode ven, B. S. Ingemann⁴³, at med *Morgen- og Aftensange* til Caroline Amalies børneasyll nåede Ingemann bredt, folkeligt og konkret ud. De indgår alle i salmebogen endnu i dag. Læg dertil *Dejlig er jorden* og *Den store mester kommer*. *Fred hviler over land og by* er også med i salmebogen, skønt den heller ikke er en salme men en aftensang. Et guldalderlandskab, der forvandles til et sjæleligt landskab. Det er en konkretion, han fuldkommengør i morgensangene til børneasyllerne.

Ingemanns position i salmehistorien skyldes især hans *Morgen- og Aftensange* til børn bestilt af Caroline Amalie til hendes børneasyller og asylskolen. De er skrevet som morgensange til børn, der trængte til særlig omsorg,

42 http://www.danishmusicologyonline.dk/arkiv/arkiv_musik_og_forskning_pdf/mf_1995_1996_dk/mf1996_dk_02_ocr.pdf

43 Indeværende afsnit samt afsnittene *Genuin folkereligiositet befriet for Guds dom* og *Folkelig musikpædagogik* er baseret på noter fra et foredrag af H. C. Andersen-forskeren, professor Johan de Mylius afholdt i Ingemannselskabet den 20. september 2020 på Sorø Akademi

fordi deres forældre seks dage om ugen ikke kunne være om dem i dagtimerne mellem kl. 8:00 og kl. 19:00. Sangene er ikke tænkt som salmer, men er gået over i historien som salmer. Caroline Amalies opfordring, hendes socialt bevidste syn på børn og deres behov for positive modbilleder til det trange liv de ellers levede, gjorde Ingemann til Ingemann.

Genuin folkereligiositet befriet for Guds dom

På en eller anden måde er Ingemann uopslidelig. Nogle har ønsket ham ud af salmebogen, for ”der er for mange pipfugle i Ingemanns salmer”. Årsagen er måske, at han er skaberen af, eller det første genuine udtryk for, folkereligiositet. Folkereligiositet var oprindeligt, og er stadig af nogle, noget der anses for at være noget skidt. Samtidig med at give lødigt poetisk sprog til folkereligiositet er han indfældet i en folkelig salmetradition, der strækker sig langt bagud og fremad. Bagud til Kingo, Sthen og Brorson, samtidig til Grundtvig, Andersen og Kierkegaard og fremad til blandt andre Johannes Johansen.

Tag nu en salme som *Den store mester kommer*. Vi er hos Malakias i 3. kapitel: Dommens engel kommer; han er som metalsmelterens ild. Hos Ingemann sidder Skaberen og prøver metallets klarhed og virker i den enkelte, til hans eget billede omhyggeligt er kommet frem. Guds skabelse i os beskrives i *Til himlene rækker din miskundhed*. Her er det ikke ortodoksi, men al skabningens suk og længsel. Ingen dom her. Ingen dommer heller. Ingemanns kristendom er altfavnende og taler i naturens billeder med en folkelig inkluderende kristendom. Det er sandsynligt, at han er blevet inspireret til sin lethed og naturbillederne af sin ven, H. C. Andersen.

Hans Adolph Brorson er i samme tradition med folkelighed, enkelhed og talen til følelsen. Med julesalmer som *Den yndigste rose er funden* som ”enfoldige og i hast sammenskrevne”. Den tyske fromhedsbevægelse, pietismen, slår an hos kongen, og det er ikke uden grund, at to Brorson brødre bliver biskopper. Men Brorson skrives ud af den Guldbergske salmebog – kommer først vældig posthumt så småt igen i 1820’erne, og i 1830’erne kommer han rigtigt ind i varmen igen. Ingemann lægger ud med at tage Brorson til sig, ligesom Grundtvig og Kierkegaard følger efter og også gør

det. Gud som faderen og den kærlige Gud dominerer i billedsproget. Fra Grundtvig holder denne linje sig frem til nu i samklang med sangbare melodier. Højskolerne lægger sig ind i linjen.

Ingemann har det fulde ansvar for, at Brorson bliver slået til salmeridder og kommer med i salmebogen igen. Arven varetages nu af for eksempel afdøde Johannes Johansen. Han er repræsenteret med 14 salmer i salmebogen fra 2003. DDS 154 *En bondemand går ud at så* er skrevet som replik til Grundtvigs DDS 153 *En sædemand gik ud at så*.

Folkelig musikpædagogik

Musikken, der hører til salmen, betyder alverden. Sangbarhed og melodi. Komponisten, som Ingemann arbejdede sammen med, var Weyse. Weyse hører også til i en folkelig romantisk, inkluderende tradition. Det er tanker fremsat i oplysningstiden med musikpædagogik i højsædet – noget, der fik indflydelse langt senere også.

Weyse var elev af den tyskfødte, herboende musikpædagog Johan Abraham Peter Schulz, der skrev *Gesänge in Volkston* i 1787. Han blev hentet til Danmark til hoffet og boede i Det Schimmelmanske Palæ. Han blev tilbudt dobbelt så meget i løn, som han havde fået i Rendsburg. Det viser noget om, hvor stor vægt man fra højeste sted lagde på at folkeliggøre, almengøre kristendom.

Schulz skrev om musikkens gavnlige virkning på følelser, virkelyst og samfundsforhold. Efter hans mening burde man undervise i musik på seminariet i form af elementær musiklære, stemmebrug, orgelspil og andre instrumenter. Han komponerede melodien til Brorsons *Her kommer Jesus dine små* og til Claudius' *Sig månen langsomt hæver*, som hver især er gode eksempler på det folkelige. Han yndede, at "et skær af det bekendte" kom frem gennem melodien. Schulz blandede sig også i debatten om almueskoler: *Gedanken über die Einfluss der Musik*. Han gik ind for musik og sang som skolefag til at højne folkets moralske dannelse. Det gjorde han på baggrund af nedslående oplevelser af salmesang på landet. Der blev spillet falsk og sunget forkert – og det skulle der gøres noget ved.

Weyse boede som ung hos Schulz en overgang og overtog hans holdning til folkelig dannelse. Han interesse for den folkelige melodi slog rod. Han fortsatte Schulz' arbejde med sine melodier. Samspillet mellem de to, Ingemann som lyrikeren og Weyse som komponisten, forstærker sangenes folkelige, enkle udtryk.

Salmernes inkluderende gudsbillede

I en nutidig salmedigter Johannes Johansens *I blev skabt som mand og kvinde* og *Du som har tændt millioner af stjerner* er der en skabelsesteologi, hvor alle bliver frelst – ligesom hos Ingemann. En folkelig eller ligefrem folkekirkeligt inkluderende tilgang. *Vi kommer til din kirke Gud* er endnu et eksempel på denne åbne folkelige tilgang. Den åbne dørs teologi. Gud, der både bor hos os og i himlen. En grøn far, der vil os alle det godt. Så vidt Johan de Mylius.

Det er det inkluderende gudsbillede af den omsorgsfulde og nærværende Gud, som mor eller far, som naturens beskytter og hønemor, der genfindes og tager krop i salmerne, der synges til babysalmesang. Da Helene Dam i sin tid foreslog Inge Marstal, om ikke man lige så gerne kunne anvende den danske salmeskat som Bach eller Mozart til at give spædbørn en musikalsk dannelse, sagde Inge Marstal først nej. Men det tog hende kun en nat at ændre mening. En nat, hun tilbragte med at gennemgå salmerne i salmebogen. Derefter gik de straks i gang. For der er stof nok. Og ingen dom. Det er vigtigt.

En forælder, der kom til babysalmesang i et sogn med missionske præster, fortæller:

Babysalmesang er et sted, hvor vi, som ikke er af den slags, også er velkomne. Babysalmesang er ikke dømmende. Der er plads til os. Det gælder også familiegudstjenester og i FDF, men i gudstjenesten om søndagen ... Vi, som ikke er af den slags, vi går jo til alle de fritidsaktiviteter i kirken, vi kan, som ikke er søndagsgudstjenesten.⁴⁴

Kirke- og kulturmedarbejderen, der deltog i samtalen, giver denne forælder ret.

Kristendom har jo også dom i sig. Gud dommer det onde omkring os og i os. Men i babysalmesang beskrives kristentroen indefra med den inklude-

44 Samtale med mor i et sogn med Indre Mission og Luthersk Mission. Moderen omtaler de missionske som "den slags". 23. september 2020.

rende Gud – den opretholdende og kærlige Gud. Jeg er glad for det koncept, vi har, og er så fuld af undren og glæde over, at de allesammen kommer.⁴⁵

Den missionske sognepræst sammesteds stemmer i fra sit ståsted:

En ateist er en, der tror på, at Gud ikke findes. Så dér er der noget at snakke om. Men sammen med ateisten har vi en fælles grund, som er større i Danmark end i andre nordiske lande. Det menneskelige og naturen er blevet lukket ind i vores salmeskat og sangskat, og de er blevet folkeeje. Salmer synger det kristelige ind i os, også i ateisten. Vi lærer det på en ubevidst måde. Vores mund har sagt det. Salmerne er en rigdom, vi har i Danmark, som er unik. Babysalmesangens teologi, spurgte du, om jeg ville fortælle dig om. Ja, vi har jo ikke sat mange ord på det førend i dag, men undervejs har (kirke- og kulturmedarbejderen) og jeg været bevidste om, hvad vi kan gøre, og hvad vi ikke kan gøre lige netop her i (sognet). Fordi vi gerne vil have så mange som muligt til at komme i kirken ... Du må love mig, at du fortæller om Grundtvig og hele hans salmeskat. Han er vigtig for frihedstanken og højskoletanken. Hans tanker og poesi har alt sammen været med til at bygge bro og skabe grund for kristentro. En fælles grund, som er kristelig. Det er godt og vigtigt, at vi giver børn og forældre dette grundlag med ”i rygsækken” på deres vej fremad.⁴⁶

Afbræk og fornyelse i den folkelige dannelse til salmesang

Ingemanns og Weyses – og Grundtvigs – sange og salmer har de ældre generationer frem til 1975 mødt i den længe udbredte tradition i skolerne med morgensang. Så holdt morgensang op som folkeligt fællesfænomen. Det skyldtes loven om, at der ikke længere måtte forkyndes i folkeskolen. Salmesang blev nichesat til søndagens gudstjeneste og højskoleophold. I et kvart århundrede vidste ingen lige, hvordan traditionen kunne tages op.

45 Samtale med kirke- og kulturmedarbejderen i et sogn med Indre Mission og Luthersk Mission. 23. september 2020

46 Samtale 23. september 2020 med præsten i det missionske sogn samme dag. Vestjylland

Babysalmesangens succes er måske opstået af det tab, det har været for generationerne mellem 1975 og 2000, *ikke* at få salmer og højskolesang ind med skolemælken.

At det i samme periode blev kendt, hvor tidligt barnet, ja fosteret, suger til sig af sang og musik, hjalp måske Helene Dams pande til at fostre idéen.

At babysalmesang kunne slå rod så hurtigt og få så stor udbredelse, som den fik⁴⁷, kan skyldes, at den danske salmetradition, trods afbrækket, stod stærkt i folket som en stadig levende erindring om fællessang med mening i. Det har måske også hjulpet, at der kom nye gode folkelige salmedigtere på banen.

Væsentligt er det også, at disse salmer bærer et gudsbillede frem uden dom eller dommer. Et gudsbillede, hvor Gud er den omsorgsfulde, nærværende far eller mor.

Er vi her, 235 år efter at Schulz fik tilbudt dobbelt løn for sine musikpædagogiske overvejelser, i et tilsvarende behov? At man fra højeste sted ønsker at folkeliggøre, almengøre kristendom?

Behovet er der nok. Men bevægelsen kommer et andet sted fra. Nedefra. Schulz lykkedes med projektet i en grad, at folket nu selv opsøger den folkelige, almene kristendom båret af den tradition, som Caroline Amalies drømmeteam så smukt fik sat gang i med deres både diakonale og religionspædagogiske arbejde. Men folket, her deltagerne i babysalmesang, ønsker den almene kristendom tilbage i en anden udgave end søndagens gudstjeneste.

47 Ifølge Marie Vejrup Nielsens rapport fra 2014 gik på det tidspunkt ¼ af landets mødre til babysalmesang.

Analyse med udgangspunkt i den historiske redegørelse

Nu har jeg lagt frem, hvad de liturgiske forløbere for babysalmesang består i. Nu vil jeg gerne applikere de begreber, som den historiske redegørelse har bidraget med på det materiale om babysalmesang, som jeg har indsamlet igennem mine feltstudier. Jeg begynder med at se på, hvordan babysalmesang i en luthersk kontekst kan betragtes som salmesangsgudstjeneste, og går herefter videre og ser på, hvordan diakoni og liturgi forenes i den Oberborbeckske skole.

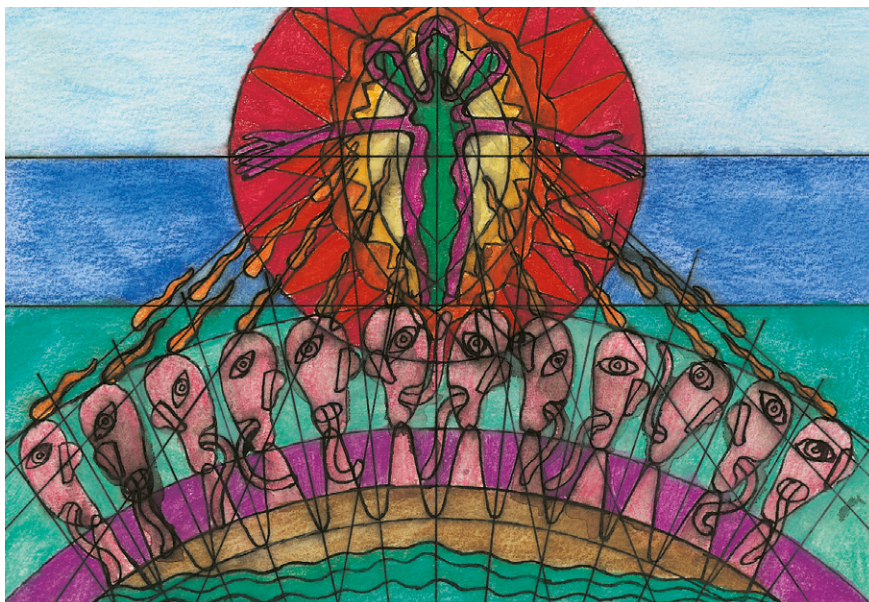
Babysalmesang som salmesangsgudstjeneste

Salmer i den ovenfor beskrevne tradition har glæden, evangeliet om kærlighedens Gud som grund, båret ikke mindst af forældre- og naturbilleder. Der er ingen dom i disse salmer. De liturgiske, hymnologiske og teologiske variationer over babysalmesang, som jeg i tidsrummet 2020-2022 observerede rundt om i det ganske land, er udtryk for en folkekirkelig understrøm, som i praksis udfører det, som Kristoffer Garne i afhandlingen *Den danske gudstjeneste, 2020* udtrykker. Vi skal ikke ”tilbage til en total ensretning, men til en *variationsfrihed inden for traditionens rammer og i reformationens ånd*”⁴⁸. Lige inden skriver Garne:

De danske reformatorer følger i store træk Luthers forslag til reform af gudstjenesteordningen, selvom der ikke er tale om en direkte implemen-

48 Kristoffer Garne, *Den Danske Gudstjeneste*, Fønix, 2020, side 25

http://foenix1976.dk/wp-content/uploads/2020/08/Garne_Den_danske_gudstjeneste_e-bog.pdf

tering af Luthers forslag, men snarere om en broget udvikling med mange variationer og inspiration fra flere steder. Men hovedlinjen i gudstjeneste-reformerne følger Luthers forslag: den latinske gudstjeneste oversættes til dansk, renses for sine misbrug – dvs. at nadverens kanon af bønner med en fremherskende offerterminologi fjernes – og der indføres en række elementer, der sikrer, at den nye evangeliske forkyndelse kan komme til udtryk i de gamle former. Her kommer salmerne i overensstemmelse med tankegangen hos Luther til at indtage en afgørende plads. Salmer på modersmålet erstatter mange (men ikke alle) de latinske gudstjenestestede og bliver samtidig bærere af ordets forkyndelse, sådan at den nye evangeliske forståelse lægges i munden på menigheden og synges ind i hjerterne.⁴⁹

Salmer på modersmålet (...) bliver samtidig bærere af ordets forkyndelse, sådan at den nye evangeliske forståelse lægges i munden på menigheden og synges ind i hjerterne, skriver Garne, og beskriver samtidig – måske uafvi-

49 Kristoffer Garne, *Den Danske Gudstjeneste*, Fønix, 2020, side 24 http://foenix1976.dk/wp-content/uploads/2020/08/Garne_Den_danske_gudstjeneste_e-bog.pdf

dende – præcis hvad der sker til babysalmesang. Og at der i denne salmesang finder en forkyndelse sted, udtrykkes her af organist Charlotte Muus Mogensen:

Der er masser af forkyndelse i babysalmesang. Det er en slags walk the talk. Forkyndelsen er, at vi tror på det, vi laver. At vi har integritet og tror på det, vi gør. Luthers billede af musikken: at den er ligeså vigtig som Ordet – og at man forkynnder lige så meget kristendom med musik som med Ordet – det er det, som det handler om at få frem i babysalmesang, og som også finder sted der, hvor kvaliteten er i orden. Rapporten ”Tager du barnet ved hånden, tager du moderen ved hjertet” lyser af at være skrevet af mennesker, der ikke ser, at forkyndelse kan ligge et andet sted end blot i ordene.⁵⁰

At salmesang er rodfæstet – med et generationstab 1975-2000 – smitter af også på liturgikommissionens arbejde fra 2019, hvor de beskriver, hvad meningen med gudstjeneste er. Babysalmesang ville ifølge deres oplæg, så vidt jeg kan se, opfylde alle væsentlige kriterier, der får en gudstjeneste til at blive meningsfuld: Gavegivning, videregivelse, relation og skikkelse.⁵¹

Gudstjeneste som ...

- **Gavegivning:** Lovprisning og tak gennem musik, tegn, handling, ord og sang for den gave, Gud giver mennesket gennem sin kærlighed
- **Videregivelse:** som gøres ved at holde fortællingen levende om Kristus blandt andet gennem salmesang og ved ”at sørge for de bedste forudsætninger for at fortællingen kan høres og modtages af hele menigheden”.
- **Relation:** ”Et møde med hinanden, et fællesskab i sangen, i rummet – og samtidig et møde med Gud. Det er afgørende, at hver enkelt oplever den relation. Gudstjeneste er ikke bare noget, der bliver sagt. Det er noget, der modtages, så hver og en kan mærke, være i og næres af relationen til Gud.”
- **Skikkelse:** ”Evangeliet får en skikkelse i tid og i rum, lyd, lys og bevægelse og sansning. Det betyder, at vi som kirke må forholde os kreativt,

50 Samtale med Charlotte Muus Mogensen, 2. juni 2020

51 <https://www.kirke.dk/sites/default/files/2019-05/gudstjenesterapport.pdf> side 15 og 16

fantasifuldt og kritisk til de – digitale og analoge – medier, hvorigennem evangeliet forkyndes og formidles.”

Efter at have beskrevet de fire kriterier der er for, at en gudstjeneste bliver meningsfuld, fortsætter rapporten med at beskrive, hvad der er vigtigt ved en salmesangsgudstjeneste:

Gennem det musikalske og poetiske univers styrkes ikke bare den enkeltes individuelle følelses- og tankeliv, men fællesskabets retning og horisont bliver aftegnet. Fællessangen giver erfaringen af et fællesskab i gudstjenesten. Menigheden er et syngende fællesskab. Salmesang er menighedens åndedræt i gudstjenesten. Derfor er det afgørende, at traditionen for fællessang og salmesang holdes ved lige og styrkes. Det er vigtigt, at salmens tekster og melodier er tilgængelige for alle og også i dag giver poetisk og musikalsk sprog til vores erfaringer og gudsforhold.⁵²

Alle de ledere af babysalmesang, jeg har talt med undervejs, på én nær,⁵³ erfarer babysalmesang som en form for gudstjeneste med underliggende liturgi.

En måde at anskue babysalmesang på kunne være at se aktiviteten ikke blot som en aktivitet men som en opdateret salmesangsgudstjeneste. En gudstjeneste, hvor forkyndelsen ligger i kirkerummets akustik og arkitektur, i salmernes erfaringsbaserede gudsbilleder, i en fast liturgisk ramme og derudover i sansninger, berøringer og en gøren mere end i en talen: I forældrenes tætte samvær med barnet i dans og bevægelse, i det at synge til barnet – i fællesskab med andre. En uddelegeret og kropsliggjort prædiken, hvor salmerne har ordet.

52 <https://www.kirke.dk/sites/default/files/2019-05/gudstjenesterapport.pdf> side 16

53 Alle ledere med én undtagelse. Den enkelte undtagelse, der ikke opfattede babysalmesang som gudstjeneste, har som leder ikke mulighed for at afholde babysalmesang i kirkerummet og har ikke fået tilbudt kurser i babysalmesang heller. Lederens baggrund er en læreruddannelse. Så det er ikke underligt, at hun ikke erfarer sin praksis som gudstjeneste. Hun har også givet aktiviteten et andet navn. Der synges dog enkelte salmer, og indimellem lykkes det hende at være inde i kirken til et enkelt lille delforløb, når ikke der er bisættelser. Samtale 2. oktober 2020 i kirke på Vestegnen

Inden for en bred forståelse af, hvad en gudstjeneste er, er der plads til flere liturgiske former for babysalmesang. Alle gudstjenester behøver ikke være højmesser. Al babysalmesang behøver ikke være formet på baggrund af højmessens liturgi med det sigte at være dåbsoplæring.

Det vigtige ved babysalmesang er, at der (også) synges salmer. Sideløbende med den højmessebaserede babysalmesang, som Kristensen og Gautier har videreudviklet, har de andre skoler for babysalmesang en selvfølgelig plads med deres liturgier, som de skal fortsætte med. Alle tre skoler opfylder det at tjene ordets forkyndelse. Garne skriver om Kingos salmebog og graduale fra 1699, at i den ryddes der ud i latinen og op i traditionen og en egentlig salmesangsmesse etableres:

Denne salmesangsmesse må, selvom den på visse punkter forekommer forvirret og overlæst, ses som kulminationen på reformationens bestræbelser på at skabe en gudstjeneste, hvor traditionens liturgiske led erstattes af salmer på modersmålet, som også tjener ordets forkyndelse.⁵⁴

Hvordan tjener salmesang ordets forkyndelse? At den gør det, er jeg ikke i tvivl om, for det svarer til, hvad jeg erfarede ved at deltage i babysalmesang. Der oplevede jeg en ro og fordybelse i salmerne i sig selv, som ved gentagelse og skønhed tjente ordets forkyndelse. Salmernes indhold, deres sprog, billeder og melodier var på en eller anden måde formative og understøttende. Måske der, når vi synger sammen, sker det, som Jørgen Demant udtrykker, at i salmesang formes et nyt fællesskab:

Det finder sted, ved at jeg bliver en andens (salmedigterens) sangoffer. Når jeg synger med på salmen, ofrer jeg selv at bestemme på det kognitive og ritualiserende plan. Jeg bliver civiliseret, kristianiseret. Antager en norm. Går ind i et værdisæt og underkaster mig det. Der er så her noget, vi er

54 Kristoffer Garne, Den Danske Gudstjeneste, Fønix, 2020, side 25

http://foenix1976.dk/wp-content/uploads/2020/08/Garne_Den_danske_gudstjeneste_e-bog.pdf

fælles om. Man synkroniserer i salmesang og bøn sig ind i et fællesskab. Et forestillet fællesskab. Hvor man får et andet jeg. Et Kristusjeg.⁵⁵

Overfører vi Demants tanker til babysalmesang, kan vi se babysalmesang som en brobygger mellem det hellige og det verdslige, kirkerummet og hjemmet. Det kan for eksempel ske, som nogle af deltagerne beskrev det for mig, at den største glæde ved babysalmesang var, når barnet ved puslebordet faldt til ro ved en af de sange, de havde med derfra. Det vender jeg tilbage til.

Diakoni styrkes ved en dialogisk liturgi

Caroline Amalies religionspædagogik og diakonale indsats, Weyses melodier, Ingemanns og Grundtvigs sange og salmer, sammen med den salmetradition de åbnede for bagud i tid, har indfældet sig som del af det gode ved dansk tradition. Den er stadig i den grad aktuel. Musik og salmesang åbner for kirkens diakonale indsats.

En tradition med fællessang og med et diakonalt fokus som i sognepræst Tina Brixtofte Andersens udgave får såvel dårligt stillede enlige mødre, cafélattesegmentet, muslimer og flygtninge til at deltage. Tina Brixtofte Andersen er, udover at være autodidakt også oplært i Ingrid Oberborbecks skole, da Ingrid Oberborbeck holdt til i den første kirke, Tina arbejdede i. Ingrid Oberborbecks skole er den skole, der er klart mest diakonalt lagt an og på den måde spejler den fusion af religionspædagogik og diakoni, som Caroline Amalie grundlagde. Tina fortæller her om sin praksis:

En af de vigtige ting at få beskrevet, når babysalmesangens teologi beskrives, er det diakonale aspekt. Det er i den grad underkendt. Det diakonale aspekt skal skrives frem. Beskrives. Og ligesådan skal det feministiske. Groft sagt går, som det er nu, mænd til Søren Kierkegaard-studiekredse, mens kvinder går til babysalmesang og meditationsgudstjenester. [...]

55 Note fra oplæg af Jørgen Demant, Kursus i Erindring Rum & Ritual, 24. marts 2022, Løgumkloster

Til babysalmesang har jeg både nogle med, hvor børnene skal døbes, og andre, hvor børnene ikke skal døbes. Jeg har også muslimer med, der tænker: Det er babysalmesang. Det går man til. Cafélattesegmentet kommer, man skal være hurtig på tasterne for at få plads på holdene. Derfor har jeg samarbejde med Mødrehjælpen, så der altid er plads til dem, der kommer derfra. Det giver rigtig megen mening at se, at cafélattemoderens barn græder ligeså utrøsteligt som ens eget. At det kan ske for enhver, at ens barn er utrøsteligt. De syriske flygtninge kom også. De kom for at lære sangene. Det blev faciliteret af en, der arbejdede med flygtninge. Der var en kvinde fra Damaskus. Hun havde mistet sin mand og tre sønner. Og fik et barn, da hun var midt i 40'erne Hun var træt i sjælen. Her kan kirken rammesætte. Det er så evangelisk, som det kan være. Blandt andet derfor er det vigtigt, at babysalmesang er gratis. For det er gudstjeneste for dem, der deltager. Og det er så billigt for kirkekassen. Koster et franskbrød og en ost. Det er

vigtigt. Babysalmesang er en introduktion til de store emner. Det giver barnet – og forældrene – ret til religion.⁵⁶

For Brixtofte Andersen kan det ikke understreges nok, hvor vigtig dialog er i babysalmesang. Babysalmesang er gudstjeneste for dem, der deltager – uanset hvor mange religioner der er repræsenteret. Det er i babysalmesangens dogmefri og domsfri rum at sproget til en teologi, vi endnu mangler sprog til, vil opstå. For hende er det en klar fordel, at det netop ikke er højmessens liturgi, der ligger til grund for liturgien, men det hun benævner, en dialogisk liturgi:

Friedrich Schweitzer beskriver i sin bog Barnets ret til religion, hvordan de forældre der stiller spørgsmål til religion og religiøsitet ikke er i fare. Men de forældre, der ikke gør, er. De mangler et sprog. I vores nabokirker bliver børnene velsignet, hver gang der afholdes babysalmesang. Det stiller forældrene spørgsmålstegn ved. Det har de svært ved at sluge. Det er jo på en måde godt, at de provokeres til at stille spørgsmål. Men ikke godt, hvis de forsvinder fra kirken af den grund.

Det rum, jeg sætter til babysalmesang, er vigtigt. Skal det være et rum for dem, der beder? Eller for at vi kan være sammen og tale sammen? Jeg valgte det sidste. Det er også kirke. Det er også feministisk teologi. Sallie McFague skriver i Gud som mor ud fra 1. Johannesbrev kapitel 1-4: Gud har flettet sig ind i os, og nu kan vi flette os ind i hinanden. Himlen kommer ned på jorden, når vi er sammen.

I højmissen kan vi ikke skabe denne dialog. Men det er det, vi kan til babysalmesang. Fadervor i himlene er det, der er imellem os. Babysalmesang tager menigheden alvorligt. Den tager menigheden dér, hvor den er. Det er den eksistentielle tilgang.

- *Grundtvig er i den grad med i babysalmesang. For der er så meget undervisning. Der er mange bedsteforældre, der ønsker sig, at børnene får andet med sig end regning og matematik.*

56 Samtale med Tina Brixtofte Andersen, sognepræst i Domkirken i Aarhus, 29. juni 2020

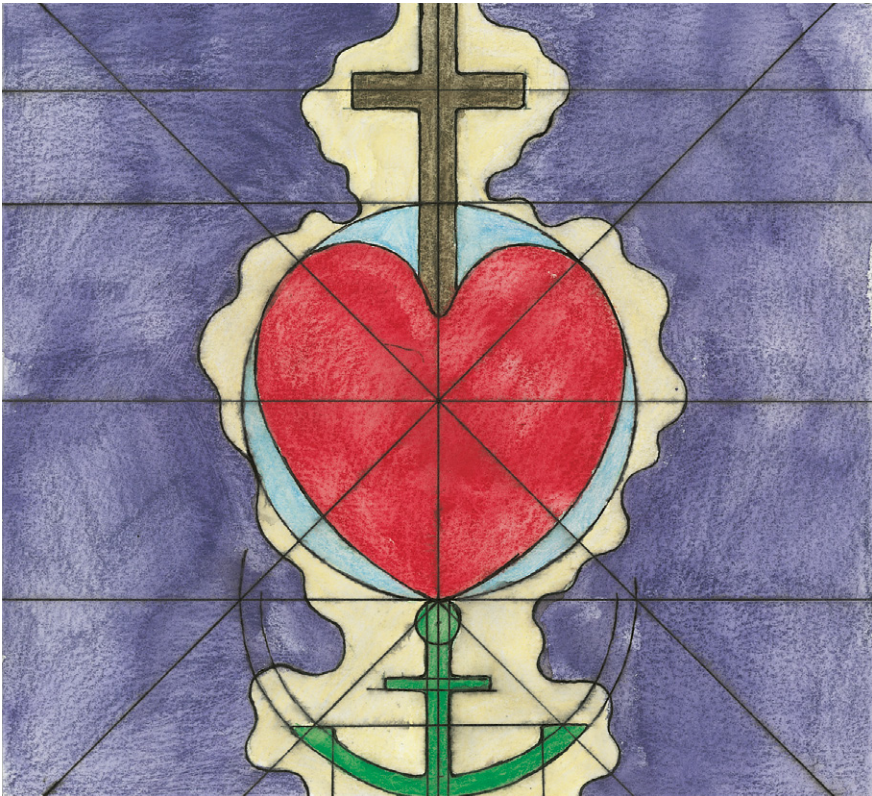
- *Ingemanns teologi og hans pædagogiske sigte hører med, for han lavede teologi for børn med sine salmer.*
- *Ligesådan er Johannes Johansens moderne teologiske sprog også vigtig, for folk forstår hans tale om tro.*
- *Hans Viums ph.d. om religionspædagogik i praktisk teologi skal også tænkes med ind, for det hæver praktisk teologi til et højere niveau.*
- *Babysalmesang ligger i feltet mellem Søren Kierkegaard, der møder medmennesket der, hvor det er, og babysvømning.*

I vores teologiske tænkning er der brug for en støtte, så emnet babysalmesang "legaliseres". Det er op ad bakke. Babysalmesang er ikke bare noget, vi ryster ud af ærmerne. Det, vi erfarer i babysalmesang, mangler stadig et teologisk sprog. Vi ved ikke nok om det endnu. Der er et rum at opdage her. Det er et sprog, der bliver til i dialogen. Hvordan stille spørgsmålene, hvis ikke man ved, de findes. Det behøver ikke være fancy. Det handler om det at føle sig set og hørt. Man skal have lyst til relationen.

Og det er ikke alene kvinder og kvindelige præster beskåret. Det kan mænd også. En af mine mandlige kolleger andetsteds i landet har babysalmesang. Han var slet ikke klar over, hvor gode relationer, han ville få. Men det fik han. Han havde også den musikalske side med sig hjemmefra. Selvfølgelig kan der og skal der være forskelle i, hvordan babysalmesang afvikles. Hos andre er det for eksempel sangen, der er i fokus.⁵⁷

Summeret op siger Tina Brixtofte Andersen, at Oberborbecks dialogiske liturgi er en forudsætning for, at babysalmesang kan udfolde sig diakonalt og inddrage forskelle sociale grupperinger. Hendes udsagn bakkedes op af de observationer, jeg har gjort mig i mine feltstudier de steder, hvor jeg har set Oberborbecks metode udfoldet i praksis. Den forklarende dialog, som udfoldede sig som del af liturgien, skabte tryghed, også for de deltagere, der var uvante med at deltage i et liturgisk forløb i et kirkerum. Tilgangen i den dialogiske liturgi blev selvfølgelig spejlet i deltagergrupperne, som var sammensat bredere socialt end de øvrige steder.

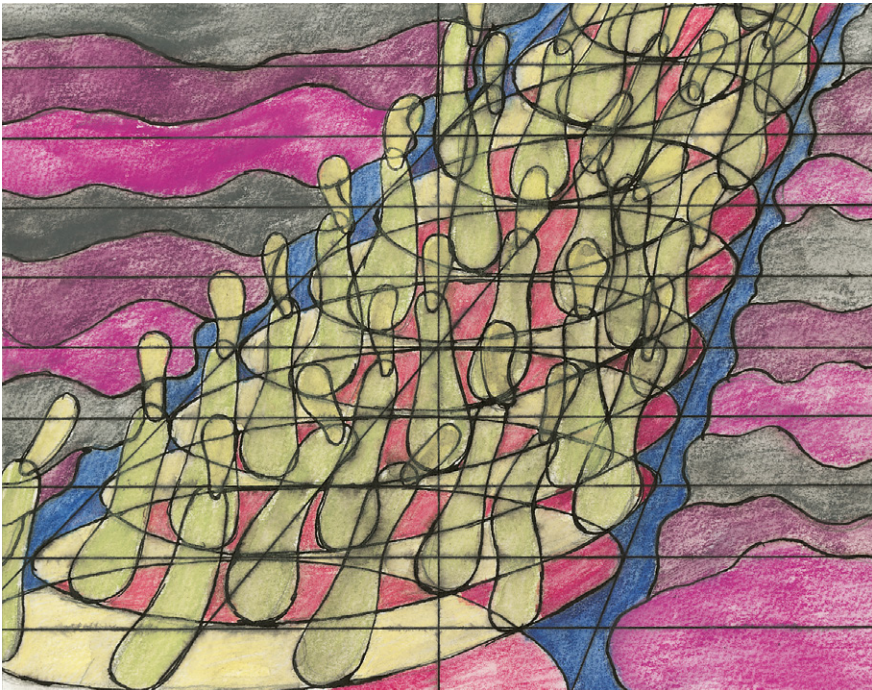
57 Samtale med Tina Brixtofte Andersen, sognepræst i Domkirken i Aarhus, 29. juni 2020

Del 3

Babysalmesang i praksis

Hvad finder der sted, når babysalmesang går i gang? Deltagerne i feltstudiet fortæller samstemmende, at lederen af babysalmesangs autoritet og kirkerummet, hvor babysalmesang finder sted i, er to afgørende faktorer for, at det bliver en god erfaring. I det følgende beskrives lederens betydning, dels ud fra deltagernes synspunkt, dels ud fra ledernes synspunkt. Ledere kan være kirke- og kulturmedarbejdere, kirkesangere, præster og frivillige ved kirken. Dernæst ses der på kirkerummets betydning – og på det 'andet' rum, der skabes efter babysalmesang, ved kaffen. Det første rum, kirkerummets og liturgiens rum, skaber nærvær mellem mor og barn. Det 'andet' rum, kafferummet, skaber eksistentielle samtalerum mellem forældre, ledere og frivillige på kryds og tværs af religiøse observanser og sociale forhold.

Forkyndelse i åbne fællesskaber

Lederens betydning

Mine feltstudier viser, at det betyder meget for deltagerne, hvordan lederen står for babysalmesang: Om hun eller han opleves autentisk og nærværende i babysalmesangen har afgørende betydning. En deltager til babysalmesang i Østjylland udtrykker lederens betydning således. Lederen i denne kirke er kirke- og kulturmedarbejder:

KK1 er en fantastisk person. Hun giver babysalmesang en kant af, at det ikke kun er legestue, men at det også er noget spirituelt. Det spirituelle er roen til eftertanke. Det helt enkle: at tænde for et lys og tænke på nogen eller på ingenting. Det er det, at hun nævner, at det kan være fra det helt store til det, der er helt småt, der er godt. Det giver frihed til ro. Det er også godt, at vi synger rigtige salmer, og at der er et lille fadervor. Det, at vi gør tegn og fagter, betyder også noget: At vi er nede på jorden, så børnene kan være med. At vi har noget at gøre med de andre børn også. Ikke at vi taler så meget sammen. Men vi veksler blikke og har god øjenkontakt. Jeg har været ret selektiv med, hvad jeg har valgt at gøre her under barsel. Det her giver mening for mig. Og det betyder rigtig meget, hvilket menneske det er, der leder.⁵⁸

Og – fra Midtjylland – en anden deltager, som lægger vægt på lederens professionalisme og den høje kvalitet, som hun oplevede og egentlig blev overrasket over.

58 Samtale med deltager 1 i kirke i Østjylland 1. september 2020, Gautier/Kristensens skole

Det mest fantastiske var at blive ført igennem en tre kvarter med sang, bevægelse og dans af en professionel musiker: Der var tænkt over salmer, over liturgi og en høj grad af afveksling. Det er, som når man er til en virkelig god undervisning eller et virkelig godt foredrag. Det lærer jeg også selv noget af. At det ikke bare er en frivillig, der synger falsk. Der skal være en kvalitet. Det blev jeg blæst bag over af: At det var kvalitet.

Vi kunne ikke helt finde på det herhjemme af os selv. Men OO brugte mange instrumenter. Hun fylder på med mange gode ideer til, hvad man kan gøre hjemme. Andre professionelle musikere tilbyder på en måde det samme i babyrytmik – og det er jo superdyrt andre steder end i kirken. Det er en trend for tiden, at kvinder gerne opsøger øvelser og grupper, hvor man kan stimulere sit barn musik og motorisk. Det, at kirken tilbyder det gratis, er et vigtigt element. [...]

Vores generation synes, at søndagsgudstjenesten er forældet, der bliver gjort og sagt ord og gerninger, som man synes er mærkelige. Det oplever man ikke til babysalmesang. Kirken bliver på en måde dekonstrueret, når vi sætter os på gulvet. Hvis jeg skal fortælle mine bedsteforældre, at jeg sidder der med bare babser og ammer mit barn ... – ja, der sker noget jordnært i det rum. Den gamle gudstjeneste kan virke som et show. Der er for mange småting, der gør, at man kan gøre tingene forkert – i babysalmesang gør man det godt, og man kan ikke gøre noget forkert.⁵⁹

De to forældre giver tilsammen udtryk for, at lederne både skal være autentisk og nærværende, men også skal være professionelle. I det følgende vil jeg se på, hvordan de enkelte ledere reflekterer over egen praksis. Jeg begynder med den kirke- og kulturmedarbejder, jeg havde oplevet brage igennem skærmen på FB under nedlukningen. Hende var jeg nødt til at opleve live. Under åbningen af samfundet i juni 2020 fik jeg mulighed for at besøge hende i Vestjylland i juni måned og interviewe hende om hendes forhold til babysalmesang. Det følgende er de notater, jeg tog fra vores samtale i juni, som kirke- og kulturmedarbejderen efterfølgende har rettet igennem.

59 6. oktober 2020, samtale med tidligere deltager i Kristensen/Gautiers skole over Teams

RMT: Hvor lang tid har du stået for babysalmesang?

KK2: Første gang jeg stod for babysalmesang var i 2007. Sammen med organisten og med svigerinden og hendes barn (min niece og fadderbarn) lagde vi ud. Vi tænkte, at hvis fem mødre i alt meldte sig, var det en succes. Der meldte sig ti! Og sådan er det fortsat derudad. To hold hver onsdag formiddag med fælles kaffe midtvejs. 12 på ét hold er max grænse. I gennemsnit har der været 20 babyer pr. sæson, altså 40 om året, og mange kommer fra oplandet. Selvfølgelig er det færre nu her under corona. Men ellers passer tallene. 500 børn har gennem årene været her med deres mødre og nogle gange deres fædre. Børnene til babysalmesang er i alderen to måneder til et år. Og så har vi ”fortsætter-holdet” med Salmeleg for de et-tre årige. Vi har mærket populariteten ved at se mødre, der kom igen med deres barn nr. to og nr. tre. Disse mødre kommer man til at kende bedre. Af alle de 500 børn og forældre vi har haft, er det kun én far, vi har haft med i et helt forløb. Han var herligt forfriskende. Der har også været fædre med enkelte andre gange, men når så moderen retter på dem, kommer de ikke igen.

Nu er der også oprettet babysalmesang i to sogne øst for os. Vi får dem både herfra og fra vores nabosogne mod vest og nordvest. De to sogne betaler en del aflønnen. Så kunne man spørge, om ikke det er unfair konkurrence til bibliotekets babyrytmik. Det er det ikke. Jeg har stor fokus på dét særlige, som kirken kan: Rummet og salmerne. I kirken tilbyder vi også brug af børnevenlige instrumenter og sanse-stimulation, men det hele er sat ind i den kristne kontekst. Så det er et andet tilbud end kommunens. Det er jeg bevidst om.

Kaffepausen lægger jeg megen vægt på. Det er der, vi snakker sammen. Og mødrene slås nærmest om at bage kage og gøre det hyggeligt for alle under kaffen.

Der skal helst ikke være snak i kirken. Her skal vi gerne kunne koncentrere os om salmerne og nærværet med baby. Men i pausen får vi sat ord på det, der sker i kirken og med mødrene i deres liv. Vi snakker om alt fra bleskift til

*mere følsomme ting, hvis for eksempel en ikke har det godt. Det handler om at gøre hverdagen til det hellige. At troen er en del af hverdagen.*⁶⁰

For denne leder handler det om at forbinde hverdagen med det hellige. Hun lægger vægt på, at det der foregår i kirken, babysalmesangen, kan noget helt særligt. Og dette særlige føres med over i den mere hverdagsagtige kaffe i sognelokalet, hvor man får talt om ting, det ikke ellers er sikkert kommer frem. Samvær i kirkerummet fører til, at man i hverdagsrummets kaffe og brød kan tale sammen på en anden måde. Derfra bliver det enklere at forbinde troen fra kirkens rum med den øvrige hverdag.

Lederen af babysalmesang i en anden kirke, beliggende i Trekantområdet, har på samme måde en ambition om at bygge bro imellem de to sfærer, kirken og hverdagen. For lederen i Trekantområdet handler det om at bygge bro mellem den gamle middelalderkirke og det nybyggede forstadsområde:

*KK3: At vi synger både børnesange og salmer er med til at bygge bro mellem kirkerummet og rummet uden for kirken, alt det omkring os. Vores kirke er en gammel kirke, og her er tilflyttere i nybyggede parcelhuse. Der skal bygges bro. Man kan sige, at både når jeg har kor, og når jeg har babysalmesang, er her mange, der ikke kender kirken. Hvis vi kun skulle synge salmer, ville der være for meget, der var ukendt. Jeg tænker på det hele menneske. Det lever et liv både inden for og uden for kirken. Men i babysalmesang er der en overvægt af kirkelige sange, for det synes jeg også, det skal være. Sætter også gerne årstidens salmer ind. For tiden har jeg ligesom låst mig fast i en otte-ti salmer, som jeg synes fungerer. Nye og gamle. Jeg har svært ved at finde noget, der matcher dem. Selv om jeg leder. Vi savner selvfølgelig at kunne danse og blæse sæbebobler og at kunne bevæge os rundt i kirken. Det giver ekstra energi. Det er sjovt, varieret. Det uformelle lidt pjattede er der bedre plads til uden corona. Men så spiller jeg i stedet Den lille frække Frederik, Mariehønen Evigglad, Krokodillen i badekarret osv.*⁶¹

60 18. juni 2020, Vestjylland, Gautier-Kristensens skole

61 11. november 2020, Trekantområdet, Ingrid Oberborbecks skole

Man kan have hverdagen med på mange måder. Denne kk-medarbejder tager hverdagen med ind i kirkerummet. Det gjorde han med en dunderende overbevisning, som får selv krokodillen i badekarret til at blive nærmest hellig, når den bliver spillet med overbevisning og når ud gennem de tykke middelaldermure. Den bliver evangelisk jazzet.

I begge tilfælde bliver lederen bærer og formidler af evangeliet. Gennem krop, nærvær og engagement, gennem musikalitet og rytmesans, gennem sans for sted, ritual, liturgi og rum.

I en samtale med Anne-Mette Riis, som har grundlagt sin egen babysalme-sangskole, fik jeg mulighed for at diskutere lederens rolle i babysalme-sang:

RMT: Er babysalme-sang forkyndelse?

AMR: Ja, – det er det for mig. Der er en universel kærlighed i babysalme-sang, hvor muligheden for at mærke Guds nærvær er til stede. Den materialiseres gennem forældrenes betingelsesløse kærlighed til deres barn. I babysalme-sangen praktiserer vi den kærlighed. Kirkerummet er et sted, hvor man kan komme og være – uden forbehold. Her man kan mærke forbindelsen: Både i og til sig selv, til andre, og til det, der er større end os.

(...) Som formidler bestræber jeg mig på at være det, jeg gør. Synger jeg om lysets engel, må jeg mærke netop dette lys, for at andre også mærker det. Den franske mimiker Marcel Marceau sagde det på denne måde:

Når man mimer, udtrykker ens bevægelser essensen af sjælens allerinderste ønsker.

Når man mimer vinden, bliver man en storm.

Når man mimer en fisk, kaster man sig selv i havet.

Babysalmesangens kvalitet – og præmis – er fordybelse i formidlingen.⁶²

Når man mimer en fisk, kaster man sig selv i havet. Anne-Mette Riis mener, at i babysalmesang satser man som leder hele sig selv. Hver gang. Babysalmesang er for dens ledere en lidenskab. Hun vil sige, at det er måske netop det, der gør forkyndelsen så stærk. Hvert led i liturgien internaliseres i lederen og fornys i gentagelsen. Nærværet forstærkes. Hun mener, at det kræver en solid rygsæk af blandet viden og indøvelse at mestre dette⁶³, Anne-Mette Riis er således enig med begge de to ovenfor citerede forældre.

Dette nærvær og engagement har jeg set udfoldet blandt ledere i babysalmesang fra alle tre skoler. Uden at forkyndelsen i øvrigt ekspliciteres. For en stor del af styrken ved babysalmesang opstår af salmesangsvalget og den bevidstgørende gentagelse, som ligger i liturgien.

Det, deltagerne til babysalmesang sætter pris på, er kvalitet, genkendelse og nærvær. Det er heldigvis kendetegn i såvel den nye som i de to ældre skoler. Det viser sig, at om det er 12 salmer, der synges, eller seks salmer og seks børnesange ikke er det afgørende. Det afgørende er kirkerum, liturgi, salmer og musik og lederens forberedelse, indlevelse og professionalisme. Hør her, hvordan en leder på Sjælland udtrykker det, nemlig Charlotte Muus Mogensen, som på det tidspunkt, jeg talte med hende om babysal-

62 Samtale med Anne-Mette Riis, 20. maj 2020

63 26. oktober 2020 i Sengeløse kirke

mesang, var organist i Store Heddinge og, som tidligere nævnt, nu er rektor for Sjællands Kirkemusikskole. Hun siger det på denne klare måde:

For det er altså vigtigt at være musikalsk, når man laver det her, og det er vigtigt at have en kirkelig forståelse – og for eksempel kende noget så grundlæggende som salmerne i salmebogen. For det skal ligge implicit i det, vi gør, når vi bevæger os i kirkerummet og synger, at her er der altså noget andet på spil. Liturgisk og teologisk ballast. Det skal der til.

Det er vigtigt at kende salmerepertoiret. At have en forankring der. Som organisten er jeg den, der driver på værket; min præst viser sig engang imellem. Det er vigtigt, at hun gør det, men idéen er netop, at hun blot er til stede, viser sig, for det er mig, der kører det. Jeg kommer altid i god tid, synger mig op, varmer stemmen op i bilen på vej ned til Store Heddinge. Som fastansat giver jeg det hele god tid. Mange musikpædagoger rejser rundt med babysalmesang og har desuden svært ved at sige Gud og Jesus. De kan af flere grunde ikke få det nærvær frem, som babysalmesang handler om. Det, var noget af det, min præst sagde, var den store forskel, fra før jeg kom til nu. At babysalmesang blev integreret i kirkens hele liv. Fordi jeg var der hele tiden.

Det er ikke alle organister, der kan, men det bør i højere grad være organister og kirkesangere, der står for babysalmesang – ellers musikpædagoger, som man giver en slags pastoralseminarium, så de får fornemmelsen af, hvad babysalmesang er og kan. Det er om at finde en balancegang mellem den sekulære musikpædagog og den fromme godhjertede umusikalske formidler. Det handler om at give et løft til dem, der skal varetage dette vigtige arbejde.⁶⁴

At lederen af babysalmesang kender salmerne, nye såvel som gamle, er vigtigt. I netop denne kirke var det en ny salme af salmedigteren Janne Mark, der var deltagernes yndlingssalme. De glædede sig sådan til at synge den, hver gang. Dens sprog gik lige i hjertekulen på dem. Og melodien var dem ligetil. Men det kræver træning, også af lederen, at holde trit og være op-

64 Samtale med Charlotte Muus Mogensen, 2. juni 2020

mærksom på nye salmer, der taler ind i det moderne menneskes gudsforståelse og hverdag. Som Charlotte Muus Mogensen fortsætter, handler det om forberedelse:

Det ligger i FORBEREDELSEN. At kunne skabe roen i rummet. Der ligger et stort forberedelsesarbejde i det. Man skal selv kunne alle vers udenad. By heart. Man skal ikke kunne blive hylet ud af den – og der er en liturgi i det, som skal følges. Hvis man ikke kan sit stof, er det ikke så godt.

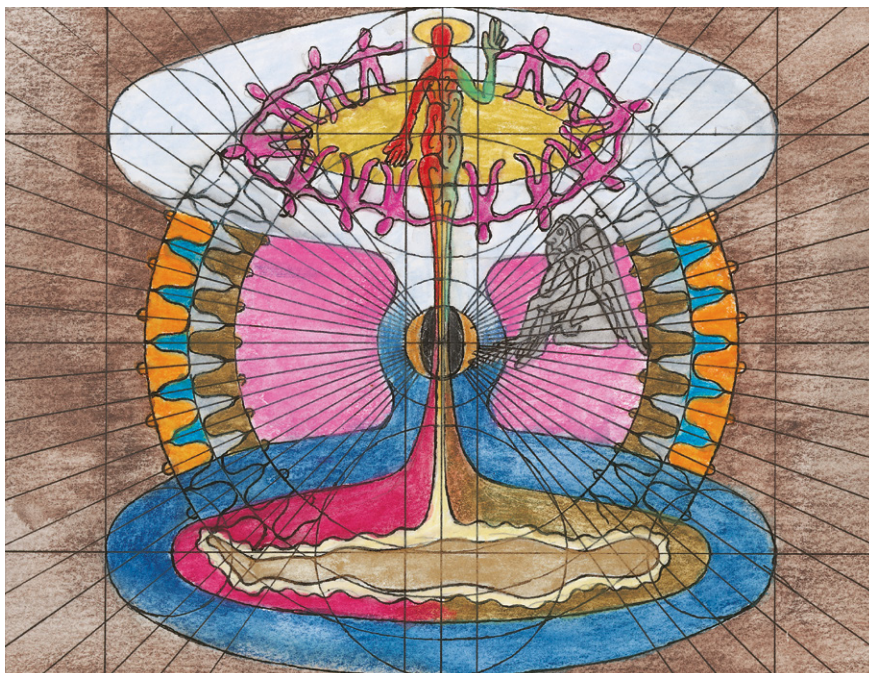
Ro. I mange år har jeg mediteret. Været på retræter. Meditation er en god forberedelse. Hvis man skal kunne improvisere, skal man være supergodt forberedt. Det kræver øvelse, træning. Det er redskaber, man skal have med i sin værktøjskasse.

Måske det er der, problemet er: Væk med berøringsangsten. Mange af de aktiviteter, vi tilbyder i kirken, er gratis. Men hvis der skulle betales for mange af de tilbud, kirken har, ville alt være anderledes. Der slækkes på kvaliteten med hensyn til babysalmesang og mange andre aktiviteter, bortset fra gudstjenesten, blot fordi det er gratis. Men det er farligt at slække på kvaliteten. Det skal være ligesom ved en gudstjeneste: Højt fagligt niveau, så det bliver det bedst mulige, vi tilbyder.⁶⁵

Lederens hvilen i sig selv, kvalitet i musik og liturgi, samspillet mellem forælder og barn, samspillet mellem dans, rum, sange og salmer er det, der tæller for forældrene. Det er også vigtigt, at der er god tid til at tale sammen bagefter, meget gerne med en præst eller frivillige i bedstemor/bedstefar-alderen. Hun fortsætter:

Gentagelsen. Fordybelsen, der kommer af gentagelse. Vi synger i babysalmesang det samme igen og igen og igen. Der er noget, der bliver genkendt og rodfæstet. Og som vi måske slet ikke opdager, for det kommer først ved at gentage det mange gange.

65 Samtale med Charlotte Muus Mogensen, 2. juni 2020

Det ligger ellers i tiden, at alt skal forandres. Vi må ikke kede os. Men her må vi gerne kede os lidt og gentage. Samme vers mange gange. Mødrene synes måske først, at det er lidt for megen gentagelse, men børnene elsker det. Og det ser mødrene.

Humlen er, at det jo også, som sidegevinst, rodfæster sig i mødrene. Det bliver legitimt at gå i kirke. Man skal ikke forklare sig.

Og vi skal ikke forklare og ikke fortolke. Det er der andre rum i kirken til: Højmessens rum. Vi skal lade det stå der. For kvaliteten er der og forkyndelsen i babysalmesang ligger i det bevidste salmevalg.⁶⁶

For Charlotte Muus Mogensen ligger der en pointe i, at teologien befinder sig i salmerne og omkring fællesskabet i at synge dem. I deres melodi og i

66 Samtale med Charlotte Muus Mogensen, 2. juni 2020

deres tekst, javel, og også i at de gentages, ”igen og igen og igen”. For deltagere, børn og voksne, og for lederne ligger der en glæde i gentagelsens kvalitet i babysalmesang. Det skal være professionelt det her. Kvalitetsbevidst. For børnene elsker det. Forældrene overraskes af det. Og lederne vokser af det. Ligesom salmesangstraditionen er en fortælling om fællesskab og kvalitet og folkelig forståelse, sådan skal det også være med babysalmesangstraditionen.

Præstens rolle i babysalmesang

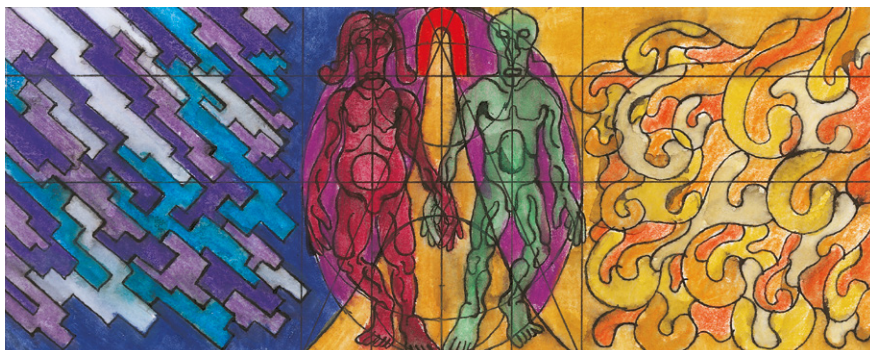
I to af de 12 kirker, jeg besøgte, var det en præst, der stod for babysalmesangen. Den ene efter Ingrid Oberborbecks skole, den anden efter Anne-Mette Riis' skole. I to andre kirker er det organisten, en efter Anne-Mette Riis' skole, den anden efter Gautier-Kristensens skole. I kirken med organisten kommer præsten til kirkekaffen. I de øvrige kirker er det kirke- og kulturmedarbejderen, i to af kirkerne i samarbejde med organisten eller kirkesangeren, der står for babysalmesang.

For den ene af præsterne blev det en selvfølge at gå ind i babysalmesang, fordi hun selv er musikalsk, det passede uden betænkningstid ind i hendes teologi, og fordi hun blev præst i en kirke, hvor en af skolerne, den Oberborbeckske, opstod.

For den anden var det lidt af en overraskelse. Hun fortæller:

*Da jeg første gang hørte om babysalmesang, tænkte jeg: "Ha! Det her er ikke mig. Det lyder helt åndsvagt." Men så så jeg en video med Anne-Mette Riis, og så var jeg solgt. Hun er **virkelig** god. Jeg blev meget vild med det. Jeg har selv gået i Grundtvigsk skole, og hvis man kan synge tingene ind i børnene og i mødrene, så er det godt. Jeg er jo præst, og mange steder er det musikere, der leder babysalmesang. De kan selvfølgelig noget, jeg ikke kan. Det, jeg kan se, når jeg er sammen med musikere, er, at de er rytmefaste, men de har ikke nødvendigvis sans for eller tryghed ved rummet og liturgien. Jeg er liturg. Man skal være fortrolig med rummet, så kommer musikken.⁶⁷*

67 8. september 2020, Samtale på Lolland-Falster, Anne-Mette Riis' skole

Men altså to ud af 12 kirker har en præst som leder. Desuden har jeg oplevet ét sted, hvor organisten var leder, at præsten med stor glæde deltog i sidste del af babysalmesang og kirkekaffen. Der er ni ud af 12 kirker, hvor præsten, ifølge mine informanter, ikke deltager eller forholder sig til, hvad der finder sted. Et fjerde sted blev præsten herligt og ærligt forbløffet, da jeg fortalte ham, at årsagen til mit besøg i kirken var at finde ud af, hvad babysalmesangens teologi mon var. Det havde han aldrig tænkt over før, men fik akut tænkt og talt babysalmesang teologisk op.

En samtale med en kirke- og kulturmedarbejder i en nordsjællandsk kirke samler op på mange af de spørgsmål, jeg har tumlet med. På et tidspunkt fortæller hun i et hjertesuk, at hverken menighedsråd eller præster nogensinde har deltaget i babysalmesang. Selvom hun nu har stået for det i over et tiår. Og selv om der kommer rigtig mange til hendes hold. Det er som om, babysalmesangens betydning for kirkens ansigt udadtil og for menighedens fortsatte liv indadtil ikke er gået op for hverken præster eller menighedsråd.

Hun gav udtryk for, at det ville betyde meget for hende, hvis præsterne kom på besøg og oplevede, hvad det er, babysalmesang kan. Eller hvis nogle fra menighedsrådet meldte sig som frivillige. Det er især til den efterfølgende kaffesamtale, at hun og andre af lederne giver udtryk for, at de savner præsterne. De kan noget dér, de har et sprog, der går ind på de eksistentielle niveauer. Og de frivillige savner hun til at være der og være hyggelige.

Hendes erfaringer i Nordsjælland svarer til en oplevelse, en kirke- og kulturmedarbejder i Østjylland har:

Her til babysalmesang er det mig og organisterne. Børnene kommer i vores sammenhænge, indtil de konfirmeres. Præsterne møder de først, når de går til konfirmandundervisning. Skoletemaerne står jeg også for. Det er ikke, fordi vi er sat til børnepasning. Der er reelt fokus på børn i kirken. Jeg ser det heller ikke som en kvindeting. Jeg indbyder præsterne og efterlyser et samarbejde, men der er ikke svar. Præsterne deltager aldrig. En af præsterne vikarierede for mig, mens jeg var på lederkursus. Hun er præst. (...) Nu er hun ikke her længere. Måske de andre præster ikke kan se sig selv i det. Jeg tror, de tænker: ”Babysalmesang. Nå, det er der, hvor de sidder på gulvet og blæser sæbebobler.”

De præster går glip af ALT. En enestående mulighed for at møde en gruppe mennesker, der kun kommer i kirken, når vi laver noget for dem.

De går glip af samtalerne med de mødre, der gerne vil komme i kirken, blot ikke til den gængse gudstjeneste.

De går glip af den mor, der gerne vil giftes, men går i stå på det, fordi hun tror, at det absolut skal være faderen, der følger hende op ad kirkegulvet, og at man absolut skal have ringe på. Hvad nu hvis faderen ikke er værd at samle på, og man ikke har råd til ringene?

De går glip af snakken om bleer, tøj, det sociale, om kirkerummet.

De går glip af samtalen med moderen, der skal fejre sin søns navngivning, fordi kæresten ikke kan rumme dåb. Og det er så samtidig hende, der her under corona i foråret skriver til mig på sms: ”Hvornår begynder vi igen? Vi savner det!” Og så, på to timer, fik vi arrangeret at begynde igen fra første torsdag i juni!

Vi har dog også haft enkelte ”stjernestunder”, hvor den ene præst har været med. Men det, at de ikke har sat sig ind i, hvad babysalmesang er, og hvad det betyder, fører med sig, at præsterne ikke opfatter babysalmesang som

*en kirkelig handling. Derfor flytter de os indimellem ud af kirkerummet. Du og jeg ved, at det er en gudstjeneste, både når vi laver babysalmesang, og når vi laver stille stunder, men ordet gudstjeneste er svært at sluge for rigtig mange. De forbinder noget helt andet med det. Noget, der ikke kommer dem ved.*⁶⁸

Her bliver der sagt mange ting på en gang. De præster, der ikke sætter sig ind i, hvad babysalmesang er og kan, går glip af alt, fortæller denne leder. Hun ser, hvordan flere generationer af forældre, der igennem babysalmesang får et nært forhold til kirke, salmer og kirkerum, ikke får hverken dialog med eller kontakt til deres lokale præster. Hvor skal disse præster få sans for at anerkende den anderledes opfattelse af, hvordan kirkerummet kan anvendes, som forældre og børn vænner sig til – og elsker – igennem babysalmesang? Hvor skulle de få den fra, hvis ikke de deltager?

Så her i dette tilfælde kommer kirke- og kulturmedarbejderen til at stå med en halvt bygget bro. Hun ser smerten hos moderen, der ikke kan få sit barn døbt, fordi faderen ikke vil have det. Og hun ved, at præsten vil være den rette til at tale med moderen om det. Men præsten udebliver. Hun ved, at det er gudstjeneste, det hun laver, når hun leder babysalmesang. Men præsten, som er den gudstjenesteansvarlige, har ikke sans for, at det, kk-medarbejderen laver, er gudstjeneste og flytter derfor af og til babysalmesang ud af kirkerummet. Hun ved også at hun, overfor deltagerne, ikke kan anvende ordet gudstjeneste, fordi gudstjeneste for mange af dem bliver forbundet med højmessens, som ikke siger dem noget.

Her er babysalmesang sat på spidsen. Den er et trækplaster for netop de generationer fra 45 og nedefter i alder, fordi den i sine forskellige liturgiske form er jordnær, musisk, forkyndende og kristendomsformidlende på en og samme tid. Det er netop denne gruppe, som folkekirken og med den mange præster gerne vil have kontakt med. Men et stort flertal af præster tager ikke babysalmesangens potentiale som gudstjeneste alvorligt og til lægger den hverken teologisk tyngde eller menighedsopbyggende effekt.

68 29. juni 2020 samtale med kirke- og kulturmedarbejder i Østjylland, Gautier-Kristensen skolen

Behov for frivillige ældre

I forstadskirken i Trekantområdet er to frivillige ældre kvinder gennemgående figurer. Der har været frivillige med som deltagere og hjælpere i andre sogne også, men den fremtrædende rolle, de to frivillige har i netop denne kirke er exceptionel. De har været med fra begyndelsen, har deltaget i Ingrid Oberborbecks kurser og har været med al den tid, der har været babysalmesang i kirken. Kirke- og kulturmedarbejderen er skiftet undervejs, men de frivillige er der endnu. De er kontinuiteten. De er også en slags ekstra bedstemødre. De har stærke faglige baggrunde og er bevidste om, hvor vigtig en funktion de har. Dem talte jeg med et par måneder, inden jeg besøgte kirken til babysalmesang. Det var i sommeren 2020 imellem to bølger af corona.

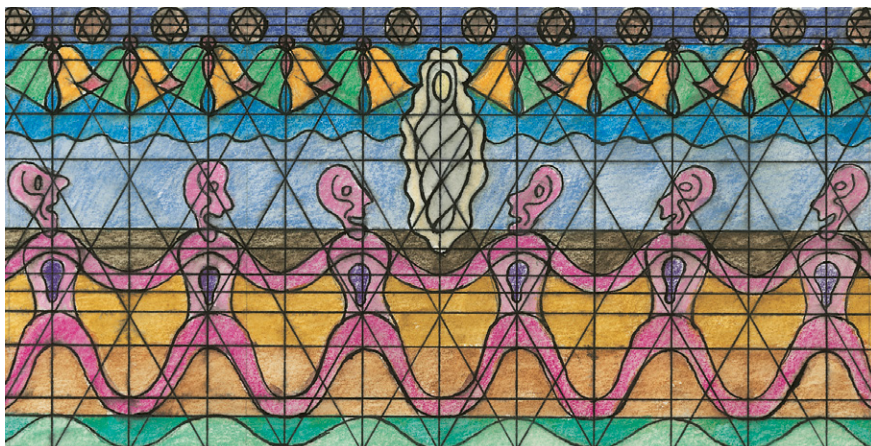
Frivillig 1: Vi har ti gange babysalmesang pr. hold. Normalt har vi haft fem hold om året. Nu for tiden er det skåret ned til tre pga. corona. Det ene ligger omkring julen med få gange, en slags appetizer. Første gang var her i dag, og så kører vi frem til medio november. Vi har 40 minutter i kirken og 40 minutter i kirkehuset med kaffe. Vi sang også i dag uden visir og på afstand. Vi havde hver en pose med rekvisitter, som vi så tager frem efterhånden. Vi dansede også, dog mere dæmpet. "Gud ske tak og lov vi så dejlig sov". Så ryger børnene i luften og ned som en fisk på gulvet. Jeg er så vild med at betragte disse babyer. Hvad der sker i dem. Der foregår altså et eller i dem, ligesom når man går til gudstjeneste. Før corona satte mødrene dem op på klaveret. Alle babyerne. Og så synger vi fadervor, og de kigger simpelthen så opmærksomt. Alle sanserne er i brug, og de mærker klaverets klange, som de sidder der. De går lige ind i kroppen.

Frivillig 2: Træder man ind i en kirke, så bliver man fyldt af alt det, der er gået forud, samtidig med at man gør sig alle de tanker, man har brug for: Alle, der er båret til dåb og til grav, alle de stunder, der finder sted i en kirke repræsenterer så mange ting. Det er højtideligt. Det giver en højtidelighed, som mennesket har brug for. Når vi er i kirken opstår der ikke snak undervejs. Da kirken blev restaureret, sad vi i kirkehuset til babysalmesang, da opstod der snak undervejs. Nu, hvor vi er i kirken igen, venter vi igen med snakken til bagefter.

Frivillig 1: Mødrene har salmearkene med hjem, det får de lov til. De synger salmerne derhjemme med børnene. Forældrene ville også gerne komme til Taizégudstjenester, men kan ikke komme pga. børnepasning. Forældrene kan godt lide, at salmerne bliver gentaget med første vers mange gange. De er glade for de salmer. Nogle gange kunne vi ellers få et helt kor op at stå. Nu synger vi også selv i kor, og vi synger for, det giver dem tryghed. I dag sang vi på en ny måde. Vi synger to gange almindeligt, så nynner vi, så synger vi HØJT, og så synger vi ganske sagte. Babyerne tager det til sig.

Frivillig 2: Babyerne er så stærke i øjenkontakten. Det er jeg overrasket over. Den optagethed, de er i, når vi er i den situation. I den tilstand kan de holde øjenkontakten så længe, de nedstirrer os nærmest. Det er et meget stort nærvær. Og det nærvær kan man så også opnå med mødrene bagefter til kaffen. Vi kan jo tydeligt se, når nogen er knibe. Vi er jo nogle gamle nisser at se på, men vi kan lytte til dem. Rummelighed. Vi kan tale om alle livets tilskikkelser i kirken, og det sætter gang i deres hoveder.

Som tidligere nævnt, er Ingrid Oberborbecks skole den af de tre skoler, der er mest diakonalt, dialogisk og midt i sin stringens også mest uhøjtideligt anlagt. Vægtningen mellem det, der foregår i kirkerummet, og den efterfølgende samtale over kaffen i sognehuset er ligelig. De frivilliges funktion er, fortæller de, at gøre deltagerne trygge. De synger for, de viser fagter og bevægelser i kirkerummet, de taler efterfølgende med deltagerne om de nære ting, og roser mødrene gennem deres samtale med børnene. Det tager et tryk af lederens, her kk-medarbejderens rolle, som ellers ofte er den tiarmede blækspruttes. Da jeg senere fik lov at opleve babysalmesangen i den pågældende kirke, var det tydeligt, at her savnedes præsten ikke. Kk-med-

arbejderen fik ro til at lægge fuld kraft i musikken, og de frivilliges store erfaring gjorde det let for deltagerne at være med. Brobygningen var her af en anden karakter, men der blev bygget bro. Mellem generationer. Mellem forstad og middelalderkirke, mellem tilflyttere og lokale, mellem hverdag og det hellige. Jeg ved ikke, om præsten dér deltog enkelte gange, men her viste det sig, at gammel, garvet og kyndig lægmandsmenighed kan tage lige så dybe eksistentielle samtaler som en præst og bygge bro ind i kirken. I denne kirke blev babysalmesang på daværende tidspunkt annonceret som dåbsforberedende. Det førte mig til at stille spørgsmålet:

RMT: Er babysalmesang dåbsoplæring?

Frivillig 1: Vi spørger ikke ind til, om de får deres børn døbt. Det bliver annonceret som et tilbud i forbindelse med dåb. De begynder at komme med dem meget tidligt. En lille dreng kom allerede, da han var tre uger gammel. Han var det første barn, og hun skulle lære at blive mor. Hun skulle ud af huset hele tiden til babysvømning og meget mere, men nu, hvor hun har fået en lille pige, vælger hun kun en ting, og det er at gå til babysalmesang. Hun fortæller også, at hun har mistet et barn undervejs, og så sker det lykkelige, at den lille nye pige melder sin snarlige ankomst under en ferie.

RMT: Og I gør dem trygge?

Frivillig 2: Det er ofte veluddannede mødre, der kommer. Der var nu en ny i dag, der ikke så gammel ud. Men ellers er de omkring de 30 år. Den unge syntes, at det både havde været rart og hyggeligt. Når der kommer en ny, er det vores opgave at gøre dem trygge. Verdensdamerne, de passer sig selv.

Frivillig 1: De får det ind i kroppen: det er den der; det er det, de hører; det er den følelse, der følger med at se mors ansigt; at se, at hun smiler og trykker på næsen og trykker rundt om på kroppen, alle sanser kommer i brug.

Frivillig 2: Mødrene slapper af. Der er denne glade, rolige tone. Leg og dans. Med de små remedier. Hvis barnet bliver sulten undervejs, får det sig en lille tår. Eller går frem og tilbage. Men det er nu ikke så tit.

Frivillig 1: Vi plejer alle at sidde på gulvet oppe ved koret. For nu står klaveret fast under prædikestolen. Vi kan sidde i en kreds på tæpper. Kirke- og kulturmedarbejderen lægger dem dobbelt nu her under corona, så man sidder hver for sig. Vi, som frivillige, plejer at ligge på gulvet ved siden af deltagerne, men nu må vi to så sidde lidt på afstand ... Vi er virkelig mange generationer samlet – fire styks. For KK har selv voksne børn.

RMT: Mødrene er glade for, at I er der?

Frivillig 2: Babyerne kigger på os – er det nu min farmor eller mormor, det her? ... Hvordan ville det være, hvis ikke vi havde samtalerne bagefter? Vi nyder at være sammen med de unge mennesker, og vi kan jo gøre noget for babyerne ved at gøre noget for mødrene. For der er mange, der kommer, der er usikre på mor-rollen. Stemningen kan give ro. ”Ej, hvor mor passer godt på dig”, siger jeg så. ”Du er altså nødt til at sove om natten, så mor kan få lidt fred.” Man kan få mange meldinger ind til moren gennem babyerne, og det er der igennem, at vi kan sige noget smukt om barnet også. En af mødrene er gymnasielærer: hun fortæller os, at vi kan skabe en god stemning, og det tager hun nu med sig til sin egen undervisning.

Frivillig 1: Det har været svært her under corona. Det var den måde, kirken lukkede totalt på i foråret, der var for meget. For kirken SKAL være der og skabe den gode ånd. Især i krisetider.

Frivillig 2: Jeg er gammel skolelærer. Ingemann bliver ikke sunget nok længere. Ingemann taler lige til børnene, og de dejlige Weyse-melodier, de går lige ind. Det er en fælles kulturarv, der bør læres. Det skal de kunne gå og tralle i skolegården.

Frivillig 1: Det menneskeligt psykologiske er vigtigt: Krop og psyke, når der sker noget i kroppen, sker der også noget i psyken. Men måske jeg er for præget af mit arbejde i psykiatrien. Det er på mange planer og ikke kun i det kirkelige og det kristelige. Rummeligheden er så vigtig.

Frivillig 2: Hvis man vil have fat på folket, så passer det ikke ind at kalde babysalmesang for dåbsoplæring. Der er heldigvis da også sket så meget med det missionske siden vores barndom. Det var dem, der var mest aktive i kulturlivet. Fik gode uddannelser. Den missionske baggrund har ikke være begrænsende. Jeg voksede op tæt på de stærke jyder ved Bredahl. Det er blødt meget op. Fordommene – det, man siger om hinanden: at man blev missionsk, fordi grundtvigianerne drak pengene op på markedet. Osv. Som da min lillebror under roehøsten hakkede en roe midt over, og den missionske nabopige sagde: ”Det er nok Guds vilje!” Det lo vi meget af. Det har han ikke glemt. Vi, som ikke var missionske, gik i danseskole, det var jo en synd i deres øjne at gå til dans. Der blev nu ikke set ned på os. Men det var en synd. Men nu danser også de missionske og holder gode fester.⁶⁹

En styrke ved babysalmesang er, at den er folkelig, fortæller den ene frivillige. Og den anden frivillige kommer såvel ind på betydningen af Ingemanns og Weyses salmer som på betydningen af, at babysalmesang ikke må gå for at være dåbsoplæring. Samtalen med de to frivillige gav mig fornemmelsen af to mennesker med social indføling, kvalitetsbevidsthed og en indsigt i betydningen af, hvad det er babysalmesang kan. Rummeligheden og nærveret stod tilbage. Dette billede blev bekræftet, da jeg senere fik mulighed for at opleve dem i samarbejde med den dygtige kk-medarbejder og i samvær med de unge mødre og deres børn.

69 23. september 2020, Samtale med frivillige til babysalmesang i kirke i Trekantområdet, Ingrid Oberborbecks skole

Kirkerummet: Den ubetingede tids fællesskab

Deltagerne i babysalmesang har på forskellig måde fortalt om at opleve sig inkluderende, være set og rummet som hele kroppe i et helende og helligt rum. At blive rummet af kirkerummet. Rummet af liturgien. Uanset hvilken af de tre skoler deltagerne har været med i, har de lagt vægt på det at være del af noget større. Her er det to deltagere fra den Gautier-Kristensenske skole:

Deltager 1. (første hold): Lederen formår at bruge kirkens rum. Og så det, at vi ikke taler. At der er fokus på børnene. Jeg kan virkelig godt lide det. Det betyder også meget at have en grund til at komme ud af huset og at have voksenkontakt. Babysalmesang giver mig mod på at komme mere i kirken. Jeg har boet i USA i otte år, og der var det i kirken, man kom. Det var mødestedet. Babysalmesang er med til at gøre kirken til mødestedet. Jeg er vokset op med at komme i kirke, så jeg kendte salmerne i forvejen. Måske det er, fordi jeg er mor første gang, at jeg går så meget op i det, men: Det første vi gør hver morgen er at synge og danse Se, hvilket menneske ude på badeværelset. Det har virkelig givet noget. Jeg håber, at det også fortsætter når børnene bliver ældre.⁷⁰

Kirken ses af deltageren som mødested. Det er babysalmesang, der får den pågældende til at opdage det. Babysalmesangen giver hende mod på at komme mere i kirken, for lederen formår at give hende fokus på kirkens rum som stilhed, så hun kan holde fri fra de sociale medier og de andre

70 24. september 2020, Midtjylland, Gautier og Kristensens skole

indtryk, som giver hende uro i hovedet. Deltageren har taget dele af babysalmesang med sig hjem: Hjemme danser hun hver morgen med barnet til *Se, hvilket menneske*. Og hun vil have mere. Hun ønsker, det fortsætter for de næste alderstrin, at der vil være tilbud som dette. En anden af mødrene fortsætter:

Deltager 2. (første hold): Det giver så megen ro i maven. Både for min lille dreng og for mig. Det betyder noget, at vi er i kirken. Det ville ikke være det samme, hvis vi var i hallen eller på et kontor. Her er så meget, børnene kan kigge på. Og vi kommer rundt i rummet. Hvis det ikke var her, ville det ikke være salmesang. Det var mig i mødregruppen, der foreslog det. Hjemme havde vi besluttet at få ham døbt, så det var ikke det, der afgjorde det. Jeg havde besluttet halvvæjs i graviditeten, at jeg ville prioritere det. Min mor havde anbefalet det. Og hele mødregruppen gik med, alle fire.⁷¹

For denne deltager går kirkerum og salmesang op i en højere enhed. Deltageren er åben for generationsoverlevering, hun prioriterer babysalmesang, hun får hele mødregruppen med til babysalmesang. Hun er tilfreds med det, hun får. Ro i maven, tid til barnet, at være i kirkerummet og ikke mindst at komme rundt i det, så man får set det sammen med barnet, og så det: At synge salmerne.

I denne kirke nåede jeg at være med til to på hinanden følgende hold babysalmesang. Her faldt samtalen hos deltagerne igen på sammenhængen mellem rum, krop, sang og bevægelse. Det beskrives nærmest som en helingsproces.

Deltager 1. (andet hold): Det her er den ubetingede tid. Den uforstyrrede sang. Den halve time her er tid til at være sammen. At se hvordan de små vokser med de sansestimuli, de får. At min lille datter simpelthen sang med i dag! Det er en vigtig lære at give sine børn. Fra mit eget perspektiv tæller det tungt, det med at få talt med nogle voksne. Det bliver jo til meget alene-tid nu med corona.

71 24. september 2020, Midtjylland, Gautier og Kristensens skole, første hold

Deltager 2. (andet hold): Babysalmesang er en hellig timeout fra den larvende hverdag. Al støjen forsvinder med tid til at fokusere på den lille. Og desuden, lidt i stil med mødregrupperne, at vi også får talt med hinanden. Kirkerummet: Det giver ro. Det store rum giver ro. Der er en særlig atmosfære. Hvis man havde været til rytmik i en gymnastiksal, ville det have været noget helt andet.⁷²

Det er poetiske udsagn. For deltager 1 fungerer babysalmesang i kirkerummet som den ubetingede tid. Den uforstyrrede sang. I et rum, der giver hendes lille datter mod på at synge med. Et rum, hvor man renses fra den støjende omverden får fokus på sit barn. Babysalmesang som helhed, i rummet med sang, bevægelse og liturgi beskrives som en hellig timeout. Rummet, der giver ro. Det er stærke ord. Udsagnene spejler også en mere bekymrende fortælling om ensomheden ved at gå hjemme i barselstiden og vanskeligheden ved at falde til nye steder. Der opleves kirken som et åbent mødested gennem tilbuddet om babysalmesang.

Det er tydeligt, at deltagerne oplever, at såvel de selv som deres børn sammen med de andre deltagere er med i noget større. Er det fællesskab, de oplever? At befinde sig sammen med ti til 15 andre mennesker i et kirkerum og finde frem til den ubetingede tid er stort, og det er et udtryk for, hvad sang og bevægelse kan. Den ubetingede tid forbundet med rummets ro. Krop og sind falder til ro. Selv om liturgien her ikke varer mere end en halv time, oplever deltagerne, at der er fyldt tilstrækkeligt med ubetinget tid på til hele ugen at bære med sig hjem fra dette mødested. Det ville have været noget andet, hvis det havde fundet sted i en gymnastiksal, siger en deltager. Men hvad var det da? En menighed, et fællesskab, som erfarede gudstjeneste? Det forsøger jeg at nærme mig en beskrivelse af i næste afsnit om babysalmesangsmenigheden og inkarnatorisk teologi.

Kroppen bærer erfaringen og sanserne fra kirkens rum med sig hjem i hverdagens rum. Salmer, sange og ritualer bliver hængende. En deltager, som for et par år siden gik med sin søn på et af Anne-Mette Riis skolens hold, fortæller:

72 24. september 2020, Midtjylland, Gautier og Kristensens skole, andet hold

*Da jeg meldte mig til, anede jeg ikke, at babysalmesang ville få så stor betydning for mig, som det fik. Mens jeg var på barsel, hørte jeg fra en veninde med tre børn, der havde gået til det med alle sine, at det her **skulle** jeg gå til. At det ville lige være noget for mig. Det var nok lidt af en tilfældighed, for jeg kunne lige så godt have talt med en anden veninde, der havde foreslået noget andet, hvis jeg skal være helt ærlig.*

Babysalmesang har haft betydning for rigtig mange ting både for mig og min søn. Alt det musikalske. At han kender mange salmer og har et forhold til dem, holder af dem. Han var meget optaget af Phillip Fabers morgensang her under coronanedlukningen. Han stod som klinet foran skærmen. Postmand Per er for ham på linje med Phillip Faber. Han sendte også sit ønske ind: "Lysets engel går med glans", men et eller teknisk gik forkert, så den gik aldrig igennem. Vi synger meget herhjemme i forvejen, men det at indgå i en struktureret sammenhæng, som babysalmesang er, betyder meget. Min søn har lært mange salmer at kende og holder af dem alle sammen, I østen stiger solen op, Guds ske tak og lov, Nu titte til hinanden, Nu vågne alle Guds fugle små, Du som har tændt millioner af stjerner, Spænd over os dit himmelsejl – og mange flere er hans yndlingssalmer. (...) I min søns lege har de ting, han har lært til babysalmesang, vist sig. Han kan orkestrere en hel babysalmesang herhjemme. Ligesom han kan lege far, mor og børn, har han også leget kirke. Han er ofte selv organisten, og jeg skal være præsten. Så går vi ind i kirken, han ringer med klokken, spiller på sin xylofon, så skal præsten, det er mig, sige fadervor, og så skal vi synge en sang. Når det er påske vil han gerne vide, hvorfor de satte Jesus på et kors, og så har vi købt "Bibelhistorier" af Ida Jessen og læst om det.⁷³

Det er tankevækkende, så stort udbytte dette barn får af babysalmesang. Han har båret hele liturgien med sig hjem og leger babysalmesang og gudstjeneste på linje med andre grundlege. Det rituelle ligger og gemmer sig med sin gentagelse og regelmæssighed i det førsproglige. Eller rettere: Ritual er måske også en slags sprog for den lille dreng, der som baby lærte, at kirken er hans rum. Han er et stjerneeksempel, på hvordan ritualer, her liturgien, giver mening, og efterhånden som han vokser til, får det sprog

73 2. juli 2020, Samtale med forælder i København, Anne-Mette Riis skole

der hører det til. Han lærte det, før han fik sprog. Nu giver han det sit eget. Kirke og hverdag får mening og sammenhæng.

I en anden kirke delte to deltagere deres synspunkter i en samtale, jeg fik lov at overvære, men som jeg valgte ikke at blande mig i, fordi den udfoldede sig så fint. Efterfølgende sendte jeg dem mine noter, som de godkendte. Den første deltager har netop fortalt, at hun ikke ønsker sit barn døbt. Det må selv vælge til sin tid, men både hun og ægtefællen har valgt kirken fra. Den anden deltager har suppleret med, at hendes børn heller ikke skal døbes, fordi hendes ægtefælle har en anden tro. De er begge blevet lettet over, at de har fundet hinanden i dette fælles: At gå til babysalmesang og *ikke* få deres barn døbt. Men de har ikke turdet fortælle det til nogen før nu. De er begge blevet glade for kirken og er især glade for lederen. Den første deltager kommer trofast og glad med sit barn, hver gang der er babysalmesang i kirkerummet. Hun overvejer nu, trods sin generelle afstandtagen til folkekirken, at begynde i den lokale kirkes strikkeklub og komme til julemarked. Hun fortsætter:

Deltager 1: Hvis der var yoga her, ville jeg gerne gå til det. Men kun her i kirken. Rummet er magisk. Dragende. For jeg bruger ikke ordet spirituel. Rummet her giver mig 99 % mere end andre rum. Ville ikke gå til babysalmesang på biblioteket.

Deltager 2: Kirkerummet har en fællesnævner med andre religiøse rum. En moske i Istanbul. Et tempel i Thailand. Jeg er bange for at lyde blasfemisk. Det, jeg søger, er sjælelig ro. Nærvær. Mindfulness. Det er den samme følelse, jeg får indeni af babysalmesang, som jeg får af youtube-hjemmeyoga. Den slags ro kan jeg bruge mere af her i kirken på et kristent grundlag ... Jeg er jo heller ikke kommet til julemarked før, men det med lokalsamfundet: At kirken er her. Det er fint og kan minde om det bedste ved amerikanske kirker. At man er der for hinanden.

Deltager 1: Kulturhuset findes jo også, men kirken tiltrækker mig mere som samlingspunkt. Der er flere kirker, der er blevet omlagt til crossfit og til spisesed. Det vil være fint, når kirker nedlægges, at man i stedet lægger andre aktiviteter ind med et lille pift af kristendom: dans, sang for børn, yoga, al

den slags kunne fylde mere. Når vi nu har alle disse flotte, smukke rum. I stedet for at nedlægge dem totalt så åbne for et bredere publikum i lokalsamfundet. For det er det, kirken gør med babysalmesang. Og lokalsamfundet har brug for kirken som ramme om fællesskab.⁷⁴

Kirkerummet er et religiøst rum. Et magisk rum, der tiltrækker som samlingspunkt. De to babysalmesangsdeltagere spørger efter, om ikke der kan foregå mere af den slags i kirken, som man får til babysalmesang og i amerikanske kirker: At man er der for hinanden. Med babysalmesang åbner kirken sig for et bredere publikum, og det, samstemmer de, har lokalsamfundet brug for: At kirken danner ramme om fællesskab. De er ikke i tvivl om, at det er babysalmesang, der har åbnet for dette, deres nye syn på, hvad kirke er og kan. Mens de fortsætter deres samtale, efterlyser den ene, at der bør være mere for voksne: Babysalmesang, bare uden babyer, som hun formulerer det. Men helst ikke med præsten. Hellere med den kirke- og kulturmedarbejder, der står for babysalmesang, for hende er de blevet tryk ved, og præsten kender de ikke.

Samlet fortæller dette afsnit om, hvordan deltagerne oplever kirkens rum og tager det med sig hjem, som ritual-leg, som sange og danse, og samtidig beskriver det, hvordan de erfarer tiden i kirkerummet som ubetinget tid og som hellig.

74 1. september 2020, Østjylland, Gautier og Kristensens skole

Babysalmesangsmenigheden og inkarnatorisk teologi

Hvem er menigheden? Er det den trofaste flok, der kommer til søndagsgudstjenesten? Er det den større flok, der samles i plejehjemmet til gudstjeneste? Er det spaghettigudstjenestefamilierne? Gravidsamtaledelegerne? Babysalmesangsdeltagerne? Den ensomme sårbare, der ikke får besøg? Den, der ikke blev budt velkommen den dag, hun endelig havde taget sig sammen til at gå i kirke? Det er vel os alle. Alle er vi lemmer på Kristi krop. Ikke én legemsdel kan undværes. Alle, som vil kirken i en eller anden forstand, er menighed.

Min rejse rundt i babysalmesangens forskellige liturgiske landskaber har mere end en gang og i alle tre skoler fået mig til at opleve inkluderende fællesskaber. Babysalmesang erfares som rummelig, fortæller såvel ledere som deltagere. Mere rummelig end søndagens gudstjeneste. Babysalmesang rummer, kunne man sige, en dobbelt indgang. Ikke alene står kirkens dør åben, nej, den liturgi der gives, er så jordnært åbnende, som den kan blive. Kirkerum og liturgiform svarer ganske enkelt til et ofte uudtalt ønske, et moderne menneske har for kropslig åndelighed og højt til loftet. Kirkerummet indgår som en vigtig brik, fordi babysalmesang i alle dens udgaver med deltagernes kroppe, stemmer og sanser så selvfølgelig indtager rummet med liturgi som redskab. Til babysalmesang lærer alle deltagere kirkens rum at kende og gør det til sit eget.

Når så vi har dåb i kirken, er det tydeligt at mærke på både børn og mødre, ja, mødre, for det er dem, der er flest af til babysalmesang, at de er vant til

kirkerummet og til lyden af rummet. De føler sig hjemme. Jeg har en erindring fra en kirke, jeg var ansat i tidligere: En lille dreng, der havde været til babysalmesang, var nu blevet en to-tre år gammel. Han gik hen og tog i kirkens dør og kunne simpelthen ikke forstå, at den var lukket. Det var jo HANS rum.⁷⁵

Kristus inkarneres i deltagerne. I barnet såvel som i den voksne. Liggende og siddende på gulvet og i dans, sang og gang. Babysalmesang bliver på den måde, uanset skole, en kirkelig aktivitet på linje med søndagsgudstjeneste. Den er i kraft af sine deltagere, sine ledere, sin liturgi og nyskabende sans for kirkens særlige rum i gang med at forme et fornyet og mere sansenært Kristus- og menighedsbegreb.

Som Hans Raun Iversen siger det i sin bog *Folkekirke, Brugerkirke, Kirke i Mission* fra 2021 i kapitlet *Fra repressiv rummelighed til værdsat mangfoldighed*:

Den anden iagttagelse er, at der er stor usikkerhed og ofte tilsvarende åbenhed overfor menighedsbegrebet. Eksplosionen i mangfoldigheden af menighedstyper viser, at vi er ved at komme bag om lutherdommens og vækkelsernes relativt monolitiske menighedsbegreb som nogle folk fra sognet, der samles om sakramenterne under præstens ledelse. Alt handler ikke længere om "menighedens liv og vækst". Selv om der mange steder fortsat kan tales om et hierarki af aktiviteter med gudstjenesten som den højeste form, peger en empirisk baseret teologisk refleksion på, at et utal af aktiviteter i og ud fra kirkerne stilles mere og mere lige. Hvis kirken er, hvor to eller tre er forsamlet i Jesu navn, er det sværere at komme uden om, at der kan være lige så meget kirke i babysalmesangen, cellegruppen eller lytterunden med de "kirkefremmede" som i søndagsgudstjenesten. Dermed falder det monolitiske menighedsbegreb – ikke fordi der ikke længere holdes åbne søndagsgudstjenester, men fordi folk forsamles og bruger kirkerne på nye måder.⁷⁶

75 2. juni 2020, Samtale med Charlotte Muus Mogensen

76 Hans Raun Iversen, *Folkekirke, brugerkirke, kirke i mission*, Eksistensen, 2021, side 162

De ”kirkefremmede”, som Iversen nævner og selv sætter i gåsetegn, er nemlig ikke kirkefremmede. De er derimod ofte søndagsgudstjeneste-fremmede. De indtager kirken og dens rum på en langt mere omfattende og åben måde end tidligere tiders lutherske menigheder. Jeg vil bruge en parallel fra den russisk-ortodokse teologi her til at pege på, hvordan babysalmesangens teologi også kan opfattes inkarnatorisk.

I den russisk-ortodokse kirke i Ferapont er kirkens rum, som i enhver ortodoks kirke, det samme som Marias rummelige krop. Deltagerne i gudstjenesten bliver, som lemmer på Kristi opstandne krop, en universel menighed. Maria folder sin kappe ud og rummer og beskytter alle. Det omfatter sang, dans, vandring og kirkerummets klang. Helheden har betydning for deltagernes oplevelse. Rummet åbner sig.

Den russisk-ortodokse kirke i Ferapont.
Foto: Birte Andersen

Hele kirken skal være en hymne til Maria, der fejrer hende som det rum, hun blev, og som muliggjorde Kristi komme til verden.⁷⁷

Det er lidt de samme tanker, den samme konkrete form for inkarnation, som kommer frem, når sognepræst i Horbelev, Mette Marie Trankjær for-

77 Birte Andersen, Marias Hymne – guide til russisk ikonteologi, Alfa, 2002, side 16

tæller i en samtale, som jeg havde med hende om babysalmesang som inkarnationsteologi:

RMT: Hvad er babysalmesangens teologi for dig?

MMT: Teologisk tænker jeg babysalmesang stærkt inkarnatorisk. Theodor Jørgensen sagde jo, at lovsang er menneskets oprindelige, fundamentale måde at udtrykke sig på. Sidste år lavede jeg under min studieorlov en undersøgelse af menighedens forhold til korsvar. Af bogen Reading the Liturgy: An exploration of texts in Christian worship af Juliette Day fremgår det, at vi isolerer os, når vi læser i gudstjenesten. Så salmebogen dur ikke til babysalmesang. Der skal vi ikke isolere os.

Babysalmesang er en anden måde at så på. Så Guds ord. Mennesket er jo ikke en beholder, man bare kan hælde i. Babysalmesang har klang, fagter, krop, stemme, latter, humor.

RMT: Masser af grokraft?

MMT: Ja. Det er en generøs måde at forkynde på. Den måde børnene har kontakt med moderens hud, når vi danser. Vi får pudset gudbilledligheden op på en måde, som er dybt kristen. Skinner på hinandens ansigter. Jeg tænker på en dreng, jeg døbte for 20 år siden. Bagefter sagde menigheden: "Sikke et dejligt barn!" Og jeg svarede: "Så skulle I have set hans ansigt, da jeg døbte ham". Og de svarede: "Det gjorde ikke noget. Vi kunne jo se dit." Barnets ansigt skinnede simpelthen tilbage på mit! Jeg er meget fast i liturgien. For et par år siden havde jeg en præst fra Argentina i "præsteoplæring", Sergio. Sergio svømmede helt hen over babysalmesang. Han forstod ikke et ord, men forstod det hele. Mødrene får også ofte et tættere forhold til deres barn undervejs.

RMT: Sker der også noget med dig ved at afholde babysalmesang?

MMT: Det inkarnatoriske er der også for mig, for det skal igennem mig også. Det er ikke kun mødrene, der laver fagterne, jeg instruerer dem, vi gør det sammen. Så det inkarnatoriske går ikke alene gennem mødrene og

børnene. Babysalmesang er en åndelig praksis, for det går gennem ånd og krop. Også gennem den, der står for liturgien: ”Alt hvad som fuglevinger fik, alt hvad som efter fugleskik med sanglyd drager ånde”.

[...] Liturgien i babysalmesang bygger bro mellem det profane og det hellige. At blive en babysalmesangkrop er at blive en brudt, generativ krop, smidig. Den bevæger sig frit rundt i rummet. En krop, som kan samles op igen. Dér er Kristi krop. Dér blev vi lemmer på Kristi krop.

Fordommene, vi møder om kirken, gælder kirken som den perfekte krop, kirken som den fuldendte krop. Ikke fordi den er det, men fordi det perfekte og det fuldendte er, hvad der søges efter i vores segregerede samfund. Babysalmesang med dens liturgi, sang, dans og berøring skaber rum for kirken som en brudt og samtidig nyskabende krop. Babysalmesang er en måde at så på. Og man må som sædemanden så generøst, og så må Gud give væksten.⁷⁸

Det, der adskiller babysalmesangsgudstjenesten fra søndagsgudstjenesten, er den tætte kontakt, der lægges op til gennem liturgi og sang hos deltagerne, i nærværet mellem forældre og barn. Det er kropskontakt, øjenkon-

78 8. september 2020, Samtale med Mette Marie Trankjær, Horbelev, Anne-Mette Riis' skole

takt, smil, grin, bevægelse og dans. Gentagelsen i liturgi og sange betyder, at erfaringen lagrer sig i kroppen. Det er tydeligt at se på børnene, når de kommer ind i rummet, at de genkender det og glæder sig. Arme og ben går på dem, frydeskrig og smil og latter. Denne glæde spejler sig i forældrene. Gudstjenesten går i kroppen på begge generationer, mens der danses, syn- ges, lyttes. Babysalmesang er en intens erfaring. Inkarnation betyder at gå i kødet. Gud blev kød i Jesus Kristus, født af Jomfru Maria. Eller som Johan- nes Møllehave udtrykte inkarnationen: Glædens fødsel. Måske det skal op- leves, før det kan tros. Men til babysalmesang i alle tre babysalmesangs-ko- ler er det glædens fødselsrum, man befinder sig i. Glæden mellem mor og barn. Glæden mellem voksne og børn. Åndens fællesskab. Sangens fødsel. Her får kirkerummet stor betydning, fordi det giver en ekstra dimension gennem sin særlige arkitektur og akustik. Babysalmesang går i kroppen på en og viser kirkens rum som krop også. Begge smidiggøres. Charlotte Muus Mogensen, tidligere organist og babysalmesangsleder i Store Heddinge, udtrykker forholdet mellem krop og kirkerum således:

Måske børnene opnår en frihed i rummet; også nogle af mødrene opnår den, en frihed jeg selv først fik, da jeg begyndte på babysalmesang. Vi stiv- ner ellers lidt i, hvordan vi er i rummet. Præsten ved alteret. Organisten ved orgelbænken. Her i babysalmesang opløses alle faste pladser. Og vi bliver alle sammen en lille smule mere smidige i vores hoveder og kroppe.

Jeg bevæger mig langt friere i rummet nu, bruger det på en anden måde. Det handler ikke om et opgør med traditionen, for den er jeg glad for. Men sam- tidig med at holde fast i den, kan jeg se nye muligheder og afprøve dem.⁷⁹

Så i en luthersk tradition, der ellers ikke kan prale af kropsforståelse eller sans for kroppen, har salmesangen gennem sin høje kvalitet og sans for det folkelige været med til at skabe en tidssvarende gudstjenesteform, babysal- mesang, der taler til det moderne menneskes behov og længsler.

79 2. juni 2020, Samtale med Charlotte Muus Mogensen

Kirkerum eller sognegård

I ti ud af de 12 sogne jeg besøgte, fandt babysalmesang sted i kirkerummet. Hvilke konsekvenser har det, at man ikke er i kirkerummet? Eller hvad er det, kirkerummet bidrager med?

Der hvor babysalmesang foregår i kirken, er der stor tilfredshed fra ledernes side med det. I den ene af de to kirker, hvor det ikke finder sted i kirken, er rummet, hvor det foregår, til gengæld højloftet og med en freske, der forestiller nadveren på hele væggen. Så rummet har et udpræget kirkeligt præg. De deltagende mødre til babysalmesang oplevede i stor udstrækning det samme som lederne, blot udtrykt i andre ord: At babysalmesang er en tiltrængt stille stund, en stjernestund, en hellig timeout, den ubetingede tid og efterlyste en udgave for de voksne, som også skulle foregå i rummet: babysalmesang uden babyer. Og de nød, uanset øvrigt syn på kirken, at være i kirkerummet. For eksempel udtrykte en, hvor vigtigt det var at kunne ligge på en yogamadrass og tage rummet til sig. Mens en anden lagde vægt på det lys, som en glasmosaik i kirkens kor gav fra sig. Rummet blev set som et rum, der gav ro i en dagligdag fyldt med uro. Den time om ugen, hvor de kunne finde fred. En deltager fortæller:

Deltager 1: Jeg er fascineret af rummet. Min søn var let fra starten af og ville gerne lave aktiviteter. Her i kirken mødes vi med andre mødre med sang og leg og stimulering. Jeg har ikke prøvet andet end det her. Så jeg er bare kommet tilbage. Min søn er ikke døbt og skal ikke døbes, og vi har ikke andet forhold til kirken end det, at vi kommer til babysalmesang. Der er man-

ge fine fortællinger han skal have med også. Men det er så meget RUM-MET, lysekronerne, lyset, vinduet. Det fangede ham med det samme.⁸⁰

Det bekræftes af en anden deltager fra København, som svarede mig på spørgsmålet ”Hvad er det vigtigste ved babysalmesang?”:

Ud over det musikalske er to ting vigtige. Sproget og rummet. Sproget først. Gennem babysalmesang giver vi børnene et sprog. Det kommer ind med modernælken så at sige, næsten helt bogstaveligt, for børnene bliver ammet i forbindelse med salmesangen. Jeg tror, at hvis man skal give børn en reel mulighed for selv at vælge, om de vil døbes, så skal de lære sproget. Det giver babysalmesang mulighed for.

Så er der rummet. Fortroligheden med kirkerummet betyder også meget. For når der er et eller andet, gudstjeneste, konfirmationer osv., så har min søn fortroligheden med rummet, også nye kirkerum. Det er naturligt for ham at komme i kirke, han er ikke en fremmed, når han kommer der. Til babysalmesang kom præsten forbi indimellem, og organisten spillede på orglet indimellem, så når min søn kommer i kirke, ved han, hvad en præst gør, og hvad et orgel er. Og han er meget optaget af begge dele.⁸¹

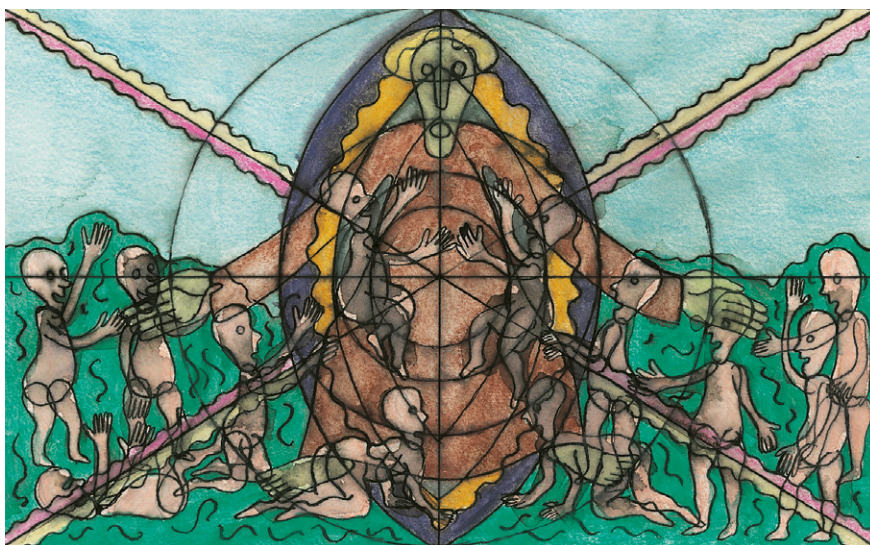
Hvad er det, kirkerum kan? De er bærere af en kollektiv erindring.⁸² I kirkerum i alle deres forskellige arkitektoniske udgaver sættes vi et andet sted. Et sted med en klangbund båret af to årtusinders løft fra jord mod himlen og himlens gang på jorden: På stjernetæpper lyseblå skal glade vi til kirke gå. Himlen lander på jorden og binder ånd og krop sammen. Hvis vi går tilbage til den gamle mulige betydning af ordet *religio*: at binde sammen, så binder kirkerummet tre dimensioner sammen, som på egen vis ophæver tid: vertikalt og horisontalt, men også diagonale akser mødes (Hartmut Rosa).

Med Jesus i fx Gerhardts/Brorsons salme *Mit hjerte altid vanker i Jesu føderum* (DDS 125) kommer vi ind i Jesu føderum. Jesus fødes i netop det rum,

80 29. juni 2020 samtale med deltager i kirke i Østjylland, Gautier/Kristensen skole

81 Samtale 2. juli 2020 med deltager, København, Anne Mette Riis' skole

82 Note fra oplæg af Jørgen Demant, Kursus i Erindring Rum & Ritual, 24. marts 2022, Løgumkloster

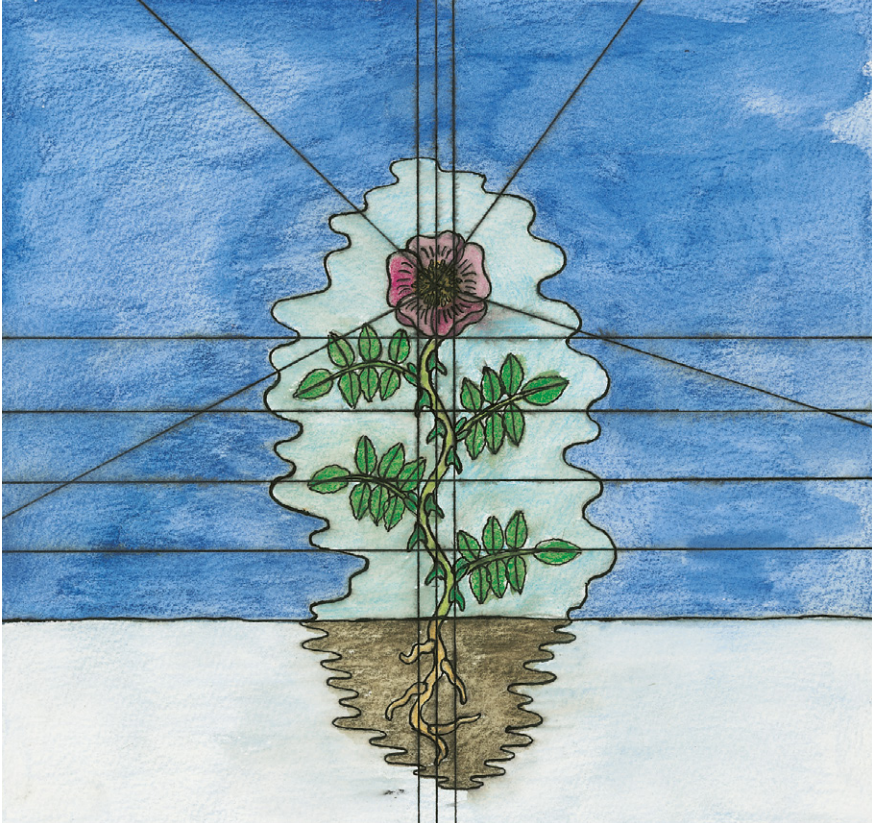

jeg sidder i til gudstjenesten og inderliggøres i hjertekammerets krybbe-
rum, som Grundtvig skriver det i *Venner, sagde Guds engel blidt* (DDS 105).

Kirkerummet danner klangrum for gudstjeneste. Der opstår en samtale, en udveksling mellem rum, salme og deltager. Musik og sang går ind med deres særlige evner og får indre og ydre rum til at svare. Kirkerummets lysindfald og højt til loftet afføder subjektive anelser og fornemmelser. Hvem er det, vi søger, når vi går ind i rummet? Gud, os selv, hinanden?

Til babysalmesang bliver kirkerummet langt større end det fysiske rum og breder sig med salmesangens iboende evne til ritualisering ind i dagligdagen. Kirkerummet bliver en sprække til uendeligheden, som svarer til den længsel, der er fra hverdagens uro. Kirkerummet bliver et erindringsrum. Et apologetisk rum, der forsvare identitet og mening, som Jørgen Demant formulerer det.⁸³

83 Note fra oplæg af Jørgen Demant, Kursus i Erindring Rum & Ritual, 24. marts 2022, Løgumkloster

Et andet rum

Kirkekaffens betydning

På spørgsmålet: ”Hvordan leder du babysalmesang?”, fortæller en af de præster, jeg talte med:

Jeg har ingen snak undervejs i babysalmesangsforløbet, kører det hele strengt liturgisk. Og har ingen papirer. Liturgien er formet af en blanding af salmer og børnesange; og som leder skal man være klar over, at man skal kunne det hele udenad. Det kræver indøvelse. Snakken tager vi til kaffen bagefterovre i konfirmandstuen. Og den snak er meget vigtig, men hører til i et andet rum.⁸⁴

Præsten afholder babysalmesang efter Anne-Mette Riis' skole, hvor man ikke taler undervejs. Men hun vægter samtidig den efterfølgende samtale højt. En beslægtet holdning til kirkekaffens betydning finder jeg i en forstadskirke i Trekantområdet. Det er en kirke, der i 12 år har haft babysalmesang efter Ingrid Oberborbecks skole. Det diakonale og sociale vægtes højt her, og det er karakteristisk, at flere generationer mødes. Fra nul år til 75 år med en mellemlanding på en kirke- og kulturmedarbejder på omkring de 50. Lederne oplever, at babysalmesangen besidder en brobyggende evne til at bryde mure ned mellem ellers adskilte menighedstyper, sådan som Tina Brixtofte Andersen argumenterer for i afsnittet *Diakoni styrkes ved en dialogisk liturgi*.

84 8. september 2020, Lolland-Falster, Anne-Mette Riis' skole

I samtalerne, både mellem deltagerne og en anden mellem de to frivillige, der har deltaget igennem alle årene, blev det tydeligt, at babysalmesangsliturgien i kirken vægttes lige så højt som den efterfølgende kaffe med brød i sognehuset. Først skabes et frirum mellem mor og barn i kirken, siden et frirum mellem mødrene indbyrdes og lederne.

Samtalen nedenfor udspinder sig mellem fire deltagere. De frivillige og kirke- og kulturmedarbejderen lytter med, for deltagerne vil gerne have, at de hører, hvor vigtig babysalmesang er for dem. Noget, der var kendetegnet for tillidsforholdet, alle de steder jeg besøgte. Deltager 1 har fokus på det sociale, deltager 2 på det diakonale og deltager 3 og 4 på muligheden for at opbygge nye relationer:

Deltager 1: Jeg gik meget til babysalmesang med min ældste, da han var helt lille. Da var det for det sociale, for jeg var tilflytter. Det var så godt, hans bedste ven lærte han at kende her. De leger stadig. Salmesang har skabt hans glæde for musik, så nu går min dreng på fire år til musik i V (nærliggende by, min anmærkning). Så da lillesøster kom til, skyndte jeg mig at trykke på knappen og melde mig til. Jeg nåede en del sæsoner med min søn, han begyndte, da han var tre uger gammel. Han spiller og synger meget: både techno, rock og salmer.

Deltager 2: Jeg begyndte at gå til babysalmesang med min ældste datter, og det var en god måde at lære at synge på og at lære andre mødre at kende. Børnene bliver vant til kirkerummet. Babysalmesang med vores lille nye datter betyder, at der er tidspunkter med fuldt fokus på hende – for hjemme tager den store pige en del opmærksomhed. Og det her bagefter med kaffen og hyggen og NUTELLA, som vi havde før corona – det er bare så godt. Hyggen bagefter er lidt ekstra mødregruppeagtigt. Vigtigt. Når man er derhjemme, skal man altid lige huske vasketøjet og det andet barn. I kirkerummet handler det kun om det, der sker dér. Der skal ikke nås andet. Og så er det dejlige sange. Der er nogle sange, vi synger derhjemme: Gud ske tak og lov, Spænd over os og Raslesangen.

Til babysvømning er der så mange, og der er ikke noget fællesskab. Det handler kun om at gå til det. Her er der fællesskabet også. Det var min sø-

ster, der anbefalede mig at gå til babysalmesang. Hun havde været glad for at gå til det, der hvor hun bor.

Deltager 3: Jeg hørte om babysalmesang fra min nabo. Hun havde været glad for det, så hun nævnte det for mig. Jeg havde ikke hørt om det før. Det som jeg var glad for, da jeg gik her med min første, det var øjenkontakten med barnet. Jeg kunne se det i øjnene på ham, når bedeslagene lød på triangel. De lyste. Vores nummer to har mere travlt med at komme omkring, men han er også tilpas med at være i rummet. Vi havde samme oplevelse til barnedåben med dem begge. De var trygge ved alt, der foregik i kirken.

Hernede i sognehuset var det første gang, jeg mødte en anden mor, der også syntes, det var svært at være mor. Det var så rart. Når vi sidder og synger i kirken, så er der fokus på børnene, og når vi kommer her i sognehuset bagefter har vi fokus på hinanden, og det er Så godt. Der var ligesom rum til det. Det er måske personligt, men det er godt at kunne sige det.

Deltager 4: Det er godt, at der er fokus på både barn og mor. Ellers er det nemlig tit sådan, at der kun er fokus på enten barnet eller moderen. Jeg har en veninde i Aarhus, der var glad for babysalmesang – og så tænkte jeg, da jeg kom her og så en flyer, om jeg overvejede barnedåb: at det her skal jeg skynde mig at være med til. Det er rigtig fint. Jeg har fokus på min datter og kun på hende, og så er der er noget socialt oveni for mig også i det.⁸⁵

I alle de kirker og sognegårde jeg besøgte, ligesom den ovenstående, vakte det glæde, når det også under corona blev gjort muligt at mødes til kaffe og brød-samtalen-samværet bagefter. De fysiske forhold tillod det ikke alle steder, og det blev begrædt. Der, hvor det kunne lade sig gøre, var taknemmeligheden til gengæld stor.

Samtidig taler deltagerne med hinanden, om hvilken betydning liturgi og kirkerum har for deres forhold til barnet og for barnet selv, og hvor godt det er for dem selv at møde hinanden i samtalen efterfølgende. Udsagnene fra

85 11. november 2020, Samtale i forstadskirke i Trekantområdet

ovenstående samtale er retningsgivende for synet på betydningen af *kirkekaffen* efter babysalmesang i alle 12 kirker, altså uanset skole.

- At komme for det sociale, ikke mindst som tilflytter.
- Vigtigheden af hygge og samtale.
- Her handler det om fællesskab.
- At møde en anden mor, der også synes, det er svært at være mor.
- At reflektere over, hvad det er, de oplever sammen i kirkerummet.

Babysalmesang for alle uanset religiøs observans

... Så er babysalmesang slut, og vi bevæger os over mod kaffebordet med nødvendige bleskift, flaske og amning undervejs. Jeg får et barn på armen, som falder i søvn til min vuggen. Undervejs i samtalen rundt om bordet fremgår det, at to er her nu med deres andet barn; én, fordi søsteren også er her; tre er i mødregruppe sammen, og én hørte om det fra sin nabo. Lederen spørger stilfærdigt, om forældrene har behov for, at der fra kirkens side bliver talt åbent om, at man er velkommen med sit barn til babysalmesang, uanset om man har planlagt barnedåb eller ej? Det forslag bliver taget godt imod. Ja, det ville være godt. Det vil være godt, om kirken på sin hjemmeside fortæller, at alle er velkomne, uanset om barnet skal døbes eller ej.

En af deltagerne fortæller, at det netop havde været en overvejelse hos en i mødregruppen, som ikke skulle holde barnedåb. Fordi det ikke stod at læse nogen steder, betød det, at hun ikke kom til babysalmesang. En anden fortæller, at hun er rundet af en frikirkemenighed, hvor man døber senere. Hun ser babysalmesang som en aktivitet på linje med søndagsgudstjenesten, hvor man jo heller ikke bliver spurgt, om man er døbt. Hun finder det vigtigt, at folkekirken viser sin rummelighed og er tydelig med den. Hun havde faktisk taget den for givet.

Det er netop, hvad flere forældre undervejs har udtrykt. Folkekirken vil vinde ved at være klar i mælet med, at babysalmesang ligesom søndagens gudstjenester er for alle, uanset religiøs observans.

Ligesom folkekirken i øvrigt er en rummelig institution med mange indgange, er det vigtigt at bevare åbenhed for kirkelig, teologisk og demografisk forskellighed, en lav tærskel og høj kvalitet i babysalmesang. Hør blot her:

Deltager 1: Her til babysalmesang føler jeg mig godt tilpas. Ro. Babysalmesang kan noget andet end den almindelige gudstjeneste. Og børnene må selv bestemme, om de vil døbes senere.

Deltager 2: Her bliver der fortalt historier og bedt fadervor. Hvis der var mere af den slags, kom jeg nok ikke. Så var det blevet for meget. Men det er fedt, når jeg er her. Og det havde jeg nok ikke troet. Egentlig havde jeg gerne været fadervor foruden, men det passer fint ind i sammenhængen.

Deltager 1: Min mand er født i (et muslimsk land) og flygtede på grund af religiøs forfølgelse. Han mener, at dåb ikke er noget, der skal trækkes ned over andre. Ikke påduttet.⁸⁶

Det er slående, hvor glade de to deltagere er for kirkerummet, for fortællingerne (i salmer og tekster) og for den ramme, der lægges til babysalmesang. Babysalmesang har efter de første snart 20 års virke slået rod i befolkningen. Skal man lytte til deltagerne, er det tid at løfte babysalmesangs teologiske, liturgiske og kirkelige betydning frem, så præster, søndagsmenigheder og menighedsråd får øjnene op for det fundamentale menighedsopbyggende arbejde, samtlige babysalmesangsledere potentielt står for. Og det med en aldersgruppe, der efterlyses i kirkelige sammenhænge: Voksne i alderen 20-45. Og deres børn. Og deres bedsteforældre.

Deltagerne var ikke i tvivl om, at babysalmesang var en ”religiøs aktivitet”, for det var jo salmer, de sang, og en kirke, de var i. Deltagerne fra øst til vest og fra nord til syd var samtidig enige om, at babysalmesang var et dogmefrit rum. Og det nød de. I alle egne, om man skulle have sit barn døbt eller ej, om man var traditionel kristen eller ej, hvad det så end er, stod babysalmesang for deltagerne som et vigtigt åbent mødested for det, der kan benævnes det multireligiøse samfund. Samtidig var der alligevel flere steder

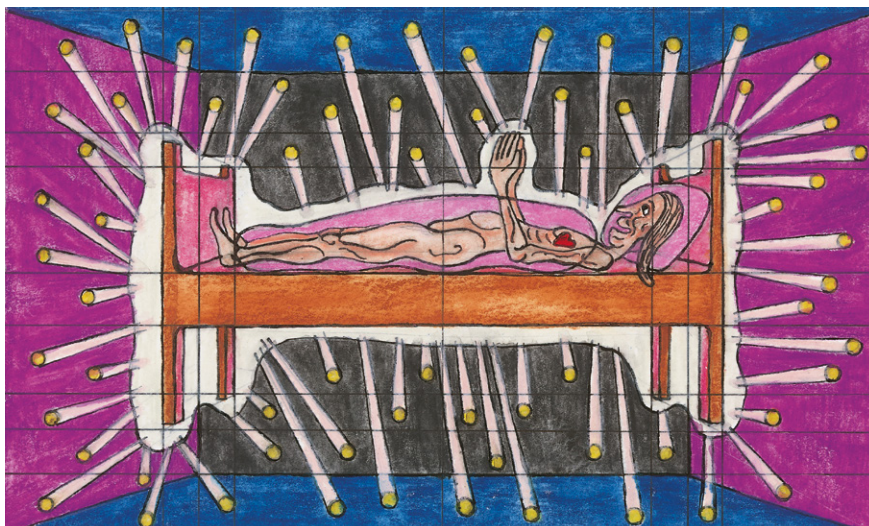
86 29. juni 2020 samtale med deltagere i kirke i Østjylland, Gautier-Kristensens skole

en usikkerhed på, om man måtte komme, hvis ikke man skulle have sit barn døbt. Det dukkede op i flere af samtalerne som tema, at deltageren ikke ligefrem skiltede med det, hvis ikke barnet skulle døbes. Flere steder – fra øst til vest – var det et kompromis hjemmefra, at hvis den anden forælder ikke ønskede barnet døbt, var handlen, at så skulle barnet i hvert fald gå til babysalmesang. Det, som kom som glade overraskede udbrud, var taknemmelighed over kvaliteten, forståelsen for spædbarnets behov, den kropslige tilgang til kirkerum og stemme, fællesskabet i det efterfølgende samvær – og, der hvor det var gratis at deltage, taknemmelighed over det, fordi en barselstid er økonomisk anstrengt. Alt dette koblet med et indhold spækket med kulturkristendom, som de kunne tage med sig hjem og nynne videre på.

Hvad skal der så til for, at de menighedsråd og præster, der endnu ikke har opdaget den teologiske tyngde i babysalmesang, opdager den? Det er svært at svare på. Men der ligger et potentiale i de forældre, der i mødregrupperne 'gør reklame' for babysalmesang, og som en slags folkekirkelige medværter med selvfølge går ud fra, at babysalmesang må være for alle. Der må startes åbne dialoger uden skjulte dagsordener. Og her har menighedsråd og præster et særligt ansvar.

Efter at mødrene og børnene er taget hjem, fortsætter lederen og jeg samtalen. For det er vigtigt, finder hun, at alle er og føler sig velkomne til ba-

bysalmesang – også dem, der måske så til deres glæde netop til babysalmesang finder en menighed, de finder sig trygge i. Og som måske har fravalgt barnedåb til højmessen, dels fordi man føler sig akavet, men også på grund af den store fest, der ofte forventes af omgivelserne. Den kan være svær at leve op til. Kirken kunne måske derfor tilbyde dåb til den afsluttende kravlegudstjeneste for dem, der vil det? Med othellolagkage. I det hele taget tage babysalmesang fra den ene ende af spektret til den anden og gøre det tydeligt, at babysalmesang rummer alle? Fra dåbs-afvisere, til dåbs-tøvere til dåbs-afficionados?⁸⁷

Samtalen med denne leder fik mig til at tænke på et andet eksempel fra en kirke i Midtjylland, hvor man har babysalmesang efter den Gautier/Kristensenske skole, og hvor der på det tidspunkt ikke blev annonceret med, at babysalmesang var for alle, uanset om barnet skulle døbes eller ej. Jeg talte med en mor, der havde gået til babysalmesang et par år tidligere, over Teams. På spørgsmålet ”Hvad hvis babysalmesang mere målrettet blev til dåbsoplæring?”, svarede hun:

87 8. september 2021 Babysalmesang og samtale efterfølgende i sognehus i Nordsjælland

Det tror jeg ikke er en god ide. Jeg havde en snak om det i mødregruppen, efter at vi var holdt op til babysalmesang. To af os er opvokset her, og to er tilflyttere. Jeg spurgte: Hvordan kan det være, at kirken ikke tiltrækker unge mennesker? Jeg havde været til et arrangement i kirken, og jeg var den eneste unge, der deltog. Så blev der tavshed. Jeg ved ikke, om jeg overtrådte nogen grænser. Men vi fik en snak i gang om det. Vi fik talt om det. Vi er jo meget forskellige. Den anden tilflytter fortalte, at hun havde haft det svært med babysalmesang de første gange, hvor fadervor og dåbsevangeliet blev sagt og læst. Det havde hun det svært med. Hun skulle ikke have sit barn døbt. Faderen har meldt sig ud. De har taget afstand fra det. De havde holdt navngivningsfest. Hun havde overvejet, om hun skulle komme igen og havde valgt at komme igen, fordi vi andre gjorde det. Det er en svær balance at holde. Men det er vigtigt, at babysalmesang bliver på et stadie mellem leg og liturgi, ellers skræmmer det flere væk.

Samtidig med det skal vi kunne lugte, at det er i en kirke. Det skal være tydeligt, hvem afsenderen er. Man skal kunne mærke, at det er det kristne budskab, der er i fokus. Og så samtidig holde den åbne dør. Det her med at gøre tærsklen lav, det er vigtigt.⁸⁸

I flertallet af de kirker, jeg besøgte, var en del af deltagerne med i mødregrupper, som deltog helt eller delvist. Det kom frem i samtalerne, at det ofte var en af deltagerne, den mest kirkelige, der havde fortalt om tilbuddet og indbudt de andre til at være med. Det er en utrolig vigtig samtale, de er med til at sætte i gang. Det var forskelligt, om hele mødregruppen valgte at deltage. Det er ikke så vigtigt lige her. Men det, at deltagerne taler indbyrdes om, hvad kirken egentlig er, og hvad den er åben for, er vigtigt og er en samtale, som kirkens menighedsråd og præster må tage tråden op i. Den fine balance, som informanten ovenfor beskriver, viser, at åbenhed her er vejen frem. Og at det er kirken, der må åbne sig. Fortælle gennem annonceringen, at alle er velkomne. Tage babysalmesang ligeså alvorligt som søndagens højmesse og indbyde alle.

88 6. oktober 2020, samtale med tidligere deltager i Kristensen/Gautiers skole over Teams

Vigtigst for deltagerne er det, at babysalmesang skal være åbent for alle, uanset om forældrene skal have deres børn barnedøbt eller ej, og at det foregår på gulvet i øjenhøjde med børnene. Ofte kommer deltagerne som hele mødregrupper, og der er det vigtigt, at der også er plads til alle. Der kan være så mange grunde til, at barnet ikke skal døbes lige nu. De grunde, jeg er stødt på, til ikke at få barnet døbt, men alligevel vælge babysalmesang til, er følgende:

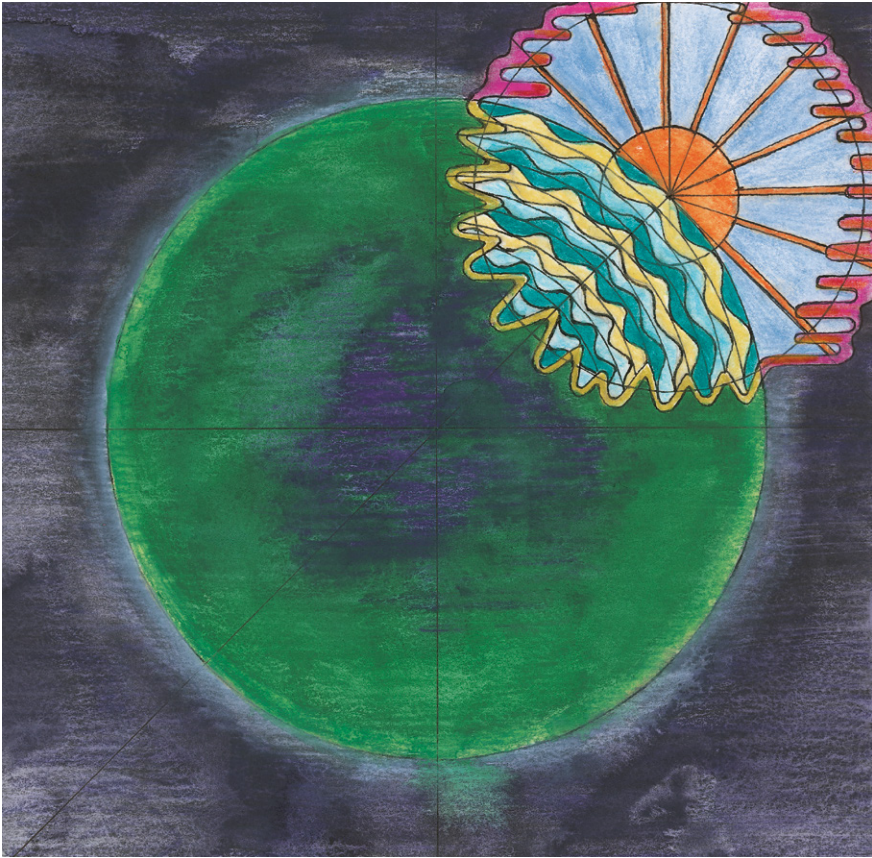
- At en af forældrene er ateist og ikke ønsker barnet døbt. Kompromiset her blev så babysalmesang, som den ateistiske forælder i øvrigt var glad for at komme til, når moderen var forhindret.
- At faderen havde en anden religion, og derfor ønskede begge forældre, at barnet selv skulle kunne vælge, når det blev større.
- At begge forældre havde haft missionsk opvækst og af den grund havde taget afstand til kirken, men alligevel ønskede, at barnet skulle have den kristne kulturarv med sig, så det selv kunne vælge siden. Her fandt forældrene i øvrigt, at kirken gennem babysalmesang åbnede sig for dem igen som noget, de kunne relatere til.
- At forældrene kommer fra en kristen retning, hvor børnene døbes senere.
- Det bliver særlig vigtigt, fandt jeg ud af ved at spørge deltagerne, at det i annonceringen gøres klart, at babysalmesang er til for alle i sognet, lige meget om man skal have sit barn døbt eller ej.

En deltager fortalte, at en anden fra mødregruppen havde valgt babysalmesang fra, fordi det ikke eksplicit stod på kirkens hjemmeside, at man ikke behøvede at få sit barn døbt⁸⁹. En anden informant, som havde gået til babysalmesang et par år tidligere, fortalte, at en fra hendes mødregruppe, som ikke skulle have sit barn døbt, kun var blevet ved med at komme for ikke at bryde op i mødregruppens fællesskab⁹⁰. Det fortalte jeg lederen, som straks ændrede på hjemmesiden, så det nu fremgår, at babysalmesang er for alle uanset religiøs observans.

89 24. september 2020, Midtjylland, Gautier og Kristensens skole

90 6. oktober 2020, samtale med tidligere deltager i Kristensen/Gautiers skole over Teams

Konklusion

Refleksionerne over og analyserne af samtalerne og møderne bag *Babysalmesangens teologi – en gudstjeneste, en menighed* viser:

- et behov for åbenhed overfor forskellige liturgiske afsæt og
- en argumentation for at løfte babysalmesang ind i kirkerummet som gudstjeneste på linje med andre hverdagsgudstjenester og kasualier
- en argumentation for, at deltagerne til babysalmesang er menighed og opfattes som sådan af andre menighedstyper og af præster og menighedsråd.
- Dette medfører et behov for, at betydningen af lederens liturgiske rolle synliggøres og styrkes.

Det igen fører så tilbage til det vigtige i at opbygge en fælles uddannelse for ledere af babysalmesang. Da de fleste ledere er lægkvinder og lægmænd, vil en liturgisk mangfoldighed og bevidstgørelse desuden føre til en styrkelse af det almene præstedømme. Ved at anbefale fokus på åbenhed overfor forskellige liturgiske grundformer og på uddannelse af babysalmesangs-lederne vil dannelsesstraditionen med salmer og sangskat blive styrket.

Der er brug for, at de tilbydes teologisk, liturgisk, pædagogisk og musikalsk opkvalificering, så der bliver fælles basis at finde nuanceringerne fra. Ligesom en teologisk uddannelse giver mange forskellige slags prædikanter, vil en musik- og religionspædagogisk uddannelse styrke kvalitet og variation indenfor babysalmesang. Det første skridt kunne være at arbejde for kriterier for afholdelse af babysalmesang som for eksempel, at det skal finde sted i kirkerummet og forstås af en person med en af de eksisterende kurser/uddannelser i babysalmesang.

Et spørgsmål er dukket op i mig undervejs i feltarbejdet: Har de øvre kirkelige lag, menighedsråd og præster inklusive, svært ved at anerkende deltagerne i babysalmesang som menighed, fordi det mest er kvinder og børn,

der deltager? I hvert fald kan man spørge sig om, hvad der ville være sket i menighedssynet, hvis en fjerdedel af landets fædre i perioden 2002 til 2022 havde meldt sig til Søren Kierkegaard-studiekreds i kirken. De ville måske hurtigere være blevet set og anerkendt som menighed. Eller tager jeg fejl.

Sikkert er det, at hvis folkekirken formår at videreudvikle på det kæmpe potentiale, der ligger i kirke- og kulturmedarbejderes, kirkemusikeres og præsters arbejde med babysalmesang, så vil den menighed, som babysalmesang har fat i, få endnu mere lyst til at bruge det kirkerum, de er kommet til at holde så meget af, til andet end babysalmesang. Meditationsgudstjenester, Gravidsamtaler, Stjernestunder, Taizégudstjenester, dansegudstjenester og andre hverdagsgudstjenester kan være med til at bevare og udvikle erfaringen af kirken som Marias krop. En rummelig og åben kirke.

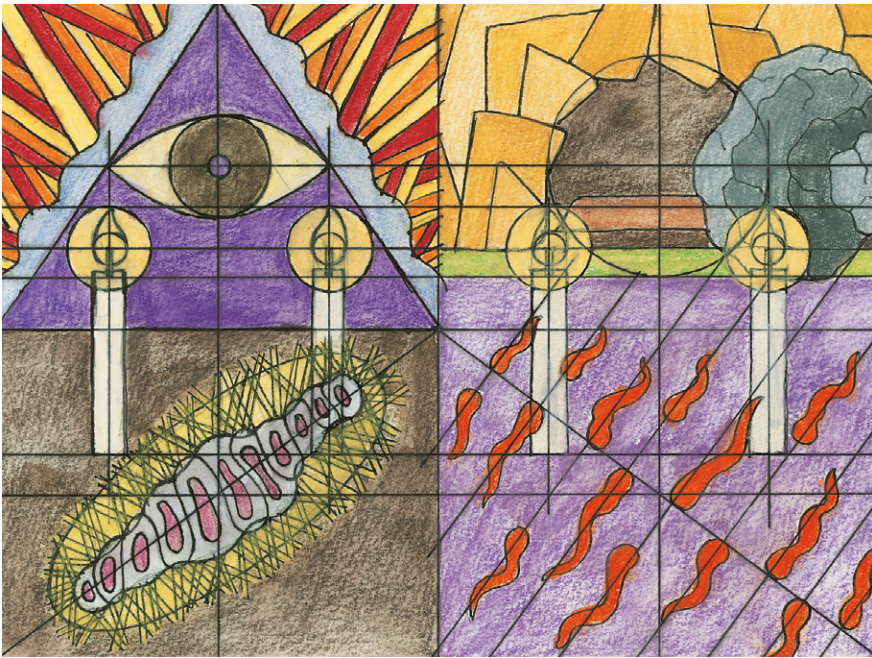
Babysalmesang er blevet en institution indenfor en periode på kun 20 år. Dens teologi har udviklet sig med stor fart, fordi dens rødder er så dybe, og er blevet lige så forskelligartet som folkekirken selv. Babysalmesang har teologisk kapacitet i sin kombination af tradition for folkelig musikpædagogik og religionspædagogik af høj kvalitet. Salmesang og fællessang står stærkt i Danmark og har gjort det i 200 år. Det var en tradition, som var ved at glide os af hænde i perioden 1975 til 2000, men som blev grebet af folket og af det lykkelige held, at babymusik blev koblet med babysalmesang.

Lytter folkekirkens menighedsråd og præster til deltagernes glæde over konceptet, uanset skole, og til deltagernes udbredte ønske om, at babysalmesang tydeligt annonceres som åbent for alle uanset religiøs observans, vil meget være vundet.

Lytter man til deltagerne, opdager man, at babysalmesang umiddelbart opfattes som gudstjeneste, når den finder sted i kirkerummet, fordi det er et rum, der af sig selv fortæller om kristendom. Lytter man til lederne, bliver det tydeligt ud fra et diakonalt og integrations synspunkt, at det fungerer bedst, når babysalmesang er gratis at deltage i, og lederne aktivt rækker ud efter alle sociale grupper. Det koster, som en leder udtrykker det, kun et brød og en ost.

Med baggrund såvel i deltagernes og ledernes udsagn og længsel vil det være godt, hvis præster og menighedsråd inspireres til at sætte sig ind i babysalmesang og dens menigheds tanker og erfaringer. Og de forskellige teologier, der ligger bag. Som en leder udtrykker det, går præsterne glip af ALT, når de ikke deltager. Det samme gælder de valgte menighedsrådsmedlemmer og kirkens frivillige, uanset køn og alder. Så der er alt at vinde ved at gå med: En levende gudstjeneste og en levende menighed.

Litteratur til Babysalmesang

Primær litteratur

Inge Marstal og Helene Dam: Min første salmebog. Gennemillustreret af kunstneren Bjørn Nørgaard. Det Kgl. Vajsenhus' Forlag, 2004

Beregnet for børn i alderen 0-11 år. Indeholder et udvalg af salmer fra Den Danske Salmebog og et mindre antal bibelhistoriske sange og salmer. Til hver salme er der noder og becifringer. Udvalget er foretaget af musikpædagog Inge Marstal og præst Helene Dam. Bogen er gennemillustreret. Til bogen hører en manual, som anvendes til babysalmesang.

Ingrid Oberborbeck: Som fuglen i skov. En bog om babysalmesang. Dansk Sang, Folkeskolens Musiklærerforenings Forlag, 2008

Bogen har som formål at inspirere sognemedhjælpere, organister, præster og korledere, som beskæftiger sig med salmesang for unge forældre og deres små børn under kirkens tag. Sang- og salmeforslag med noder samt liturgiforslag med illustrationer.

Anne-Mette Riis, Salmer i dans og bevægelse – fra babysalmesang til konfirmanddans. Det kgl. Vajsenhus forlag, 2011

Bogen er en håndbog, der henvender sig til musikpædagoger, organister, præster og sognemedhjælpere, som ønsker at undervise i babysalmesang, minikonfirmand- og konfirmanddans. Håndbogen giver konkrete og lettilgængelige forslag til undervisning.

Christine Toft Kristensen & Mette Christoffersen Gautier: Babysalmesang med mere, Eksistensen, 2019

Babysalmesang med mere behandler babysalmesangaktiviteten ud fra en teoretisk og en praktisk synsvinkel og indeholder liturgier med konkrete forslag til salmer og tekstlæsninger. Bogens styrke ligger i at anerkende deltagere i babysalmesang som menighed og aktiviteten som gudstjeneste.

Sekundær litteratur

Marie Vejrup Nielsen m.fl.: Tager du barnet ved hånden, tager du moderen ved hjertet, Aarhus Universitet og Danmarks Kirkelige Mediecenter, 2014 https://samtidsreligion.au.dk/fileadmin/Samtidsreligion/Oevrige_projekter/Babysalmesang/BabysalmesangRapport.pdf

Karen Marie Leth-Nissen, Dåb i dag. Traditionen til forhandling, Det teologiske fakultet, Københavns universitet, 2020

Rose Marie Tillisch, Babysalmesangens teologi. En gudstjeneste. En menighed. FUV, 2022

Bilag

Bilag 1

Gudsmødets teologi

Samtale med Anne-Mette Riis i hendes hjem i Ølsted den 20. maj 2020

Er babysalmesang forkyndelse?

Ja, – det er det for mig.

Der er en universel kærlighed i babysalmesang, hvor muligheden for at mærke Guds nærvær er til stede. Den materialiseres gennem forældrenes betingelsesløse kærlighed til deres barn. I babysalmesangen praktiserer vi den kærlighed. Kirkerummet er et sted, hvor man kan komme og være – uden forbehold. Her kan man mærke forbindelsen: Både i og til sig selv, til andre, og til det, der er større end os.

I salmen *Trods længselens smerte* siger Grundtvig: ”Tag ordet i munden, og elsk det fra grunden! Da hos dig i navnet han bor!” I babysalmesangen nøjes vi ikke med at tage ordet i munden – vi tager det også i kroppen. Samtidig med at vi bevæger os til sangen med et barn i armene. Så i min oplevelse er babysalmesang forkyndelse.

Som formidler bestræber jeg mig på at være det, jeg gør. Synger jeg om lysets engel, må jeg mærke netop dette lys, for at andre også mærker det. Den franske mimiker Marcel Marceau sagde det på denne måde:

Når man mimer, udtrykker ens bevægelser essensen af sjælens allerinderste ønsker.

Når man mimer vinden, bliver man en storm.

Når man mimer en fisk, kaster man sig selv i havet.

Babysalmesangens kvalitet – og præmis – er fordybelse i formidlingen.

Er det gentagelsens fordybelse?

Muligheden for fordybelse bliver større gennem gentagelser. Jeg har lært det så godt at kende, at det er blevet en del af min kerne. Og her dannes grobunden for større fordybelse. Babysalmesangen har for mig, i sit grundparameter, været det samme i snart 20 år. Men jeg er ikke blevet træt af at synge for eksempel ”Morgen er nær”. Denne indledningssang er en hilsen til det enkelte barn og er blevet en slags indgangsbøn.

Det er ikke blot ord, jeg synger, men dét, som ved hvert møde danner ramme om det nærvær, der skabes i babysalmesang.

Som klostrenes tidebønner?

Ja, det er egentlig en interessant sammenligning.

Nærvær i gentagelse skaber fordybelse. Der er en sammenhæng mellem at gentage og blive nærværende, men fordybelsen er ikke givet. At synge det samme vers gang på gang, at have den samme form, kan danne basis for fordybelse. Men det er ikke nødvendigvis sådan, det opleves for alle.

Jeg tror dog, at nærværet kan trænes gennem gentagelsen – ligesom små børn trives i rutiner, fordi det er trygt og forudsigeligt, bliver gentagelsen også en tryghed. K. E. Løgstrup siger i kapitlet Poesi og Etik i *Den etiske fordring*: ”I utrygheden undertrykkes udtryksfuldheden” og: ... ”Lyset, som det kommer ud i udtryksfuldheden, stiller krav til ægtheden ...”. Det handler om at skabe et trygt rum. Et rum med nærvær og fokus. I dét rum kan vi udfolde og udtrykke os, som vi er.

En anden vej til fordybelse er langsomhed – babysalmesangen skal ikke foregå i et højt tempo, men derimod være en kontrast til meget af resten af

tilværelsen. Der er så meget, vi skal nå – men her, i dette rum, er der ro og tid – tid til fordybelse.

Hvordan gør du?

Der er en teoretisk basis, som handler om både musikpædagogikken og det musikalske – og tekstlige i salmevalget. Hertil kommer en viden om barnets udvikling og behov. Dette er et stort teoretisk felt med basis i forskning indenfor sansemotorisk, sproglig, følelsesmæssig og social udvikling.

I den konkrete stund handler det netop om det, jeg har beskrevet tidligere – nærvær, omsorg og skabelsen af et rum, som er trygt. Her formidles ømhed.

Jeg blev vældig provokeret for længe siden af to svenske musikpædagoger, som bragte Jon Linds budskab videre i én af de første udgivelser med idéer til leg med det spæde barn i hæfterne "Visor i väntan" og "Vagga, gunga, gå". Jon Lind (1909-1983) var læge og leder af det svenske Karolinska Universitetssjukhusets børneklínik og professor i pædiatri ved Karolinska Institutet. Han gjorde en banebrydende indsats for spædbarnsforskningen. Og hans vigtige budskab i vores forbindelse her er, at han sagde: "Syng for dit barn – syng for dit ufødte barn – syng for dit lille barn – uanset om du kan synge, er det en uvurderlig gave og af afgørende betydning, at du synger." Det, jeg blev provokeret af, var, at musikpædagogerne i deres materiale skrev, at "vi må øve os i ømhed". Jeg havde selv små børn på det tidspunkt – som om jeg ikke var øm over for dem! Men de havde ret – vi må øve os i ømhed. Vi må øve os i at lægge alt fra os, som forstyrrer. Både udefra og indefra og være til stede med hinanden nu og her. Igennem sangen med berøringen og bevægelsen får vi foræret en nøgle til ømhed og nærvær. Et barn næres gennem oplevelsen af at være elsket og værdifuld. Og den vished skabes gennem ømhed. Det er grobunden, hvorfra man som menneske vokser.

Kunne det kaldes en musikteologisk tilgang?

Ja – det kan jeg følge dig i. Musik og tro hænger sammen for mig. Sangen og forkyndelsen slår den samme streng an. Babysalmesang er et møde mellem

mennesker, mellem oftest mor, nogle gange far, og barn. Men det er også et møde med det hellige gennem musikken. Der kastes lys ind på mødet gennem salmer, nærvær og musik. Et nærvær i den allerdybeste betydning.

Er det gudsmødet? Som når præstens hånd er Guds hånd i vielsesvelsignelsen?

Det har det muligheden for at være. Jeg spiller altid det samme stykke musik. Det er en variationssats over Carl Nielsens smukke melodi til *Mit hjerte altid vanker i Jesu føderum*. En sagde: ”Jamen, er det ikke en julesalme?” Jo. Men julen handler om fødsel, glæde og kærlighed, og dét er ikke sæsonbestemt. I hjerterummet er det jul hver dag. Imens musikken spiller, bevæger jeg en stor vifte langsomt. Eller blæser sæbebobler. Det er en stund hen imod afslutningssalmen, hvor forældre og barn ofte er helt tæt sammen og lader alt falde til ro.

Du taler om mellemrummenes betydning. Jeg kan huske, hvor stort indtryk det gjorde på mig, første gang jeg var til en koncert, at der var stilhed mellem satserne. I kirkens ritualer savner jeg ellers disse mellemrum. Denne stilhed. Indfører du musikkens mellemrum i babysalmesangens forkyndelse og ritual?

Jeg lægger vægt på form og på mellemrum, fordi det skaber nærvær og fordybelse. Energien bevares i mellemrummene, men de giver også mulighed for at opleve stilhed. Jeg småsnakker ikke i den time, forløbet varer. Det er et ubrudt fokuseret forløb – uden snak. Det er denne form, der er med til at give fordybelsen.

Et forløb med babysalmesang varer tre kvarter, og jeg anskuer det som en regnbue, hvor den største bevægelse foregår på toppen. Der er en otte-ni faste elementer, ritualpunkter, undervejs. Jeg begynder med ni bedeslag. Det er en århundredgammel lyd, vi bærer med os i vores bevidsthed. Indledningen til gudstjeneste, vielse, dåb og begravelse. En måde at lukke opmærksomheden op på og stille sindet ind til dét, der kommer. Der er undervejs forskellige måder at være sammen på: Tæt forældre-barn samvær med øjenkontakt og berøring i morgensalmen, parvis rækkedans, riderankeleg, kredsdans med hele gruppen i fælles puls. Ved hver af regnbuens en-

der er mødet med den enkelte i et goddag- og farvel til det enkelte barn. Jeg synger barnets navn efterfulgt af morgenverset med klokkespillet og med en klokke/chime i hånden til farvelsalmen.

Der skal være kontraster i salmevalget – en vekslen mellem dur og mol. En vekslen i tempi og dynamik. Instrumenter med forskellig klang og dybde. Kontraster nuancerer og giver sammenhænge: Som mellem aften og morgen i for eksempel *Fred hviler over land og by* og *I østen stiger solen op*, eller ved juletid i forskellen i stemning mellem *Maria gennem torne går*, der får en enkel koreografi, og *Velkommen igen Guds engle små*, der bliver en festlig dans.

Det lyder som en gudstjeneste?

Det er en gudstjeneste. Jeg er præstedatter, har sunget i kirken det meste af mit voksenliv og holder af at komme i kirke som kirkegænger. Det er min baggrund og måde at tænke på.

Gudstjenestens ritual indeholder for mig at se en vekslen i tiltalen af vores hjerte, hjerne og krop. Og jeg oplever også gudstjenesten som en organisk form, hvor vi i bedste fald føler os mættede bagefter. Hjerneforskeren Kjeld Fredens har sagt i et foredrag, at vores hjernestamme, eller krybdyrhjernen, siger: ”Væk mig, når der sker noget interessant.” Når vi oplever kontraster, vågner vi op. Det gælder os alle og derfor også børn. Nogle af de elementer, jeg anvender i babysalmesang, kan anvendes også sammen med mennesker ramt af demens. Det handler om at have et roligt rum, om at være fokuseret og give musik og nærvær i de rette doser. Vi har alle brug for sansestimuli – fra den yngste til den ældste. Uden sansestimuli sygner vi hen.

Musikterapeuten Synnøve Friis har skrevet en lidt oversat bog, ”Musik i ældreplejen”, som jeg varmt kan anbefale. Bogen er skrevet til plejehjemspersonale. En af hendes pointer er, at det er i kontrasterne, vi åbner os og holder os vågne. Dette gælder også i babysalmesang. Sansestimuli er nødt til at være varierede, for at de kan få os til at vågne, og derfor er kontraster vigtige.

Hvordan begyndte det?

Jeg har arbejdet med børn og musik siden 1981 og med babymusik siden slutningen af 1990'erne på DKDM (Det Kgl. Danske Musikkonservatorium). Kirsten Nielsen, som er docent på musikkonservatoriet i Esbjerg, var startet et par år tidligere med babymusikken. Hun var min første og vigtigste inspirationskilde. På konservatoriet i København var der i starten ikke stor forståelse for babymusikken, selv om det jo er hos det lille barn alting begynder. Da jeg skulle have hold med børn og mødre derinde, spurgte de med meget stor skepsis: "Jamen, betyder det, at der så skal stå barnevogne herinde?"

Oplevelsen af modstand skulle vise sig at være en god prøvesten i forhold til at foreslå babysalmesang i kirkerne senere. I babysalmesangens første år i begyndelsen af dette årtusind holdt jeg mange foredrag og oplæg i provstier og sogne. For mange var det en utænkelig situation at have babyer og ammende mødre i kirkerummet – siddende på gulvet til en sådan aktivitet – og for en stor dels vedkommende meget vanskeligt at se "idéen med babysalmesangen". Denne holdning ændrede sig langsomt i de første år, og siden tog det så voldsom fart, at babysalmesang er blevet en naturlig del af kirkens arbejde nu.

Tilbage i 1990'erne startede jeg med børn og mødre hjemme i min stue med babymusik. Jeg ville have erfaring i det, som de studerende på musikkonservatoriet skulle undervises i. På konservatoriet arbejdede jeg sammen med Inge Marstal om babymusik. Inge sørgede for, at min babyundervisning gennem et halvt år blev filmet, og så blev hun bedt om at tale til et stiftskonvent. Hun spurgte mig, hvilken vinkel hun skulle tale ud fra. Jeg foreslog hende at tale om kirkens vægtning af indhold og kvalitet i musik for og med børn.

Inge viste filmklip fra min undervisning med babyer og forældre. Helene Dam så straks kirkens mulige rolle i det, at denne form kunne overføres til kirken med salmer i stedet. Og derfra udviklede babysalmesang sig. Jeg startede babysalmesangen i et meget stort antal kirker, hvorefter mine studerende eller kursusdeltagere overtog efter et stykke tid. Herudover holdt

og holder jeg kurser i at forestå babysalmesang, udarbejdede koreografier og danse til mange salmer og samlede senere noget af repertoiret i bogen: ”Salmer i dans og bevægelse”.

For mig var det en dejlig og indlysende enkel opgave at få. Babymusikkens form var lagt – de teoretiske overvejelser godt i gang. En unik måde at være sammen med sit lille barn på blev flyttet ind i kirkens rum – og med salmeskatten som repertoire.

Så du ser babysalmesang som dåbsoplæring?

Det gør jeg. Babysalmesang er dåbsoplæring på den måde, at trygheden, tilliden, nærværet og genkendelsens varme til kirkens rum og salmerne bliver lagt i barnet og sandsynligvis også i den voksne. Når vi én gang i livet har haft en oplevelse eller erfaring af en sådan art, vil det være et sted, vi vil søge tilbage til og kan rejse os ved. Jeg holder meget af verset ”Gå da frit enhver til sit og stole på Guds nåde”. Ud af det inderligste møde vokser en frimodighed til livet.

Bilag 2

Gud fletter sig ind i os

Feministisk og diakonal teologi

Samtale med Tina Brixtofte Andersen, sognepræst ved Aarhus Domkirke
29. juni 2020. Repræsentant for den Ingrid Oberborbeckske skole

Jeg har arbejdet med babysalmesang i ti år. En af de vigtige ting at få beskrevet, når babysalmesangens teologi beskrives, er det diakonale aspekt. Det er i den grad underkendt. Det diakonale aspekt skal skrives frem. Beskrives. Og ligesådan skal det feministiske. Groft sagt går, som det er nu, mænd til Søren Kierkegaard-studiekredse, mens kvinder går til babysalmesang og meditationsgudstjenester.

Jeg er autodidakt i den forstand, at jeg altid har spillet megen musik og sunget, men jeg har lært af Ingrid Oberborbeck, som er sangpædagog, og som underviste i babysalmesang på musikkonservatoriet i Aarhus. Hun stod for babysalmesangen i Johanneskirken, derfor tog jeg fortsætterholdet og stod i begyndelsen for musikalsk legestue. Hun beskriver sin metode i bogen "Som fuglen i skov". Der findes også en række videoer med hende og hendes metode på nettet.⁹¹ Det er hendes metode, der er blevet plantet i Aarhus.

I mindst ti år har jeg afholdt babysalmesang og musikalsk legestue. Det betyder noget for min rolle i det, at jeg som præst er ritualbærer. Ritual og liturgi kommer af sig selv. Det sidder i kroppen. Det kan jeg se, fordi jeg arbejder sammen med en sangpædagog, som griber det, hvad angår liturgi, mere tøvende an. Liturgi sætter salmer og samvær ind i en betydningsmæt-

91 "SOM FUGLEN I SKOV" 1. del Babysalmesang med Ingrid Oberborbeck – YouTube

tet ramme. Vi sætter rammen som kirke, og så er det frit for forældrene at tage over. Det sociale felt, der er omkring sangen, er vigtigt. Interaktionen mellem mor og barn, børnene imellem og mødrene imellem. På en måde skal præsten, lederen af babysalmesangen, blot være statist.

Min metode er, at jeg introducerer til salmerne og til de store eksistentielle emner, der ligger i dem. Emner, det kan være svært at sige noget om, men som godt kan synges om. Sundhedsplejersken spørger på en måde, hvor forældre skal objektivere deres barn. Normalitetsbegrebet er blevet så snævert i vor jagt på forklaringer og diagnoser. Men *I østen stiger solen op*, og ja, det gør den jo. Hver dag. Og ligesådan med salmer som *Lysets engel går med glans* og *Sov sødt barnlille*. De rammer ind. Jeg blander sange og salmer, hvad der jo er andre, der mener, at man ikke bør gøre. Jeg mener, at det er vigtigt indimellem at synge hverdagen ind, så kan man bedre rumme salmerne.

Kirke- og kulturmedarbejdere er ofte opmærksomme på kirken som liturgisk rum. Jeg bruger det egentlig mere som akustisk rum. Der kan jeg som rammesætter og præst mere frit lægge vægten. Hvorfor det er, at babysalmesang siger folk noget, kan vi måske finde ud af ved at beskrive dens teologi. Babysalmesangens lange seje træk, dens frugter, viser sig først, når de, som har deltaget som mødre og børn, bliver en 50-60 år og er på spidsen af livet. Til babysalmesang har jeg både nogen med, hvor børnene skal døbes og andre, hvor børnene ikke skal døbes. Jeg har også muslimer med, der tænker: Det er babysalmesang. Det går man til. Cafélattesegmentet kommer, man skal være hurtig på tasterne for at få plads på holdene. Derfor har jeg samarbejde med Mødrehjælpen, så der altid er plads til dem, der kommer derfra. Det giver rigtig megen mening at se, at cafélattemoderens barn græder ligeså utrøsteligt som ens eget. At det kan ske for enhver, at ens barn er utrøsteligt. De syriske flygtninge kom også. De kom for at lære sangene. Det blev faciliteret af en, der arbejdede med flygtninge. Der var en kvinde fra Damaskus. Hun havde mistet sin mand og tre sønner. Og fik et barn, da hun var midt i 40'erne. Hun var træt i sjælen. Her kan kirken rammesætte. Det er så evangelisk, som det kan være. Blandt andet derfor er det vigtigt, at babysalmesang er gratis. For det er gudstjeneste for dem, der deltager. Og det er så billigt for kirkekassen. Koster et franskbrød og en ost.

Det er vigtigt. Babysalmesang er en introduktion til de store emner. Det giver barnet – og forældrene – ret til religion.

Friedrich Schweitzer beskriver i sin bog *Barnets ret til religion*, hvordan de forældre, der stiller spørgsmål til religion og religiøsitet, ikke er i fare. Men de forældre, der ikke gør, er. De mangler et sprog. I vore nabokirker, Sankt Pauls og Christianskirken, bliver børnene velsignet, hver gang der afholdes babysalmesang. Det stiller forældrene spørgsmålstejn ved. Det har de svært ved at sluge. Det er jo på en måde godt, at de provokeres til at stille spørgsmål. Men ikke godt, hvis de forsvinder fra kirken af den grund.

Det rum, jeg sætter til babysalmesang, er vigtigt. Skal det være et rum for dem, der beder? Eller for at vi kan være sammen og tale sammen? Jeg valgte det sidste. Det er også kirke. Det er også feministisk teologi. Sallie McFague skriver i Gud som mor ud fra 1. Johannesbrev kapitel 1-4: Gud har flettet sig ind i os, og nu kan vi flette os ind i hinanden. Himlen kommer ned på jorden, når vi er sammen. I højmessen kan vi ikke skabe denne dialog. Men det er det, vi kan til babysalmesang. Fadervor i himlene er det, der er imellem os. Babysalmesang tager menigheden alvorligt. Den tager menigheden dér, hvor den er. Det er den eksistentielle tilgang.

- Grundtvig er i den grad med i babysalmesang. For der er så meget undervisning. Der er mange bedsteforældre, der ønsker sig at børnene får andet med sig end regning og matematik.
- Ingemanns teologi og hans pædagogiske sigte hører med, for han lavede teologi for børn med sine salmer.
- Ligesådan er Johannes Johansens moderne teologiske sprog også vigtig, for folk forstår hans tale om tro.
- Hans Viums ph.d. om religionspædagogik i praktisk teologi skal også tænkes med ind, for det hæver praktisk teologi til et højere niveau.
- Babysalmesang ligger i feltet mellem Søren Kierkegaard, der møder medmennesket, der hvor det er, og babysvømning.

I vores teologiske tænkning er der brug for en støtte, så emnet ”legaliseres”. Det er op ad bakke. Babysalmesang er ikke bare noget, vi ryster ud af ærmerne. Det, vi erfarer i babysalmesang, mangler stadig et teologisk sprog.

Vi ved ikke nok om det endnu. Der er et rum at opdage her. Det er et sprog, der bliver til i dialogen. Hvordan stille spørgsmålene, hvis ikke man ved de findes. Det behøver ikke være fancy. Det handler om det at føle sig set og hørt. Man skal have lyst til relationen. Og det er ikke alene kvinder og kvindelige præster beskåret. Det kan mænd også. Min præstekollega i Esbjerg, Peter, har babysalmesang. Han var slet ikke klar over, hvor gode relationer han ville få. Men det fik han. Han havde også den musikalske side med sig hjemmefra. Selvfølgelig kan der og skal der være forskelle i, hvordan babysalmesang afvikles. Hos Marie-Louise i Lukaskirken er det for eksempel sangen, der er i fokus.

Forløbet

Under normale forhold har jeg to hold på hver 16-18 stykker og har dem ti gange. Det betyder, at der med lidt sygdom her og der kommer 14 på hvert hold hver gang, 28 i alt. Her under corona er deltagertallet halveret. Vi har fælles kaffepause. Hvert hold tager 40 minutter. Vi er i et dejligt stort rum, korrummet bag alteret. Start og slutning ligger fast. Start er kirkelig, afslutning verdslig. De første gange er der ark med salmernes tekster lagt ud. Tre vers af hver salme, som gentages, plus fagter. Der er mange bevægelser i forløbet. Mellem mor og barn og også mellem børnene og mødrene. Vi er først i korbuen, så i sideskibet, hvor vi danser, svinger børnene og leger i en blanding af salmer, møder, børnesange og karruselsange og så tilbage til madrassen i korbuen. Vi lukker kun af med snore, når der er besøg om sommeren fra krydstogtskibene. Ellers kan besøgende ligeså stille komme forbi os. I begyndelsen ville menighedsrådet gerne have os pakket væk i landemodesalen. Det måtte jeg kæmpe med. Men så fandt jeg korbuen og er glad for det. I begyndelsen kom der en to-tre stykker. Men så tog det fart.

Vi begynder med de ni klokkeslag/bedeslag på klokke: Fader, Søn og Helligånd. Fin A-klang. Buddhistisk langsom klang. Og så synger vi 749 I østen stiger solen op – med fagter. Barnet svinges eller lægges, eller vi har faldskærm alt efter dagens energi. Kontakten mellem mor og barn er vigtig. Så det er fokus og fokusering, der arbejdes med. Der skal holdes fast i energien, mens vi synger. Den holder jeg. Jeg synger hele tiden for, og mødrene synger mere og mere med fra gang til gang. Undervejs har jeg regibemærk-

ninger drysset henover som åbninger til det næste, der skal ske. For eksempel, at Ingemann anvender mange naturbilleder og fugle i sine salmer. Så er der kaffe, brød og te, hvor begge hold mødes, og man sidder rundt omkring. Der er også plads til en snak. Følelsen af at rummet er deres, vokser fra gang til gang, og efter en tre gange føler alle sig hjemme. Det diakonale perspektiv begynder der, hvor en mor spørger: Er jeg fin nok til at komme med til babysalmesang? Det har et stort perspektiv. Og for at der sker noget, kræver det, at **præsterne** tager ved. At **de** kontakter socialcentre, mødrehjælp osv. Det er grundlæggende præstearbejde. Det handler om at fortælle om det til dåbssamtaler og om at fastholde, at babysalmesang skal være gratis.

Babysalmesang – en aktivitet i kirken eller en kirkelig aktivitet?

Organist, cand. musicae Christine Toft Kristensen og sognepræst,
cand.theol. Mette Christoffersen Gautier

Efter i flere år at have arbejdet med babysalmesang ønskede vi at nytænke aktiviteten ud fra refleksioner over den bestående praksis. For os at se har aktiviteten gennemløbet en udvikling, som har resulteret i to overordnede modeller: den ene ud fra et ønske om at gøre børn og forældre fortrolige med kirken, den anden ud fra et ønske om at styrke aktivitetens religiøse indhold. Vi mener, at det er disse forskellige bevæggrunde for at tilbyde babysalmesang, som har givet aktiviteten to overordnede forskellige udtryk. Noget karikeret kan man sige, at den ene model foregår i sognegården eller kirken, primært med verdslige børnesange/sanglege og med en musikpædagog som den ansvarlige. Den anden model foregår i kirkerummet med blandt andet bønner, salmer og lystænding, forestået af en eller flere af kirkenes medarbejdere. Begge aktiviteter betegnes og annonceres som babysalmesang. Vi har valgt at kalde vores koncept for *Babysalmesang med mere* for at understrege, at overvejelserne omkring og opbygningen af forløbet tager udgangspunkt i bestående praksis, men har resulteret i en justeret og decideret nytænkt udgave af aktiviteten.

Babysalmesang som dåbsoplæring

I dåbsritualets vejledende faddertiltale lyder det, at forældre og faddere skal lade barnet oplære ”i den kristne børnelærdom” eller blot ”i den kristne tro”. Ofte betones det endvidere, hvordan det kan foregå: ved at læse bibelhistorier for barnet, synge salmer sammen med det, bede fadervor med

det, tage det med i kirke og lignende. Vi ser det som en naturlig følge af faddertiltalen, at kirken påtager sig et medansvar for dåbsoplæringen. Derfor har det været konstituerende for vores nytænkning af babysalmesangsaktiviteten, at den skal være en hjælp til oplæring af barnet i den kristne tro og indøvelse i kirkens (tros)praksis. En ny anordning om dåb i folkekirken fra 2008, som blev fulgt op af den praksisorienterede *Dåbsmanualen* samme år, slog fast, at folkekirken er lige så forpligtet på at skabe rammer for dåbsoplæring som på at døbe:

*"Det nye regelsæt udtrykker nu en bred enighed om, at det påhviler præsten at døbe, men ligeså fuldt om, at det påhviler sognemenigheden, at den har nogle gode tilbud, der kan støtte forældrene i dåbsoplæringen"*⁹².

Ved døbefonten får forældre og faddere som nævnt til opgave at drage omsorg for barnets kristne opdragelse ved at bede, synge og læse med barnet. Manualen nævner flere tilbud om dåbsoplæring med børnene i centrum, som kirken med fordel kan forestå. Babysalmesang er et af de oplagte bud, for "dels at gøre de små fortrolige med kirkerummet og lyden af salmesang, dels at gøre deres mødre/fædre fortrolige med samme"⁹³. Vores overbevisning er, at et sådant samvær inden for kirkens ramme mellem forældre og børn kan mere end blot skabe fortrolighed og derfor bidrage mere grundlæggende til den dåbsoplæring af såvel voksne som børn, der påhviler folkekirken.

En kirkelig aktivitet eller en aktivitet i kirken?

Vi har i vores arbejde valgt at skelne mellem, hvornår noget er en kirkelig aktivitet, og hvornår noget er en aktivitet i kirken. Det er ikke en kvalitativ skelnen, men et forsøg på at udsondre den handling, der konstitueres af kirkerummet som samlende, og så den, der kunne foregå et andet sted, men som i et givent tilfælde foregår i – og muligvis påvirkes af – et kirkerum. En gudstjeneste og en kirkelig handling er eksempler på en kirkelig

92 Jørgen Demant, Birgitte Thyssen og Hans Raun Iversen (red.): "Dåbsmanual. Opskrifter til arbejdet med dåb og dåbsoplæring i folkekirken" i *Folkekirkens Dåbshilsen*. Teologisk Pædagogisk Center, Løgumkloster 2005, side 33

93 Ibid., side 33

aktivitet, mens mange vil opfatte eksempelvis koncerter, teateropsætninger og lignende i kirkerummet som en aktivitet i kirken.

Den skelnen, vi her opstiller, er naturligvis polemisk. Men er det mere end et ordspil og en overskrift, som fremkalder opmærksomhed? Og kan man overhovedet trække en skarp grænse mellem de aktiviteter, der er kirkelige, og dem, der ikke er, men blot finder sted i kirkens rum? Man kunne spørge, om det ikke netop er en pointe, at kirkerummene åbnes for så mange som muligt og bliver brugt som en fysisk ramme om aktiviteter, der allerede eksisterer i det lokalsamfund, kirken er en del af.

Der kan være mange gode grunde til, at en aktivitet skal foregå i kirkens rum. Vores ærinde er imidlertid at pege på kirkens mulighed for at kvalificere et allerede eksisterende møde mellem kirke og folk. Babysalmesang er en oplagt mulighed for at give den voksne deltager et helle i dagligdagen, hvor folkekirken som kristendomsbærer tilbyder dens sprog og praksis som livstolkning.

Babysalmesang med mere fra forskellige vinkler

Som ritual

Med barnets fødsel har den voksne skiftet status og fået en ny måde at referere til sig selv på: som forælder. Ritualteoretikere – eksempelvis Rapaport⁹⁴ – påpeger, hvordan gennemgribende ændringer i menneskers livssituation får dem til at opsøge ritualer eller til at udføre rituelle handlinger, blandt andet fordi det opfattes som stabilitetsbærende og tryghedsgivende, at nogen har gjort det før én selv.

Ritualer – også ikke-religiøse – kan være med til at give en ny og særlig livssituation en meningsfuld retning. De kan hjælpe os med at orientere os på ny og understøtte den forandrede selvreference i en situation, hvor en gennemgribende ændring har sat kendte handlemønstre ud af spil. Her kan

94 Kirstine Helboe Johansen: "Højmesse – mellem stadfæstelse og virkningsfuldhed" i *En guds-tjeneste – mange perspektiver*. Kirstine Helboe Johansen og Jette Bendixen Rønkilde (red.), Anis 2013

man således støtte sig til eller give sig hen til ritualets faste form, der kan møde mennesket som noget stabilt, når livet synes ustabilt. For at virke på den måde kræver det imidlertid, at ritualet har netop det, som ritualteoretikere kalder 'en stærk causa'⁹⁵ – altså at den rammefortælling eller tilværelsestolkning, ritualet bygger på, står tydeligt frem i tekster, symboler og handlinger.

Hvis ritualet skal være virkningsfuldt, må det ikke alene bekræfte deltagerne i deres interne fællesskab (at de er forældre og mødes om en hyggelig aktivitet med barnet) – ritualet virker kun fornyende, livgivende og forsikrende, hvis det også lader deltagerne blive del af en fortælling, der er større end dem selv.

Med *Babysalmesang med mere* har vi erfaret, at en ritualiseret form gav aktiviteten en meningsfuld struktur, der var genkendelig fra gang til gang, samtidig med at det var naturligt at lade strukturen inspirere af højmessens liturgi og menighedens ageren i kirkerummet⁹⁶. Aktivitetens tidslige struktur – liturgien – lader gruppen af personer foretage en fælles bevægelse under eller mellem dens forskellige led. Liturgien er således også i sig selv et 'rum', idet den på en anden måde end det fysiske rum skaber en ramme omkring aktiviteten som helhed og deltagerne som gruppe. Dette rum skabes af tiden som en afgrænset periode og afspejles i betegnelsen 'tidsrum': "liturgien [er] et 'rum', der skaber faste rammer og plads for enhver, så den enkelte kan 'være i fred' og samtidig deltage i den fælles handling. Gudstjenestens form i liturgien danner forudsætningen for, at gudstjenestens rum kan være et fælles rum og ikke et individuelt, privat rum"⁹⁷.

95 Martin Modeus: *Menneskelig gudstjeneste. Om gudstjenesten som relation og ritual*. Anita Hansen Engdahl (overs.), Alfa 2010, side 48f

96 Den liturgiske struktur beskrives indgående i afsnittet '*Babysalmesang med mere* opbygget liturgisk'

97 Ole Brinth, Helle Christiansen, Henrik Christiansen og Marianne Christiansen: *Højmessens i Den Danske Folkekirke. Liturgisk håndbog I*. Anis 2005, side 23

Som liturgi

Således er vi af den opfattelse, at mennesket har brug for ritualernes åbning af det, vi normalt ikke kan erfare på anden måde. Og selv om det kun er den ene halvdel af deltagerne til babysalmesang, der agerer aktivt i liturgien – de voksne – er der i tiden en voksende anerkendelse af, at også børn kan have udbytte af at indgå i en liturgisk praksis.

Ph.d. i teologi Sanne Busk Thøisen taler for børns ret til liturgi⁹⁸ og fremhæver – i tråd med de tanker, der ligger bag *Babysalmesang med mere* – at liturgisk adfærd må basere sig på erfaring; altså være noget, man tilegner sig og bliver fortrolig med gennem praksis. Thøisen peger på, at børn i kirkelige undervisningsforløb ”ikke indøves i liturgiske eller rituelle måder at forholde sig på”⁹⁹, og at kirkerummet oftest anvendes som ethvert andet rum. En rituel kommunikationsform – som en folkekirkelig liturgi må anses for at være – kan således ses som netop forudsætningen for det møde mellem Gud og mennesker, som en gudstjeneste basalt set udgør.

Som kasualie

I vores refleksion over babysalmesang i praksis fandt vi et inspirerende perspektiv i begrebet kasualie, der dækker det felt, som i kirkelig terminologi kaldes ’kirkelige handlinger’. Hvor begrebet gudstjeneste ofte fremkalder billedet af en handlende præst, ligger kasualiets fokus på deltagerne og ikke mindst på den fælles anledning til at være samlet. Det ligger i begrebet kasualie – af det latinske casus (fald, tilfælde, lejlighed) – at det er en markering af en særlig hændelse i menneskelivet: ”biografiske begivenheder i de(n) enkeltes liv”¹⁰⁰. En af grundene til, at deltagerne i babysalmesang dukker op, er, at de nu – for første gang eller igen – har været ude for noget i deres liv, som gør det muligt at identificere sig med et fællesskab i en aktivitet, der involverer en baby. Den særlige biografiske begivenhed, der er hændt dem, er, at de har fået et barn.

98 Sanne Busk Thøisen: ”Det sidste ord. Børns ret til liturgi” i *Dansk Kirketidende* nr. 3, 2016

99 Ibid.

100 Ulla Morre Bidstrup: *I anledning af ... Kasualierne mellem liv og forkyndelse*. Aros 2012, side 8

At forstå babysalmesang som et kasualie giver kirken en enestående mulighed for at tale ind i særlige livsovergange. Ikke fordi højmessen ikke gør det, men fordi en gruppe mennesker opsøger kirken for at deltage i en aktivitet, som de kunne finde i en lignende (men ikke tilsvarende) udgave uden for kirkens rum. Når forældrene ved den store livsbegivenhed – som det at få et barn er – har brug for at reorientere dem selv og deres ståsted i forhold til en sammenhæng, der omfatter andet og mere end sig selv, (gen)etablerer de et forhold til den folkekirke, som flertallet af dem er medlem af.

Kasualierne gør brug af de samme elementer som søndagsgudstjenesten – teksterne, bønnerne, salmerne og ritualerne – og præsenterer dermed en orienteringsmulighed for deltagerne med en tydelig afsender. Det er den kristne tradition og det kristne trosstof, man med børnene synges ind i, bevæger sig til, udtrykker med tegn og dans samt lytter til i tekster og bønner.

Som menighed

Med vores forståelse af babysalmesang som et kasualie – som en række korte, gentagne lejlighedsgudstjenester – følger naturligt en overvejelse om, hvorvidt deltagerne i den aktivitet kan betegnes som en (kasual)menighed¹⁰¹. Det kan synes unødvendigt at give deltagere en betegnelse, men ved at undersøge begrebet menighed i relation til denne gruppe, dukker der nogle interessante perspektiver op – både på selve aktiviteten, på gruppen af deltagere og på kirkens selvforståelse.

Hvornår kan en gruppe mennesker imidlertid siges at udgøre en menighed? En bred definition gives i en gudstjenestehåndbog med denne formulering:

”alene ved sin tilstedeværelse i [kirke]rummet tilkendegiver [man] et tilhørsforhold til det, der foregår i rummet. Man udsætter sig for klangen og bidrager til den – man danner menighed”¹⁰².

101 Ulla Morre Bidstrup: *I anledning af ... Kasualierne mellem liv og forkyndelse*. Aros 2012, side 95ff

102 Ole Brinth, Helle Christiansen, Henrik Christiansen og Marianne Christiansen: *Højmessen i Den Danske Folkekirke. Liturgisk håndbog I*. Anis 2005, side 17

Babysalmesangsdeltagerne kan siges at være en menighed bestående af dem, der i kraft af deres livssituation – som nybagte forældre, der går hjemme på barsel med deres barn – er målgruppen for kirkens tilbud om babysalmesang.

I indledningen til *En gudstjeneste – mange perspektiver* skriver Kirstine Helboe Johansen og Jette Bendixen Rønkilde: ”med tekstlæsninger, prædiken og salmesang bliver de forsamlede individer til kristen menighed og et levende vidnesbyrd om, at det kristne univers fortsat er et levende og gyldigt trosfællesskab”¹⁰³. Dr.theol. Anna Marie Aagaard har en lignende passus i bogen *Ånd har krop*, hvor hun skriver, at menigheden konstitueres af deres bøn – både som tak og som anrøbelse. Når vi i fællesskab henvender os i bøn til Gud, tilskrives ordene mening: gruppen bliver til menighed i den kontekst, hvor troen udtrykkes, og hvor bønnens ord kommer til at gælde for den enkelte i det pågældende øjeblik.

Aagaard anvender begrebet ’funktionsmenighed’ som udtryk for, at kirken manifesterer sig i forskellige socialformer¹⁰⁴. Funktionsmenighederne bør ifølge hende ikke opfattes som ’aktivitetscentre’, men som kirkens legitime fremtrædelsesformer og komplementære udmøntninger af budskabet: det er ikke kun om søndagen, der prædikes omsorg, fællesskab og kærlighed – begreberne italesættes og praktiseres også i kirkens øvrige aktiviteter fra mandag til lørdag. Funktionsmenighedernes grupperinger kan imødekomme et behov og en søgen, som højmassen ikke nødvendigvis kan, og for nogle deltagere udgør gruppen derfor selve tilknytningen til kirken. Vi forstår *Babysalmesang med mere* i lyset af denne menighedstænkning – som et udtryk for, at kirken dækker et behov og efterkommer et ønske om et særligt (menigheds)fællesskab.

¹⁰³ Kirstine Helboe Johansen og Jette Bendixen Rønkilde (red.): *En gudstjeneste – mange perspektiver*. Anis 2013, side 10

¹⁰⁴ Anna Marie Aagaard: *Identifikation af kirken*. Anis 1991

Eksempel på en liturgi til babysalmesang

I skemaet er de salmer og læsninger, som udskiftes i takt med kirkeårets gang, markeret med *.

	Højmessens liturgi	<i>Babysalmesang med mere-liturgi</i>	Placering i kirkerummet
1	Bedeslag	Bedeslag (på fingerbækkener)	Siddende i kreds på gulv
2	Præludium	Salme med stimuli*	Siddende i kreds på gulv
3	Indgangsbøn	Bøn ledsaget af kalimba	Siddende i kreds på gulv
4	Indgangssalme	Salme med tegn*	Siddende i kreds på gulv
5	Hilsen	Navn og salme med klokkespil	Siddende i kreds på gulv
6	Indledningskollekt		
7	Læsning (GT)		
8	Salme	Salme med dansetrin	Stående omkring døbefont
9	Læsning (NT)	Læsning (Mark 10,13-16)	Stående omkring døbefont
10	Trosbekendelse	Trinitarisk salme med dansetrin	Stående omkring døbefont
11	Salme før prædiken	Salme med rekvisit*	Siddende i kreds på stole
12	Evangelielæsning og prædiken	Læsning eller lignende*	Siddende i kreds på stole
13	Kirkebøn	Salme med bønsmotiv og rekvisit	Siddende i kreds på stole
14	Salme	Salme med dansetrin*	Stående i kreds ved alter
15	Nadverbøn	Nadversalme med dans	Stående i kreds ved alter

16	Fadervor, indstiftelsesord, nadvermåltid og slutningskollekt	Fadervor med taktile tegn	Siddende i kreds på gulv
17	Velsignelse	Salme med velsignelsesmotiv og taktile tegn	Siddende i kreds på gulv
18	Udgangssalme	Aftensalme med spil på fingerbækkener foran hvert barn	Siddende i kreds på gulv
19	Udgangsbøn	Bøn ledsaget af kalimba	Siddende i kreds på gulv
20	Postludium	Musik (CD)*	Siddende i kreds på gulv

Bjørn Nørgaards billedtolkninger

FUV har med tak fået lov af Bjørn Nørgaard at genanvende hans billedtolkninger af salmeudvalget til *Min første salmebog*, udgivet i forbindelse med det første manual til babysalmesang redigeret af Helene Dam og Inge Marstal i 2004. Ved en fejl er titlerne på tolkningerne ikke kommet med i 1. oplag af *Babysalmesangens teologi En gudstjeneste En menighed*. Til omslaget er forsiden en billedtolkning af B.S. Ingemanns *I østen stiger solen op* fra 1837 og bagsiden en tolkning af hans *Dagen går med raske fjed* fra 1838.

Bjørn Nørgaards billedtolkninger efter sidetal:

- Side 8: *Nu vågne alle Guds fugle små*, B. S. Ingemann 1837
- Side 16: *Tak og ære være Gud*, Heinrich Held, 1658, N. J. Holm 1829
- Side 21: *Morgenstund har guld i mund*, N. F. S. Grundtvig 1853
- Side 24: *Lær mig, nattens stjerne*, Christian Richardt 1861
- Side 26: *Langt herfra i østerland*, N. F. S. Grundtvig 1810
- Side 30: *Allegori over Golgata*, nadveren, Edens have, Babelstårnet ...
 (forside af omslaget til *Min første salmebog*)
- Side 34: *Dejlig er den himmel blå*, N. F. S. Grundtvig 1810
- Side 39: *Dagen går med raske fjed*, B. S. Ingemann 1837
- Side 42: *Det kimer nu til julefest*, Martin Luther 1535, N. F. S. Grundtvig
 1817, Bearbejdet 1852
- Side 47: *Alt, hvad som fuglevinger fik*, N. F. S. Grundtvig 1851
- Side 50: *Til himlene rækker din miskundhed*, Gud, B. S. Ingemann 1845
- Side 55: *Her kommer Jesus, dine små*, Hans Adolph Brorson 1732, Bear-
 bejdet 1850
- Side 58: *Guds menighed, syng for vor skaber i løn*, N. F. S. Grundtvig 1847

- Side 64: *Fra himlen kom den Helligånd*, N. F. S. Grundtvig 1840, 1843 og 1845
- Side 69: *Du satte dig selv i de nederstes sted*, Hans Anker Jørgensen 1986
- Side 72: *Vi synger med Maria*, Eivind Skeie, 1980. Peter Balslev-Clausen 1993
- Side 76: *Dejlig er jorden*, B. S. Ingemann 1850
- Side 81: *Lille Guds barn*, hvad skader dig, N. F. S. Grundtvig 1855-56
- Side 85: *Nu ringer alle klokker mod sky*, B. S. Ingemann 1837
- Side 86: *Naturen holder pinsefest*, C. J. Boje 1834
- Side 88: *Befal du dine veje*, Paul Gerhardt 1653, St. J. Stenersen 1826, W. A. Wexels 1840
- Side 93: *Kimer, I klokker*, N. F. S. Grundtvig 1856
- Side 96: Bagsiden: *Jakobs drøm, Himmelstigen ...* (bagside på omslaget til Min første salmebog)
- Side 102: Uden titel (udeladt i *Min første salmebog*)
- Side 107: *Abraham sad i Mamrelund*, N. F. S. Grundtvig 1832
- Side 111: *Fylldt af glæde over livets under*, Svein Ellingsen 1971, Jens Kristian Krarup 1974, Jens Lyster 1978
- Side 113: *En rose så jeg skyde*, Str. 1-2: Tysk 16. årh., Michal Praetorius 1609, Thomas Laub 1920. Str. 3: F. Layritz 1844, Uffe Hansen 1935
- Side 116: *Påskeblomst, hvad vil du her?* N. F. S. Grundtvig 1817, bearbejdet 1935
- Side 119: *Op al den ting, som Gud har gjort*, Hans Adolph Brorson 1734
- Side 120: *Du, som har tændt millioner af stjerner*, Johannes Johansen 1981 og 1982 (Udeladt i Min første salmebog)
- Side 124: *I østen stiger solen op*, B. S. Ingemann 1837
- Side 127: *Et barn er født i Betlehem*, Latin 14. årh., Tysk 1545, Dansk 1544.1569- N. F. S. Grundtvig 1820 og 1845
- Side 128: *Det første lys er Ordet, talt af Gud*, Johannes Johansen 1963, 1971 og 1974